

34699, VII, B, g.

4° 877

4000.

Času primerna povest iz prihodnjih dôb.

Po vzorih dr. Ničmaha

napisal

dr. Nevésekdo.

Ponatis iz „Ljubljanskega Zvona“.

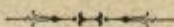
V Ljubljani.

Založil pisatelj. — Tisk „Narodne Tiskarne“.

1891.

4000.

Času primerna povest iz prihodnjih dób.

Po vzorih **dr. Ničmaha**

napisal

dr. Nevésekdo.

Ponatis iz „Ljubljanskega Zvona“.

V Ljubljani, 1891.

Založil pisatelj. — Tisk „Narodne Tiskarne“.

4000

Ósan pinnerna þovest iz þriðvinnu þóð.

Dr. Nívésakdo.

Dr. Nívésakdo.

Dr. Nívésakdo.

M. v. A. 030018783

V. Ljudskan 1891

Dr. Nívésakdo.

I.

Disalo se je leto 4000. po Kristovem rojstvu!

Zaspal sem bil, in dvetisoč let so me imele v sebi
moči zemlje slovenske.

Tedaj je pristopil angelj Gospodov, angelj Azrael, in
mi ukazal: »Vstani!«

Vstajal sem. Ali prostor — meril mi je šest čevljev v dolžini —
kateri mi je bil spočetka preozek in pretesen, bil mi je že preobširen,
takó da bi se bil zlahka raztegnil na vse strani, samó da sem imel
kaj, kar bi se sploh dalo raztegniti! Toda angelj Gospodov je dvig-
nil žarečo svojo roko, in z vseh štirih krajev svetá so se zbirali in
zbrali ostanki mojega rojstva.

Dejal je angelj Gospodov: »Vstani in vzemi prejšnjo obleko
svojo!«

Storil sem takó, in bila mi je znova pretesna stoinstoletna moja
sobica. Na levi in desni strani so zaječali duhovi, češ, da jih potiskam
s kraja, kjer so si pridobili pravico, utrjeno po mirni tisočletni posesti.

»Sodnik te kliče pred svoj prestol,« govoril je óni, ki me je
vzdramil iz smrtnega spanja, »izkazati ti hoče milost!«

»Torej mi je opróstil pregrehe moje!« zaihtel sem radostno.

»Vse ti je oproščeno! Dvetisoč let si ležal v zemlji brez živ-
ljenja in zavesti. In to se je videla stvarniku primerna kazen za tvojo
samozavest, s katero si se odlikoval nekdaj!«

»Dvetisoč let!« vzkliknil sem. »Kaj se je zgodilo s slovensko
domovino v tem času?«

»Mólči in čakaj!« ustavi me ostro poslanec Gospodov. »Mólči
in čakaj ter ne preprečaj z vprašanji namenov Tistega, ki te je komaj
poklical iz prahú, in ki ima nas vse v mogočni roki!«

»Dvetisoč let! Dvetisoč let!« Ta misel mi ni hotela zapustiti znova ustvarjenega telesa. »Kakó lahke se mi čutijo kosti!« pristavil sem zadovoljno.

»Ne čudi se!« odgovori mi angelj, »saj so bile v različnih rokah, in prav močno so obrabljene sedaj, ko so ti po brezkončni milosti podarjene znova!«

Nadaljeval je:

»Gospod ti je odločil dolg pot, zategadelj vstani hitro! Dodajem še to: široširna je njiva, kjer si spal, in s tabo je spalo tisoč in tisoč drugih mrličev. Taka je zaukazba božja! Izberi si spremljevalca, da ti je na poti prijatelj in svetovalec!«

»Kdo li bode hotel z mano?«

»Obišči jih, nekdanje prijatelje svoje! Toda hitro, ker le kratka je nama odločena dóba!«

Vstal sem. Odmikala se je zemlja pred mano, in od angelja se je razlivala svetloba na okrog in okrog. Povsod sem gledal posteljo pri postelji; in spala je Adamovih otrok legija pri legiji!

Prijel me je Azrael za roko, in obstala sva pred ležiščem, ki je bilo široko in pripravno za dva človeka, kakeršni so umirali takrat, ko sem še hodil po črni zemlji. Angelj Gospodov je dihnil proti črni ruši in dejal:

»Govôri!«

Iz osrčja zemeljskega se začuje: »Kdo me kliče?«

Po tvojem glásu, prijatelj Tine, spoznal sem te kakor mnogokrat prej, ko sva še dihala sladko življenje!

»Gospod me kliče na zémľjo,« odgovoril sem, »in ti mi bodi spremljevalec in svetovalec!«

»Na zémľjo?« — in videti je bilo, da se je prijatelj Tine nekaj zamislil v gomili svoji. »Na zémľjo, praviš? Odgovôri mi to-le: Ali rodiš po šampanjskih goricah trta, in ali pijó na zemlji pametni ljudje še vedno francosko vino?«

Obsenčil me je Azrael z desnico svojo, da sem odgovarjal resnično in pravično na vsako vprašanje. Odgovoril sem torej: »Nič več ga ne pijó francoskega vina zemljanje, in v Šampaniji je vse golo, kakor je bilo golo vse po nekdanji Sahari! Zadnjo steklenico šampanjca je izpil ruski car leta 2905. po rojstvu Odrešenikovem, in od tedaj ga niti ruski carji niso dobili ne kaplje!«

Duh pod mano zastoče takó milo, da me prešine in gane, da koprnim od sočutja.

»In kaj pijó sedaj umrjóči rodovi planeta našega?« Zopet sem moral odgovoriti resnično in pravično: »Vodó, in zgolj vodó!«

Takoj se začuje odgovor iz zemeljskega osrčja: »Ne grem! Hódi sam! Tukaj ležim takó prijetno: tukaj ni pravd, ni biričev in ne ošabnih sodnikov!«

Pristopila sva k sosedni gomili. Azrael dahne nánjo in ukaže: »Govóri!« In sedaj si se odzval ti, prijatelj Fran, in vprašal, kdo te kliče na dan. Odgovoril sem: »Ali bi ne hotel z mano na zémľjo, da mi bodeš moder svetovalec?« Strahoma sem pričakoval odgovora njegovega. »S tabo?« zazvenelo je iz osrčja zemeljskega, »s tabo? Skoraj vem, kdo si. Pisec slovenski si bil nekđaj, toda pojma nisi imel niti o staroslovenščini niti o tem, kakó se pravilno piše nova slovenščina. Ali ni bilo res takó?«

Pravično in resnično sem moral odgovoriti: »Res, bilo je takó!«

»Vidiš,« zavrnil me je porogljivo, »odrini, kamor ti drago! Že dvetisoč let počivamo tukaj, ali še sedaj me časih glava bolí od vaših slovniških pregreh. Pojdite rakom zvižgat, vsi pisáči in pisúni! Še nekaj mi odgovóri. Imate li še vedno nadškofa olomuškega na zemľji?«

Resnično mu odgovorim: »Še vedno, in sedaj je kardinal!«

»Odrini in ne krati mi dragega spanja!«

Obupan in preplašen pristopim k tretji gomili. Bilo je to ležišče ozko in pričalo je, kakó ubožno in tanko je bil v življenji oblečen duh, ki je sedaj počival tu spodaj. Oživel ga je s svojim dihom Azrael in mu ukazal, naj govóri. Mene pa je zopet obsenčil z desnico svojo, da sem moral govoriti resnico in pravico.

»Kdo sta, ki mi kratita smrtni mir, dasi vaju nisem klical?«

Po tej slabi volji sem spoznal takoj osornega prijatelja Josipa. »Kličem te, da me spremiš na zémľjo, v domovino slovensko!«

»Glej ga, ti si!« odgovoril mi je. »Dvetisoč let si že mrtev, in smrt te še sedaj ni spametovala! Da bi se zopet napotil v Slovence, pit kisko vino dolenjsko in brezplačno pisat romane in novele — takó silno me Oče nebeški gotovo neče udariti! S svojega mestiča se ne ganem! — Ali se sploh še kaj piše in 'pisári' v slovenščini?«

Prisilil me je Azrael, da sem moral odgovoriti pravico in resnico. »Zgolj molitvene knjige, družega nič!«

Zdelo se mi je, kakor bi čul grohotanje iz osrčja zemeljskega. Potem pa mi je zazvenel odgovor:

»Odrini v miru božjem, mène pa pústi, da zopet zaspim na stotisoč in stotisoč let!«

Tožno sem vzdihnil:

»Nikdo mi neče biti spremljevalec!«

»Močí nimam, da bi ti siloma vzbudil tovariša!« odgovorí mi nató angelj Azrael. »Pojdiva torej sama na pot!«

Vzel me je v naróčaj, in grozen piš in vihar me je vzprejel v sredo svojo. Angelj pa je uprl nogo na trepetajočo zemljo, in kamor je stopil, podírala so se selišča, in skalnate gore so se drobile. Z jedno nogó se je dotikal zemlje, z drugo pa jasne lune! Od svetóv do svetóv je stopal, majali so se vsi, toda niti jeden ni prišel s svojega tirú, ker bi se bil sicer že tiste dní moral poroditi káos, v katerega bode končno roka Stvarnikova pomešala vse svetóvje. Svet za svetom se je vrstil pred mojim pogledom; bilo jih je na milijarde; milijarda za mano, milijarda pred mano. Ali neprestano dalje me je drevil poslanec Gospodov, da jih niti šteti nisem mogel, dasi sem bil nesmrten duh, kakor óni, ki me je objemal v naróčaji svojem.

Človeške rodove po zemlji pa je tepla tedaj šiba Gospodova, in vsi so pričakovali grozovitne dôbe, da se prikažejo apokaliptiški jezdecí na obnebjí in da prično pobijati človeštvo. Potrési, lakota in povódnji, vsa ta zlá so morila človeštvo, in nepremagljivi orkani so tulili okrog zemeljske óble. Po vsem severnem nebu pa se je kazala zvezda repatíca, ki je bila kakor ognjen meč, s katerim je hotel razsekati večni Bog vse ustvarjene svetove. Ali to ni bila zvezda repatíca, to je bil angelj Azrael, noséč me pred prestol večnega Sodníka!

Zapustivšima vesoljnih svetov vesoljne prostore, zažarila so se pred nama nebes velikanska vrata. Izdelal jih je nekda j Hefajst od čistega zlatá in jih okrasil z dôkaj divnimi podobami. Obrnil sem pogled v kraje, odkoder sva prišla: zvezda pri zvezdi se je utrinjala, in sukali so se brezštevilni svetovi, kakor bi švigala iskra pri iskrí po večnem ozračji! Kjé si se sukala v tej množíci, stara mati zemlja? Obrnil sem pogled prédse, kamor sva hitela.

Pred nama se je žaril ogenj nebeških vrat! Sam Bog je bil v svoji slavi vpodobljen na njih in okrog njega vsi zbori angeljev in arhangeljev. Bila so visoka in široka, da jih ni moglo prezreti nobeno okó človeško. Pred njimi pa se je širil brezkončen prostor, ki je sezal iz večnosti v večnost. Svetil se je kakor parket v gospódskem dvoru, ali živega duhá ni bilo opaziti na njem.

»To je predpekel!« izpregovorí Azrael.

»Predpekeli« začudim se. »In kjé so duhovi očakov, ki so nekaj samévali tod?«

»Vsi so prejeli milost v Gospodu!« reče mi angelj.

Tedaj se je po bliščeči vršini od nekod hipoma pokazala sklonjena podobica dróbnega možička! V rokah je nosil dolgo, težko metlo, in kakor blisek je švigal ž njo po predpekla parketu sedaj sém, sedaj tjà! Ali neprestano so mu kapale debele srage z ozkega obraza, kjer se je kazala gubíca pri gubíci. In vsaka kaplja je padla na svetli tlak, in po vsaki kaplji se je napravila na svetlem tlaku velika črna lisa. In pri vsaki kaplji je zastokal: »Oj, te lise, te nesrečne lise!« Bil je zamolklo zvenéč glas, in čul se je kakor iz groba! Potem pa je kakor huda ura bil z metlo svojo za svojimi lisami; ali čimbolj je delal, tembolj se mu je množilo delo.

»Kdo je ta siromak?« vprašam sočutno. Veličastne poteze angeljskega obraza je zdajci pomilil nasmeh, kateri se je pa hipno zopet raztajal.

»Opazuj ga!« izpregovoril je Azrael mirno, »in potem priznaj pravičnost sodbe božje!«

Takrat naju je ugledal možiček na predpeklenskem tlaku. Kakor bi ga bila odnesla sapa, izginil je vzdihujé v večni planoti.

»Opazuj ga!« nadaljeval je angelj Gospodov. »V življenji je sodil in sodil, bruna v svojem očesi pa ni obsodil ni obsojal. Udaril ga je zató Gospod in mu odkazal jedino mesto v predpeklju, da čisti ondu tlak in odpira nebeška vrata dušam, hitečim v naročaj premilostivemu Stvarniku!«

Tedaj se je zopet prikazal óni, ki je bil ravnokar izginil. Metlo je odložil, ali na desno ráme si je sedaj oprtal težak kjuč od samega, čistega zlatá. Pod težo tega breména se je opotekal, da mu je znoj kár curkoma lil po usnjatem obrazu, in da so ostajale v dolgih brazdah črne lise za njim. Na rámeni, kjer ga je težil ključ nebeških vrat, napravila se je bila v teku tisočletij žuljasta grba, jednaka velblodovi. Pri vsakem koraku mu je zláto bréme stisnilo to grbo, da se je telesce kar zvijalo od bolečin. V tem sva ga dohitela pri nebeških vratih. Ječaje in godrnjaje si je zvalil ključ z rámena, da bi ga potisnil v nebeško kjučánico. Pri tem si je prišlece venderle ogledal nekoliko. Srd in nejevolja sta mu napéla zgubani obrazek, in kakor lučici sta se mu zaiskrili očesci.

»Zopet slovenski liberalec!« zatogótil se je.

»Odprí in ne sodi!« zavrne ga angelj Gospodov. »Ne sodi, ker sedaj si sam sojen!«

Renčé dvigne ključ in rožljaje odpira nebeški portal.

»Slovénski liberalce!« Dà, takrat sem te spoznal, doktor Tone od zelene Soče! Dvetisoč let in dèlj že nisem čul tvojega glasú, ali tukaj sem te izteknil v predpeklenski revščini in zapuščenosti!

Muze, dajte mi močí, da vredno zapojem o čustvih, ki so tedaj napolnila komaj prebujeno dušo mojo!

»Tone od Soče je!« zaviknil sem, in usmiljenje mi je raztopilo dušo, da sem se hotel razjokati zaradi njega, ki je nekđaj kandidiral za prvo mesto v nebeških višavah, a je sedaj toli siromaški obtičal v predpekla grozovplivnih samotah. Razjokati sem se hotel, toda solza mi takrat še ni bila znova podeljena, in sočutje ni dobilo steze, da bi se bilo izlilo iz méne.

Predrznil sem se ogovoriti Azraela: »Ta je torej tisti, ki je gospodaril nekđaj na zelenih obalih zelene Soče?«

»Govoril si!«

»In koliko časa je že tukaj?«

»Dvetisoč let!«

»Dvetisoč let! — In neprestano mu je pometati stezo do nebeških vrat in odpirati dušam, katęre so poklicane v raj Gospodov?«

»Govoril si!«

»In odpirati mu je tudi dušam slovenskih liberalcev?«

»Govoril si!«

»Brezkončno pravična sodba razsodnosti božje! In kdaj bode dopolnjena vrsta njegovih muk?«

»To je zapisano v knjigah sôdeb božjih! Te knjige mi niso odprte, in sam arhangelj Mihael straži s svojim mečem pred njimi!«

V tem so se na iztežáj odprla vrata nebeška, in ob roki Azraelovi sem prekoračil prag svetega raja.

»Kdaj mu bode dopolnjeno?« vprašal sem znova. »Koliko vekov ostane še tu?«

»Nekaj bilijonov, in če se ga usmili Gospod prej, nekaj milijonov let!«

»Nekaj bilijonov, nekaj milijonov let!« Duh moj ni mogel prebiti besed Azraelovih! Omahnil sem kakor posekan hrast na tlak pred angelja in obležal onemogel. Svojeroč me je vzdignil. Prav takrat so se sama od sebe zapirala nebeška vrata, in le za nekaj trenutkov se je onemogli pogled moj razprostrl po predpekla bliščeči vršini. Po tej vršini pa je že plesal nesrečni nebeški vratár in se z metlo svojo

drevil po nji. In glasno je zazvenel jok njegov: »Oj, te lise, te strašne lise!« Potem so se treskoma zaprla vrata.

Azrael pa je izpregovoril temno-resnega obraza: »Ako ti dodelj Gospod, da zopet kdaj ugledaš zeleno zemljo, ne sodi, da ne bodeš sojen!«

II.

Ko sem se zopet zavedel, hitela sva z angeljem Gospodovim po neizmerni tratini. Na levi strani se je v črnih oblakih izgubljala orjaška pečina, s stenami, katerih vrhuncev ni dosegalo moje oko. Megla se je vlačila po krájinah, s teh pa se je razlegalo neprestano vzdihovanje duhov, begajočih po meglenem pólumraku. Prešteti ni bilo ónih, ki so trpeli in jokali ondu ob tožnih strminah. Na desni strani pa je sijalo večno solnce, in njega žarki so ustvarjali mavrico za mavrico, prožečo se nad bistro reko, ali nad modrobojnim jezerom. Po livadah na okrog je cvetela lilija pri liliji, in zlate ptičice so letale od čašice do čašice. Po teh livadah so se v nebeškem veselji igrale nedolžnih otročičev neštevilne tolpiče; nadzirali so jih angelji, vodili jih in obkrožali z ljubeznijo svojo.

»Kakšen kraj je to?« vprašal sem Azraela. »Tu solnce in nebeški ples, tam megla in koprnjenje duhov. Večni angelj, pojasni mi vse to, ako je taka volja tvoja!«

Odgovoril je Azrael: »Tu gleda tvoje oko kraje, kamor je milost božja pregnala tiste grešnice, ki so svojeroč pomorile sad telesa svojega! Tu umorjenci, tam morilke! In vsaka gleda trenutek za trenutkom v solnčnem svitu in v nebeški lepoti, kar je nekdanj porodila v bolečinah in uničila v grehu! Tjã hrepení vsaka grešnica in bode hrepenela na vekov veki!«

In kakor prinaša sapa jesensko listje iz jesenskih gozdov, takó so se sedaj in sedaj nesrečni duhovi dvigali iz meglenih krajev, da bi siloma dospeli na solnčno livado, kamor jih je silil kës in jih gnala iznova vzbujena ljubezen. Menil sem že, da prestopijo mejo, ali v zadnjem trenutku se je vselej prikazala vojska angeljev nebeških, ki so nesrečne duhove s krvavimi mëči drevili nazaj v meglo, kjer je jok in škripanje z zobmi.

»Kdaj jim bodo dovršene muke?« vprašam spremljevalca svojega. Zatemni se obraz Azraelov, in z jeklenim glasom mi odgovori: »Nikoli!«

Zdajci prihitiva do drugih nebeških vrat. Bila so izsekana od ahata, in na njih je bila vpodobljena Porodnica božja v milobi in krasoti svoji. In obkrožale so jo vse svetnice - mučenice, kolikor jih je kdaj porodila zemlja. V nje vznožji je poganjala vrtnica, iz katere je neprestano klil cvet za cvetom.

»Evo ti nove muke zavrženim duhovom!« izpregovori angelj. »Tam zavržene matere, tukaj pa vzor vseh mater! In ta vzor jim je gledati na veke! Z mano poveljučj pravničnost božjo!«

In z Azraelom sem poveličeval pravničnost božjo! Zdaj se sama od sebe odpró druga nebeška vrata. Stopila sva v kraje, kjer je v divnosti svoji že kraljevalo veselje nebeško. Okó moje je zrlo krájino, kakor si je lepše in milejše ne more želeti duša! V sredi je kipel proti čistemu nebu velikanski Ararat; Tigris in Evfrat sta izviralá izpod njega. Indus in slovanska Volga, Misisipi in brezkončni Amacon in vse druge mogočne reke so se vile po vrtovih, kjer se je šibilo vejevje od bogatega sadja. Lev in tiger in druga zverjád je krotka, kakor v prvi dóbi, lazila v senci velikanskih dreves.

»Kakšne kraje gledam sedaj?« vprašam ponižno angelja na desnici svoji.

»Okó ti gleda raj, v katerem sta bila ustvarjena prva človeka«, odgovori mi Azrael. »Toda po prvi pregrehi ga je Stvarnik odtrgal z zemlje in ga prestavil sèm.«

»Čemú?« drznem se vprašati iznova.

Takoj mi odgovori angelj: »Tu je kraj, kjer poveličuje Stvarnik vse tiste zakonske, kateri so si ostali zvesti do smrti!«

»Tukaj se poveličuje zakonska zvestoba!« vzkliknil sem. Sveti Odrešenik! Ti prostori niso sezali iz večnosti v večnost! Neresnice ne morem govoriti! Prenapolnjeni niso bili ti nebeški prostori; v brezkončni ljubezni so se družili duhovi po njih, ali gnéče ni opažalo strmeče moje okó! Adam in Eva sta hodila krasna, kakor v prvotni dóbi, ob obálih mogočnega Evfrata in se objemala v čisti ljubezni. Videl sem še mnogo drugih blaženih duhóv, sósebnó v visoki slavi tebe, Vitorija Colonna, in soproga tvojega Francesca Pescara, ki je nekđaj s srčno svojo krvjó rosil bojno polje tožne Pavije! Zadaj je ugledalo srečno okó tudi njo, katera mi je bila družica v življenji in mi porodila obilo cvetočih otrók! Toda angelj Gospodov ni dopuščal, da bi stopil pred njo; odnesel me je s krajev, kjer se je zbralo le oskromno število ónih, ki so bili poklicani tjà.

Obstala sva pri tretjih vratih nebeških. Bila so izsekana od samó jednega rubina, in Kristus, Odrešenik naš, vpodobljen je bil na njih

s trpljenjem svojim. Dvignil je angelj roko in se trikrat globoko priklonil. Jaz pa sem se priklanjal ž njim. Sába od sebe so se odprla vrata, in stopila sva v kraj, ki se razteza pred zadnjimi vrati nebeškimi. Povsod miloba, povsod krasota! Ali niti jednega nebeških duhov nisem mogel opaziti!

»Dobri angelj«, izpregovoril sem, »pojasni mi blagohotno, zakaj so takó osameli ti prednebeški kraji, in zakaj so duhovi pregnani s teh mest, kjer se povsod razodeva miloba in kras?«

»Tudi ti kraji«, odgovori mi angelj, »odkazani so po brezkončni rabsodnosti božji posebnemu namenu. Semkaj so poklicani izvoljeni duhovi, ki so v življenji prejemali dobrote, in se zaradi njih vžgali v pravi, čisti hvaležnosti!«

Strmèč obstanem. Nikjer nisem opazil vzveličanega duha, in leta 4000. po Kristusovem rojstvu je bil ta prednebeški prostor še — prazen!

Zdajci se pred nama zaiskré četrta in zadnja vrata nebeška. Zbrušena so bila od samó jednega demanta, in sveta Trojica je bila vpodobljena na njih. Okrog njih se je ovijal vinski trs, vedno zelenèč in neprestano rodèč raznobojno grozdje. Ali tu pred vhom sem ugledal tebe, starèka iz národne pesmi slovenske! Z lica se ti je žarila prava radost nebeška, in v roki si stiskal kozarček rujnega vinca. Kadar si ga izpil, prihitel je précej angeljček božji in ti iznova nalil kupico. Neprestano pa si pel slavo svojemu Bógu:

»Oče nebeški, glej,
Še en kozarček zdej,
Hvalo bom vekomej,
Vekomej pel!«

»Kakó, da je izbran samó ta na to izvoljeno mesto?« začudil sem se. Odgovoril mi je Azrael: »Mnogo je pil! Ali pri vsaki kupici je dajal hvalo Tistemu, ki mu je ustvaril gorko kapljo. Bila je to prava hvaležnost, ker je prihajala resnično od srca. Zategadelj ga je poveličal Gospod in mu dodelil milost, da mu še po smrti rodi vinska trta!«

Odprla so se zadnja vrata nebeška. Gledal sem Bogá od obličja do obličja, in jasne so mi bile vse skrivnosti njegove. Popisati se ne dá, kar sem gledal, ali toliko je gotovo, da nebeški Oče naš ni takšen, kakor govore o njem njega hlapci po Goriškem. Angelj Gospodov me je spemil pred prestol božji in me obvaroval, da me niso pokončale strele, ki so se neprestano vžigale s tega prestola.

Gospod pa je izpregovoril: »Nekdaj, ko si še pregrešno živel na zemlji, želel si, da bi za dvetisoč let zopet ugledal domovino slo-

vensko. Bodi človek! In ti, angelj življenja, dotekni se ga s prstom svojim, da se izpolni želja njegova!«

Angelj življenja je pristopil in mi iznova uklenil dušo v človeško teló. Nató izpregovorí Gospod: »Pristopi tudi ti, angelj smrti, in dotekni se ga s hladno roko, da mu bode zopet umreti, ako si bode zaželel, daleč od zelene zemlje!« Obsenčil me je angelj smrti, in pretresla me je ledena njegova moč, da je bilo zdajci zopet umrjoče teló, katero je ravno dal iz rok angelj življenja!

Končno je še izpregovoril Gospod: »Približaj se tudi ti, angelj ljubezni, in rahlo roko mu polóži na glavo, da se iznova vname ljubezen v njem, ljubezen, najslajše tolažilo otrokom mojim na zemlji!«

Kakor topla sapa, v kateri se spomládi tajata sneg in led na gorskih vrhovih, takó je dihnil náme angelj ljubezni. Srce moje je bilo hipoma plodovit vrt, kjer je hotela ljubezen zdajci pognati svoje kalf!

»Azrael!« izpregovoril je Gospod, »vzemi ga zopet v naročaj in odnesi ga na kraje, kjer ga čaka novo življenje!«

Takó se je zgodilo. Tema je bila ob méni in otrpnila je zavest duše moje. Ko sem se zopet zavedel, bil sem že na zemlji!

III.

Ne zemlji sem bil torej! Teló mi je bilo umrjoče kakor nekdam, in v sebi je nosilo vse tiste strasti, kakor tedaj, ko se je porodilo prvokrat! Tudi stari spomin se je oživil v méni, in prvo življenje se je raztezalo pred duhom mojim kakor raván, kjer mi je bil znan vsak prostorček, sléharn kotiček!

Po méni se je pretakala vroča kri, in mladostna moč me je prešinjala. »Zopet si človek!« Pri tej misli je vse zakipelo po méni, in presrečen sem si potipal iznova ustvarjeno lice. Začutil sem mehko in voljno kožo. Tedaj se je vzbudila prva želja v méni: želja po zrcalu, da bi si ogledal zopet dano krasoto svojo. Ta želja mi je utrdila prepričanje, da sem res zopet človek, óna uboga stvar, ki se rodi v pregrehah in nečimernostih in prav takó umira!

Ležal sem na mehki travi polja ljubljanskega. Nad mano je sijalo solnce in me grelo s toplimi svojimi žarki. Po dvetisoč letih sva se zopet videla s tem orjakom in vélikim prijateljem človeštva. Vedno je še tičalo sredi velikanskega obnebja; vse pod njim se je izpremenilo, toda solnce sámo je ostalo, kakeršno je bilo takrat, ko ga je Stvarnik

izpustil iz rok. Zagledal sem se tjà v kamniške planine; prebile so stoletne viharje in krasne kakor nekdanje mejile krájinò. Obrnil sem pogled proti beli Ljubljani. Mnogo se ni bila razšírila. Obkrožalo jo je visoko zidovje, za zidovjem pa skoraj nisem mogel prešteti cerkvenih stólpov.

»Dolgo časa si spal, prijatelj!« ogovori me nekdo. Ozrem se za glasom. Blizu méne, tik njíve, obsejane z repo, čepèl je na zemlji plešast človek, siromaški oblečen. Marsikako záplato si je bil prikrpal na suknjo, in palec na desni nogi mu je gledal iz obuvala, koje si je ovil z brézovo trtico. V roki je imel olupljeno repo, katero si je ravnokar izpulil na sosedni njivi in jo sedaj glodal. Ta mož se je torej ponižno oglasil in sicer latinski, dasi ne preklasiški. Ker sem tiste dni govoril vse jezike svetá, odgovarjal sem mu brez težave.

»Dolgo si spal! Prijezdil si na tem-le konji, toda že v sédlu si spal, in vsak trenutek sem menil, da padeš na tlà!«

Šele sedaj sem opazil konja, obloženega z obilo prtljago. Pasel se je po livadi in se ni menil za naju. »Hvala ti, Azrael!« dejal sem, sam v sebi, »da si takó izvrstno skrbel záme!«

»Ko si se hotel zgruditi s sédla«, nadaljuje óni, »prestregel sem te in te položil sémkaj na travo!«

Iskreno ga zahvalim.

»Ako se ne motim,« reče zopet, »tedaj si tujec, katerega je usoda zanesla v našo krájinò?«

»Pravo si pogodil,« odgovorim mu; »tujec sem, dasi je nekdanj okó moje že gledalo tu raván.«

»Odkod prihajaš, brate in prijatelj?« vpraša me.

»Visoko od zgoraj.«

»Torej iz visokega severa? Morda iz krajev, kjer vlada národom sibirski republika?«

»Iz tistih krajev!«

»Kakih novic nam prinašaš?«

»Ničesar posebnega, česar bi že ne vedeli.«

Prvi moj pozemeljski znanec je bil videti jako radoveden.

»Torej je resnica,« povprašuje me živahno, »da sta se kardinal iz Varšave in ruski car merila na ravninah smolenskih in se ljuto borila ves teden?«

»Takó je, kakor govoriš!« odgovorim jaz.

»In končno je res zmagala njega eminenca in uničila belega carja?«

»Tudi to se je zgodilo.«

»Sedaj je daljna Rusija poslušna kardinalu iz Varšave, in resnica je, da je zadnji Romanov pobegnil k cesarju združenih severno-ameriških držav, kakor se je nam poročalo?«

»To je resnica.«

Navdušeno je vzkliknil: »Kakó velika je moč svete cerkve!«

Ali sedaj, ko me je izprašal toli temeljito, pričnem ga izpraševati še jaz.

»Tujec sem,« rečem mu, »in pótujem že dolgo. Obhodil sem mnogo deželâ, ali sémkaj sem dospel ravnokar. Nisem še dobil brata, kateri bi me poučil o tukajšnjih krajih in rodovih. Bodi mi prijazen in razjasni mi, kar mi je še temno in nejasno!«

»Moja prijaznost ti bodi, véрни hlapec!« odgovori mi takoj.

»Imenuj mi to deželo in mesto, čegar ozidje se dviga pred mano!«

»To mesto je Emona, in o njega prvi zgodovini vemo samó to, da je bilo od nekdanj sedež slavnoznanih škofov.«

»In dežela, kakó se imenuje?«

»Papeževa provincija številka LII.«

»Papeževa provincija!« začudim se, »in kje so druge številke?«

»Samó v osrednji Afriki jih je petnajst?« odgovori mi ponosno.

Čudil sem se sam v sebi nekaj časa. Potem pa boječe vprašam:

»Kdo vam je vladar?«

»Prvi vladar je papež.«

»Rimski papež?«

»Vidi se ti,« veli mi porogljivo, »da si tujec in da slabo poznaš zgodovino. Kje so časi, ko so še naši papeži imeli svoj sedež v Rimu!«

»In kje stolujejo sedaj?«

»To bi moral vender vedeti! Ko je sveti Gregor CCXXII. dal na kapitolu usmrčiti poslednjega laškega kralja, preselil se je s kardinali svojimi, katerih je bilo takrat samó tritisoč, v Afriko, in od tedaj stolujejo papeži naši v starodavnem Timbuktu!«

»Hvala ti za pojasnilo! In kdo je drugi vaš vladar?«

»Premilostivi naš nadškof ljubljanski.«

»Nekdanj so vladali tukaj avstrijski cesarji,« omenil sem ponižno.

»Ti vladajo še, toda le po imeni.«

»Po imeni! Pojasni mi to, prijatelj!«

»Najvažnejša zgodovina ti je popolnoma neznana! Leta 3992. se je uprl nadškof ljubljanski, in kardinal iz Zagreba mu je prihitel na pomoč. Cerkvene čete — na desnem krilu jim je veléval kapelan Trnovski — zgrabile so se z vojsko avstrijsko in jo razteple in premagale na ptujskem polji.«

»Dà, dà, prijatelj!« nadaljuje ponosno, »na ptujskem polji se je bila tista zmagonosna bitka! Od tedaj smo papeževa provincija štev. LII., in Dunaj nam mora vsako leto plačevati dánj.«

»Kakšen je ta dánj?«

»Petdeset tisoč centov voščenih svéč, kar ni malenkost sedaj, ko je vosek toli drag.«

»Sedaj, ko si me prijazno poučil o politiskem razmerji, pouči me še, kakšen jezik govori ljudstvo po teh kràjinah?«

»Tudi to ti razložim. Občevalni jezik je latinski, in vsi olikanci ga govorimo. Tudi seljáki ga večinoma že govoré, samó nižje ljudstvo govori star, pozabljen jezik, in sicer vsaki dve uri drugače. Učenjaki še nismo jedini, kakov jezik je to; nekateri trdijo, da je ostanek stare tatarščine, drugi zopet, da je to nekdanji turški jezik.«

Srce se mi je krčilo zaradi tvoje usode, uboga, uboga slovenščina.

»In nemščina?« vprašal sem.

»Ta se že tisoč let ne govori več.«

Prijetno mi je zazvenel ta odgovor na novoustvarjena ušesa. Ali ni se mi videl verjeten, zató vprašam začuden: »Kakó to?«

Odgovori mi: »Ne poznaš li dekreta nadškofa Janeza devetindevetdesetega? Ta dekret prepoveduje nemški jezik jedenkrat za vselej.«

»Zakaj?«

»Vzroki so tehtni. Največji grešnik, kar jih je kdaj porodila zemlja, bil je prekleti Martin Luter! Ta je pisáril pohujšljive svoje knjige v nemščini, in zategadelj je blaženi nadškof Janez prepovedal to govorico. Že tisoč let se ni čula v nas nemška besedica!«

Všeč mi je bil spomin na tega nadškofa, samó žal mi je bilo, da ni živel leta 1891., ko bi ga bili Slovenci potrebovali toli bridko.

Znanec moj je v tem času pohrustal repo svojo. Vstal je in izpregovoril elegiški:

»Solnce že zahaja, in mrak me sili v mesto. Ako hočeva o pravem času dospeti k mestnim vratom, čas je, da odrineva. Ako hočeš v mesto, bodem ti spremljevalec, kakor si ne moreš želeti boljšega!«

»Spremstvo tvoje me bode osrečilo!« odgovoril sem hvaležno.

»Ako mi odšteješ nekaj novcev, védem ti konja, zakaj za te korake ni vredno, da bi splezal na sédlo!«

Odštejem mu nekaj drobiža, in na vse strani mi izraža hvaležnost svojo, ko ga spravlja v žep. Nató prime konja za povódec in krene po ozki stezi proti mestu.

Spotoma vprašam: »Ali stanuješ v mestu?«

»V mestu, kje pa drugjé!«

»Zdi se mi, da nimaš preobilo dohodkov?»
»Kaj hočeš,« odgovori mi ponižno, »saj sem samó profesor na vseučilišči.«

»Pofesor na vseučilišči!« vzkliknem.

»Dà, na vseučilišči svetega Simplicija!«

»Kaj predavaš?»

»Učencem svojim razlagam teorijo blaženega Antona od Kala. Toda saj se ti ponudi prilika, da bodeš poslušal predavanje moje, ako prideš na vseučilišče svetega Simplicija!«

Takrat sem že sklenil v duhu, da obiščem to svetovnoznano vseučilišče. Za sedaj pa vprašam:

»Kakšne dohodke imaš od profesure svoje?»

»Ti dohodki niso nikakor neznatni! Na teden mi izplačuje škofova blagajnica po dve liri; poleg tega imam privilegij, da se smem brezplačno najesti na kapiteljskem polji, kadar hočem.«

»To repišče je torej kapiteljsko polje?»

»Takó je, in često sem tukaj večerjal že prav izvrstno!«

»Obnuvalo ti tudi ni najboljše!« pristavil sem.

»Vidiš, to so res posebne sitnosti!« odgovori mi. »Nam vseučiliškim profesorjem morajo nadškofovi dvorni čevljarji brezplačno napravljati obutev. Vrstimo se drug za drugim. Sedaj je na vrsti naš rector magnificus — tisti, ki takó smešno predava o sandalah svetega Antona — in to je tanko in neznatno človeče, ki prav počasi trga obutev svojo! Jaz pa moram čakati, dasi mi palec na nogi gleda beli dan, kakor bi ne bilo ničevljarjev nič usnja na svetu!«

Priznal sem, da mu je v tem oziru usoda dôkaj žalostna.

»Sicer pa človek izhaja prav lahko,« zatrjuje mi, »tem lože, ker imam postranskih dohodkov!«

»Kakšni dohodki so to?»

»O vélikih praznikih,« odgovori mi, »zvonim v stolpu svetega Nikolaja, kar mi na leto donáša nekaj lir. Vender je že tudi v tem slabše!« pristavi vzdihujê.

»In kakó to?»

»Kakó to? Ker se že do malega ponujajo vsi profesorji vseučiliški, da bi zvonili v stolpu svetega Nikolaja!«

»Ko mu ne odgovorim ničesar, dodá še:

»In takó se nam krade kruh, nam, ki smo vender stari in izkušeni učenjaki!«

Prikorakala sva malone do mestnih vrat. Že se je dvigalo pred nama visoko ozidje, in že sva opazila mnogoštevilne straže, ki so ho-

dile po tem ozidji. Stopila sva na most, kateri se je razpenjal nad mestnim jarkom, neposredno pred orjaškim portalom. Zdajci se pripelje po prašni cesti za nama gospodska kočija. Pred njo so bili upreženi štirje tolsti konji, kateri so s kopiti teptali po práhu, da se je dvigal kár v oblakih. Profesor iz vseučilišča svetega Simplicija se ponižno umakne, globoko se pokloni in sname obrabljeni klobuček. Rejen človek je sedel v tem vozu in se leno valjal po mehkih blazinah. Na prsih se mu je bliščalo nekaj redov, torej je bilo popolnoma upravičeno, da se na naju niti ozrl ni. Pri mestnih vratih je hitela straža v orožje. Začula so se ostrá povelja, in vojaki so prezentirali.

Potem je bliskoma vse izginilo v mesto.

„Kdo je bil ta dostojánstvenik?“ vprašam radovedno. „Izkazujejo mu vojaške časti!“

„Velika in imenitna glava!“ odgovori mi profesor vseučiliški. „Cerkovnik pri svetem Nikolaji je, in dodeljeno mu je dostojanstvo generala! Peljal se je na izprehod, in sam Bog vé, ali sem se mu priklonil dovòlj globoko!“

„Z dostojanstvom generala!“ začudim se.

„Dà! Dà! In z dohodki generala!“

„Čudna, čudna zemlja!“ premišljal sem, ko sem leta 4000. po Kristusovem rojstvu poleg spremljevalca svojega prekoračil vrata bele naše Ljubljane!

IV.

Ljubljano je obkoljalo tiste dni visoko in debelo zidovje. Učenjaki so ga primerjali ozidju, katero je v starodavnih dôbah obkrožalo slavne Ninive. Sezidano je bilo ozko, toda vender takó široko, da je bilo v njem próstora raznovrstnim vojašnicam, skladiščem, kapelicam in drugim prostorom, kjer se je vežbala in vadila mestna posadka. V tem ozidji je tičala kár velika vojska, kateri je bilo v varstvo izročeno mesto ljubljansko.

S spremljevalcem svojim, ki mi je vodil konja, napotil sem se pod velikanski obok mestnih vrat. Zunanja straža je naju pustila v míru, prav kakor da naju niti opazila ni. Pod obokom mi je bilo, kakor da sem stopil v podzemeljsko jamo. Povsod je kapalo od stropa, prav kakor v predoru. Zamolklo je zazvenelo vselej, kadar je konj s kopitom udaril po tlaku. Temà bi bila, da ni malone vsakih pet korakov ob steni gorela svetilnica, ki je razširjala mračno svetlobo.

V tem sómraku sem opazil tik pota, po katerem sva hodila, še drug tir, in lahko si mislite, kakšna čustva so me obšla, ko sem tu pozdravil staro znanko železnico! Bil je resnično železniški tir in kar nič se ni razlikoval od ónih, po katerih sem se vozil, ko sem bil še prvič na zeleni zemlji.

»Tu je železnica!« rečem profesorju z vseučilišča Svetega Simplicija.

»Dà, dà, železnica, po kateri se vozi premilostivi nadškof na svoje letovišče v Goričanah!«

»Drugega namena nima?«

»Drugega namena nima! No, saj je že to namen vseh namenov!«

»Kaj vraga!« vzkliknem začuden. Bliskoma je pri mēni profesor in mi s široko svojo dlanjó zatisne usta.

»Ti kolneš! Za Boga, če te čuje straža! Danes še bi tičal v železji, in tudi mēne bi vrgli v ječo, ako bi me zalotili v pregrešni družbi tvoji!«

Potolažil sem ga obetajoč, da bodem odslej opreznejši, in da nečem več kleti.

»Torej železnico imate še vedno?« vprašam, da bi jela govoriti o drugih stvaréh. »Ali kje vender dobivate premoga, da kurite železniške stroje, ko so že pred 2000 leti učenjaki trdili in preračunjali, da po 300 letih ne bode nobenega premoga na zemlji!«

»Takó je! Prav so računali, premoga ni! In če bi svete knjige ne govorile o njem, niti bi ne vedeli, kaj je bil premog!«

»Ali vam sedaj goni vlake elektrika?« vprašam radovedno.

»Elektrika!« začudi se učeni starec. »Ali ne poznaš knjig blaženega Antona od Kala? V teh knjigah je prepričevalno dokazano, da je Belcebub takrat, ko ga je drevil arhangelj v peklenski prepad, trenil z dolgim repom svojim med vesoljne svetove. In ta udarec je treščil baš na ubogo našo zemljo, da se je vse zaiskrilo. Pri tistem udarci se je rodila ta moč, kateri so nekdam rekli elektrika, in katera brez dvojbe izvira od hudiča. Zató odobrujejo vsi modrijani dekret pokojnega nadškofa Jerneja XXXIX., s katerim je ostro prepovedal, da bi kjerkoli rabili elektriko v teh pokrájinah. S tem ukrepom je blagi nadškof ponižal Belcebuba samega, da nima več moči do nas!«

»Kaj pa vam torej goni železnico?« vprašam ga strměč.

»Glej in opazuj sam!«

Začulo se je res nekako drdranje, kakor pred 2000 leti, kadar je tekel železniški voz po plesmih. Škripale so osi, in bobnenje je odmevalo od visokega oboka. Vmes se je čulo kričanje gonjáčev, po-

kanje dičev in zamolklo ječanje. V mráku ugledam tolpo nesrečnikov, na pol golotnih, in z verigami priklenjenih k težkemu vozu, katerega vlečejo s poslednjimi močmi po tiru. Kadar gré prepočasi, vseka nadzornik z vozá sedaj po tem, sedaj po drugem z dolgim bičem svojim. Kamor zadene, ondu se zmésita znoj in kri. In vpreženci napenjajo skrajne sile, da bi hitreje tirali težki voz, prav kakor živina, ki je nekdanj ob naših vodah vlačila težke ladje proti reki. Trudni sopihajo mimo naju in ječé, da se pričnè konj plašiti, in da ga le iztežka pomiriva s profesorjem. V tem je oddrdral železniški voz, in niti opazil nisem, je li kdo sedèl v njem ali ne. To je bila železnica ljubljanskega nadškofa leta 4000. po Kristusu! . . .

Sočutno vprašam: »Kaj pa so zakrivali ti vpreženci, da se morajo péhati takó nečloveški?«

»Veliki hudodelci so!« odgovorí mi profesor važno. »Zgolj zločinci so, ki so se pregrešili proti sveti teoriji blaženega Antona od Kala!«

»Proti teoriji blaženega Antona od Kala? V čém tičí njih krivda?«

»Tako ti pojasnim vse! Prvi, dolgih sivih lás, ki je vlekel prav spredaj, bil mi je nekdanj tovariš na vseučilišči Svetega Simplicija. Toda v predavanjih svojih je zabredel v grozno zmoto; trdil je namreč, da je po zapóvedih svete cerkve dovoljeno, ako pišemo besedi »nadškof ljubljanski« sredi stavka le z malimi črkami. Ker ni hotel javno preklicati te zmote, obsodil ga je urad za ohranjenje nadškofove časti — *sacrum officium defendendae sanctae dignitati archiepiscopali* — za vse življenje v železniško vprego!«

»Resnično, ta kazen ni pretirana!«

»Dà, nikakor ne! Za Jakopa XV. so take grešnike sežigali na grmadah! Dandanes jih pa samó priprezajo k železnici, ker je njega milost, sedanji nadškof Martinus, v tem oziru premehak, predober.«

»Kaj li je pregrešil mladi človek, katerega sem opazil tik bivšega tovariša tvojega?«

»Pregreha njegova je nekoliko manjša. Srečal je na ulicah duhovnika svete cerkve in mu v pozabljivosti svoji ni poljubil roke. Urad za obrambo časti mašnikov — *sacrum officium defendendae dignitati sacerdotum* — obsodil ga je gledé na njega mladost in očitno globoko kesanje — samó na šest let v vprego!«

»Tudi ta kazen se mi vidi milostna!« odgovorim. »Pri nas v Sibiriji bi ga bili bržkone obsodili kár na dolgih deset let! — Ali kdo je óni, ki vleče prav zadaj, kateremu se vidi najbolj, kakó težko pre-

mika svoje kosti? Ta je tudi tisti, kateremu nadzornikov bič največkrat zazvižga po plečih.«

»Temu se ne godí preslabo!« odvrne mi profesor. »Čevljar je iz čevljarskega oddelka. Ko pa je srečal cerkovnika Svetega Florijana, ni se mu odkril, kakor je propisano. Urad za češčenje cerkovnikov — *sacrum officium defendendae dignitati sacristanum* — obsodil ga je zaradi tega na šestmesečno težko železniško vprego.«

»Sedaj mi je pa že jasna teorija blaženega Antona od Kala!« odgovorim spremeljevalcu. »Dobro vidim, da imate v mestu svojem pravične sodnike!«

»Sreča tvoja,« dostavi profesor, »da te ni kdo čul, ko si zaklical prej ime vragovo!«

»Pred kakšen urad bi me bili tirali potem?«

»Takoj bi te bili vklenili v železje in te izročili uradu v zabranjevanje pregrehe — *sacrum officium de prohibendis peccatis*. — Gledé na to, da si tujec, obsodil bi te bil ta urad vsaj na dvanajst let v 'kazemate' na Gólavec. Tvoj imetek pa bi zapadel nadškofovi blagajnici!«

»Hvala ti za pojasnilo! Sedaj mi pa še povej, kakšno vojáščino imate, in kakšna je posadka, ki brani srečo in blaginjo mesta vašega?«

»Tudi to ti hočem povedati. V Emoni sámi ležita dva polka, in slavnoznana kohorta 'starih devic', kateri je izročen ženski oddelek. Obá polka sta samostanski urejena in bivata tu v mestnem ozidji. Vrhovni vojskovodja je presvetli nadškof Martinus; vsakemu polku pa zapoveduje polkovnik z dostojanstvom prelata. V mestu je torej jedna brigada, katera pa je samó oddelek vélike papeževe vojske, stalno utaborjene pri Gorici. Tam pa zapoveduje grof Nerva, papežev maršal, kardinal in *partibus infidelium*, zajedno papežev generalissimus za to provincijo. Ker bode njega eminencija skoro pregledovala mestno posadko, učakaš morda srečo, da mu bodeš gledal v obraz. Znamenit vojak je in v mnogi bitki se je že izkazal!«

»Radostilo me bode, ako ga bodem videl! Kakšen pa je polk, kateri je tukaj v ozidji pri vratih?«

»To so naši trijariji!« odgovorí mi ponosno. »Pravo jedro so naši posadki in papeževi vojski sploh! Imenujejo se polk 'telesne straže', ker so zajedno telesna straža premilostivemu nadškofu. Ta polk 'telesne straže' ima prekrasno zgodovino! Ustanovil ga je znameniti nadškof Benedikt CIL, ki se je prvi obkolil s prepotrebno telesno stražo. To je tisti sloveči nadškof, ki je ustanovil prepotrebni urad v zabranjevanje brad — *sacrum officium hominibus imberbibus conservandis*. — Ustanovil si je torej posebno telesno stražo, katero

je po sebi imenoval stražo 'gologlavih benediktincev', ker mora vojaški stražnik slovesno priseči, da nikdar v svojem življenji ne položi pokrivala na glavo. Ta straža se je polagoma razmnožila v polk, obsezajoč dvanajst kohort. Po vojaški in samostanski živé; čisti so, trezni in zanesljivi, udani visokemu nadškofu. Zató so jim izročena jedina mestna vrata, da jih stražijo; ostro pazijo ondu, da se v mesto ne priklati kakšen krivoverec, ki bi begal ljudstvo. Tudi so slovesno obljubili večno uboštvo, takó da živí ves polk ob sámi miloščini. Kaj dobro mu torej rabijo mestna vrata, ker mora vsakdo, naj si gré iz mesta, naj si gré v mesto, gologlavim benediktincem deliti miloščino!

Začudim se: »Torej vedno uboštvo so obljubili vojaki vaši! Potem jim pa nadškof ne daje nobene plače?»

»Gotovo ne! Kakšnega pomena bi bilo sicer večno uboštvo? Na tem načelu je osnovan ves oddelek papeževe vojske, kolikor ga je v utrjenem ostrogu goriškem.«

»Ob čém pa živí?»

»Ob miloščini! Vsak teden ima posebna kohorta pri sléharnem polku službo, da berači po okolici. Ti vojaki jemljejo denar, jedila, vse, kar gré v vrečo ali žep. Take kohorte hodijo daleč na okrog; celó v Emono so že priberačile časih. Ali to ni prijalo gologlavi telesni straži, ki je menila, da ji tuja kohorta krati dohodek. Pripetilo se je celó, da so se zgrabili z orožjem, in da je tekla kri zaradi milodarov. Od tedaj papeževe kohorte ne smejo več v mesto!»

»To je res izvrstna organizacija,« mislil sem si. »Koliko so stale vojske za prvega življenja mojega, sedaj pa ne stanejo ničesar!»

»Torej polk 'telesne straže' živí zgolj ob miloščini?»

»Gotovo! In priliko bodeš imel opaziti, kakó izvrstno je vse urejeno v tem oziru.«

V tem času sva dospela tja, kjer je pri zidu izviral studenec. Močen curek je vrel iz zemlje in polnil kamenito korito, vloženo v tla. Potem se je odtekal po vodotoči in izginjal pod ozidje. Okrog tega vrelca so bile napravljene klopi; po zidu pa je viselo obilo posod, s katerimi se je lahko zajemala voda. Železni obroči so bili vzdani v steno, da je bilo môči nánje privezavati živino, ako jo je kdo slučajno imel s sabo.

Pri tem vrelci je obstal vseučiliški profesor, privezal mojega konja k steni in izpregovoril: »Odpočijva si nekoliko. Tukaj pijem vselej, kadar sem se navečerjal na kapiteljskem repišči! Tu pije sploh vsakdo, ki je na poti v mesto. Na tem mestu se smejo napiti celó hudodelniki, vpreženi v železnico, in to celó tedaj, kadar vozijo premi-

lostivega nadškofa. Izkratka: tu pije vse, in sicer iz stare navade, vkorinjene v zgodovini naši. Torej pijva!«

Natočil je čiste vode in mi jo podal. Pil sem slastno, ker je bila to prva voda, katero sem pil po drugi svoji stvaritvi, in ker je bila to voda z zemlje slovenske!

»Praviš, da pijó tukaj vsi, ki so na poti v mesto, in to iz stare navade?«

»Iz jako stare navade! To je bilo za nadškofa Janeza IC. blagega spomina. Takrat je bil pri Sv. Jakopu vikarij Luka, mlad, čvrst duhovnik, vnet za slavo svojega stanú. Zeló obljubljen je bil ženskemu spólu, posebno mlademu. Tiste dni je umrl stari župnik Sv. Jakopa, in župnik je hotel biti vikarij Luka, ki je bil zeló obljubljen ženstvu, posebno mlademu. Ali škof Janez mu ni hotel dati župe, kar je vikarija Luko takó užalilo, da se je očitno uprl višjemu pastirju svojemu. Na trgu Sv. Jakopa je zasádil v zemljo prapor vstaje in pozval ženstvo vse župe sebi na pomoč. To je bila prva in zadnja ženska vstaja, o kateri pričajo listi zgodovine naše. Kakor jeden mož se je dvignilo razljučeno ženstvo, pobralo možem orožje, razdelilo se v kohorte in kakor nekđaj amacone bojaželjno obkrožilo vikarija Luko. Zgodilo se je to meseca malega travna 3919. leta, in najzanesljivejši zgodovinarji nam pripovedujejo, da se je nadškof Janez sam tresel na prestolu svojem. Ali vender se vikarij Luka na Sv. Jakopa trgu ni mogel držati dolgo. To pa zlasti zató ne, ker ga ni podpiralo moštvo, zakaj vsakemu zakonskemu móžu šentjakopske župe venderle ni bilo všeč, ako mu je drobna žena lazila za vikarijem Luko.«

»Kakó se je potem godilo vikariju?« vprašal sem radovedno, ker so me obhajali nekaki spomini iz devetnajstega stoletja.

»Ko se je nabralo okolo 2000 močno oboroženih žensk, vrgel se je vikarij Luka ž njimi preko Gradáščice v trnovsko predmestje, kjer ga je ženstvo tudi vzprejelo kár najpresrčneje. Hipoma je imel vojske vsaj 4000 junakinj, oboroženih od nog do glave. Ž njimi se je utrdil za Gradáščico in okrog cerkve trnovske. V tem taborišči je dvakrat odbil naskok škofovskih vojakov, in s krvavimi glavami so le-ti bežali pred ženskami. Posebno in na prvem mestu se je odlikovala kohorta ‚starih devic‘, katero si je vikarij Luka izbral za telesno stražo svojo. Ta kohorta je malone vsak dan udarila preko Gradáščice v mesto, kjer sta se širila strah in groza. Že se je menilo, da preмага vikarij Luka nadškofa Janeza, in da posadí samega sebe na škofovski sédež, ali na nesrečo vikarijevo se je v kohorti ‚starih devic‘ vzbudila ljubosumnost. Očitale so vikariju, bodisi upravičeno, bodisi

nepravilično, da kaže preveč simpatij do polkovnice, ki je vodila šentjakopsko brigado ženskega spóla. Ker se vikarij Luka menda ni popolnoma mogel opravičiti, uprla se mu je kohorta ‚starih devic‘, z vihrajočim praporom prekoračila Gradáščico in prestopila v škofovski tabor. Od tedaj je bledela zvezda vikariju Luki, in skoro mu je odbila zadnja ura! Janez IC. sam se je postavil na čelo vojski svoji in ž njo potisnil ubogega vikarija z ostanki njegovih žensk k mestnemu zidu za trnovsko cerkvijo. Ali bitka je bila krvava! Oče je usmrtil hčer, sin mater, in mož ženo! Na Zena, bili so silni časi, toda končno je venderle podlegel vikarij Luka. Obkolili so ga na ozidji za trnovsko cerkvijo, in drugače si ni mogel pomagati, nego da je skočil raz ozidje v veliko globočino, kjer se je pobil do smrti. Sam nadškof Janez je vodil bitko, in ko je bila zmaga dovršena, izdal je takoj splošno pomilostitev za vse krasne svoje nasprotnice. Popóldne tistega dné je šel premilostivi škof iz mesta, da bi se ohladil na polji. Prišel je tudi do tega studenca, in žeja ga je zmogla. Naliti si je dal kupo in jo izpraznil na čast slavne premage. Od tistih dôb pa je ostala navada, da pije vsakdo pri tem studenci, bodisi, da je na poti iz mesta, ali na poti v mesto, in sicer pije na slavo premagi nadškofa Janeza IC.!

»Ali se je pozneje uprl še kakšen vikarij?» vprašam radovedno.

»Nikdar več! Nadškof Janez IC. je izdal takoj dekret, da se je mesto razdelilo v tri oddelke. Prvi oddelek je odkazal oženjencem — tu je tudi kapitelj in škofova plača — v drugem oddelku so neomozene ženske — te brani kohorta ‚starih devic‘ — v tretjem oddelku pa bivajo neoženjeni možje. Vsak oddelek je obkolen z visokim zidom, také da živi popolnoma záse in v nikaki dotiki z drugimi oddelki.«

»Kakó modro in oprezno!« vzkliknem začuden. »Potem ni na svetu več tiste pregrešne spolne ljubezni, ki je v prejšnjih dôbah kakor kuga morila človeštvo po zemlji?»

Profesor z vseučilišča Sv. Simplicija zamežikne z levim očesom, pogleda me zvito po stráni in nekaj časa molčí. Napósled mi odgovori: »Spolna ljubezen! Glej, glej, kaj vam je v Sibiriji vse znano! Pri nas poznajo to ljubezen samó učenjaki, katerim so pristopne stare knjige blaženega Antona od Kala. Ali to je stvar, o kateri ne govorimo preradi!«

»Za Boga!« vprašam še, »kakó li se ženite in možete pri vas, ako so posamezni oddelki obzidani také visoko?»

»Lepo in spodobno! O tem se bodeš lahko sam prepričal, ker bodo skoro nabóri za ženitev v obeh oddelkih, kjer so neoženjeni

možje in nemožate žene. Ako plačaš primerno pristojbino, vzame te dotična naborna komisija izvestno rada s sabo.«

»Nabor! Nabor!« začudim se. »Ako se prav spominjam, imeli so v prejšnjih časih samó vojaške nabóre?«

»Istina! Ali v našem mestu so se uvedli nabóri za ženitev in možitev, in to zató, da se je baš zatrla tista grozna spolna ljubezen, katero toli pravično obsoja blaženi Anton od Kala v svetih knjigah svojih! Toda čemú bi ti pravil; saj bodeš sam videl vse, ako le hočeš!«

»Ali se o tem studenci pripoveduje še kaj drugega, znamenitega?«

»Posebnega nič. Govorí se sicer, da je bil sèmkaj pred tisoč in tisoč leti pokopan velik grešnik, ki se ni hotel spokoriti ni na smrtni postelji. Imel pa je pobožno mater, in ta je toliko časa jokala na gomili njegoví, da se je Bog usmilil grešnika in mu oprostil vse brezšteviline pregrehe. Povelíčal pa je gospod Bog tudi máterino solzo, da je prikipela kot hladen vrelec iz grešnikovega groba!«

Tedaj je začul moj duh glas angelja Azraela. In le-tá mi je govoril: »Poglej na okrog, in spoznáj, kam te je zopet postavila mogočna roka božja!«

Pred mojim duhom se je pričel dvigati zida obok, više in više, dokler se ni vse izgubilo v jasni zrak. Hipoma je izginilo ozidje, in pred očesom moje duše je ležala v meglo zavita bela Ljubljana, kakor je bila pred 2000 leti. Po blatni cesti se je vil mrtvaški izprevod proti pokopališču Svetega Krištofa. Le malo ljudij je stopalo za pogrebom, in ni ga bilo očesa, v katerem bi se videla solza. Začul sem tudi óno žalostno, tanko zvonjenje s stolpa svetega Krištofa, ki oznanja vsemu svetu, da je zopet padel klas na tisti vesoljni njivi, kjer noč in dan s svojim srpom neumorno deluje večna žanjica — bleda smrt! Hipoma se je tudi odprla zemlja pred mano, in stal sem ob grobu, kakeršne so pred 2000 leti kopali mrličem. In ko je dospel izprevod na mesto, kjer sem stal plah in trepetajoč, odložili so krsto in jo izpustili zemlji v osrčje. In Azraelova roka mi je odkrila vse, in zrl sem v krsto, in ugledal ondu ostanke svojega prvega telesa, kakor so ga pokopali leta 2000. po Kristusovem rojstvu! Takó si me, večni angelj Azrael, leta 4000. po Kristusu privédel do prve moje gomile!

V.

Ko me je zapustil Azrael, in sem se iz nova zavedel zemlje, prijel je profesor z vseučilišča Svetega Simplicija mojega konja za povodec in ga pred mano vodil po mračnem poti. Dejal je:

»Sedaj pa hitiva, da prideva do mestne straže, predno léže pa-ter polkovnik v posteljo!«

Podvizal sem se in korakal za njim. Prišla sva do kraja, kjer je bil ves predor ograjen z železnim pažem, takó da ni mogel nikdo dalje. Na levi in desni stráni so bili vhodi v stransko ozidje. Pred tem pažem pa je hodila straža z dolgo sulico v roki. K steni je bila z debelo verigo prikovana težka púšica, da so mimogredoči ljudje metali vánjo mile darove za telesno stražo. Tudi pred to púšico je stala gologlava straža. Vender ni imela prijetnega pôsla, ker je ne prestano pihala sapa, da je kàr šumelo pod visokim obokom.

Tedaj sem prvič ugledal vojsko nadškofa ljubljanskega. Nekateri vojaki so bili oboroženi s puškami; drugi so nosili dolge sulice in sicer iz spoštovanja do Svetega pisma, ki ne pozná drugih vojakov, nego oboroženih s sulicami. Vsa tolpa je bila jako čudna, takó da je pretresla posebno mène, ki sem s prvim življenjem svojim koreninil v devetnajstem stoletji. Oblečeni so bili ti vojaki v kratke haljice, sezajoče do kolen; gole noge pa so jim tičale v nekdanjih sve-topisemskih sandalah. Tudi so bili vsi gologlavi, torej ni čuda, da se je v vrsti kazalo obilo plešastih glav, katerim je bil večni prepih, v katerem so opravljali službo, spihal vse lasé s témena.

Pred pažem obstaneva. Takoj skoči stražnik od púšice pred naju in nama s sulico zabrani dalje. Najprej pregleda mojega spremljevalca in reče porogljivo: »Ali se zopet potičeš tukaj? Saj itak nimaš beliča, da bi kàj dal!«

»Prav praviš, frater Miha«, reče moj spremljevalec, »z mano ni nič! Kakó pa sicer, prijatelj, ali si zdrav?«

»Vse bi še bilo«, odgovorí vojak Miha kislega obraza, »ko bi me le vedno ne bolela ta prekleta glava!«

»Glava! Aha, to prihaja od prepiha!«

»Dà, dà, od tega vrazjega prepiha!«

Skrivoma vprašam znanca svojega: »Kakó, da kolne takó?«

»Tiho! Ti vojaki imajo záse posebno zlatopečatno pismo, katero jim dopušča celó kletev zaradi vojaške discipline.«

»Kdo pa je to?« vpraša sedaj vojak Miha.

»Tujec, ki ostane nekaj časa v našem mestu.«

Kakor bi jelo goretí v slamnati strehi, takó se razvname vojak Miha.

»Tujec, za Bóga«, zakliče osupel, »in v mesto sili! Pokličite patra poročnika, hitro, hitro!«

Zdajci se kakor mravljinци vsujejo gologlavi vojaki s postranskih prostorov in me obkrožijo od vseh stranij. Strmèč me opazujejo od nog do glave in si pripovedujejo, da je prišel tujec, ki hoče v sveto mesto. Da je prišla zver pred paž mestne straže, ne bila bi vzbujala večje pozornosti, nego jo je vzbujala neznatna moja, iz nova ustvarjena osebica.

Skoro prisopiha tudi pater poročnik. Oblečen je bil v svilnato haljico, ali za službe svoje si je bil pripasel rejen trebušček, da so drobne nožice kár omahovale pod njega težo.

»Kaj je zopet?« kričì že od daleč in rožljá s sabljo po tlaku.

»Kaj je zopet, gologlavi psi, ki ne daste človeku niti trenutek mirú?« Odgovorí mu frater Miha:

»Pater poročnik, tukaj je tujec, ki sili v mesto.«

»Tujec!« — Zdajci se zadere na Miho: »Naravnost se drži, ako govoriš s poročnikom svojim!«

Vojak Miha se še bolj raztegne in stoji kakor drevó:

»Pater poročnik, tujec je, in okrog trebuha ima pas, v katerem je videti obilo denarja.«

To patra poročnika nekoliko potolaži.

»Odkod prihajaš?« vpraša me osorno.

»Iz krajev sibirске republike!« odgovorim hladnokrvno.

»Iz krajev sibirске republike! Božja rodica, kaj mi je početi?«

Vihtel je roke po zraku in prvi hip res ni védel, kaj bi počel.

Končno zakričì:

»Le hitro k patru polkovniku, da ukaže, kar je potrebno! To ni karsibodi, ako sili v mesto takšen tujec! Morda je krivovérec, in sam Bog vé, kakšne peklenske nauke nosi v rokavih svojih! Kurirji, napreji!«

Pet vojakov pristopi. Vsakemu naročì, kam naj odrine, da oddá prevažno novico o tujci, ki sili v mesto in prihaja iz nepoznane in krivovérske republike sibirске.

»Ti pa, frater Konstancij, idi takoj na mestno ozidje! Izprožijo naj deset topov, da se vzdrami vse mesto! Zakaj velika je morda

nevarnost, katera pretí po tem tujci sveti naši veri in nesrečnemu mestu našemu! Kurirji, naprej!

Iz nova pristopi deset vojakov. Naročí jim, naj odrinejo k vsem župnim in samostanskim predstojnikom, k vsem zakristanom in kapelanom, in sósebnó k sveti komisiji za izpraševanje tujcev. Dočim še ukazuje takó, zagrmé topovi z mestnega ozidja, da se kár strese obok nad nami. S stolpov pa takoj tudi zapojó zvonovi, in po mestnih ulicah se oglašajo trobentáči; ljudstvo se zbira, prav kakor da je začelo goreti sredi nadškofovskega dvorca.

»Nikar se ne čudi!« šepne mi profesor z vseučilišča Svetega Símplicija, »nikar se ne čudi! Sedaj so minila baš tri leta, odkar je silil zadnji tujec v mesto naše!«

»Tri leta?« vprašam. »In kaj se je zgodilo ž njim?«

»Pred spomenikom blaženega Antona od Kala so ga javno sežgali, ker mu je komisija za izpraševanje tujcev dokazala kár najjasneje, da je z vsem duhom svojim tičal v trdem krivovérstvu!«

»Na grmadi so ga sežgali!«

»To je najmenj, kar se mu je moglo zgoditi!«

»Ali postavijo tudi mène pred sveto komisijo za izpraševanje tujcev?«

»Vsekakor!«

»Dobri Azrael!« vzdihnem v sebi, »obsénci me z varstvom svojim, da ne omagam pred sveto komisijo, in da se mi ne spotakne noga précej pri prvem koraku v mesto!«

»Še nekaj«, reče mi načelnik straže. »Kakó si kàj denaren, tujec?«

»Nekaj tisočákov nosim pri sebi!«

»Nekaj tisočákov? In za polk telesne straže še nisi dal ničesar? Šestdeset lir je najmenj, kar moraš odšteti!«

Vzel sem iz pasú šestdeset lir in mu jih odštel.

»To je za polk! Za patra polkovnika pa še šestdeset lir posebe!«
Tudi te mu odštejem.

»Ako daš sedaj še mèni šestdeset lir in za spoznavalce blaženega Antona od Kala tudi šestdeset lir in za mestni drevoréd svetih svetilnic takisto šestdeset lir, plačal si za sedaj, kar ti je dolžnost plačati!«

Odštejem mu te vsote iz svojega pasú, in že se mi trese srce, da se bode ubogi ta pas jel prazniti pri teh vednih naskokih! Toda čudi se ljubezni angelja Gospodovega! — Če sem še toliko vzel iz

pasú, takoj se je napolnil sam od sebe; izginila mi je torej vsa skrb, da bi mi utegnili poiti dragi denar.

»Kakšen drevorèd svetih svetilnic je to, o katerem si govoril?« vprašam načelnika.

»Če prideš v mesto«, odgovori mi osorno, »tedaj se izvestno seznaš ž njim. Čakaj torej in potrpi!«

»In spoznavalci blaženega Antona od Kala, o katerih si govoril ravnokar, kje so?«

»Prédnje stopiš še danes. Mólči torej in idi k patru polkovniku!«

Po teh besedah se ponižno oglasi moj znanec z vseučilišča Svetega Simplicija, rekoč: »Naj grem ž njim, saj véš, pater poročnik, kakó potrebujem zaslužka! Ako grem ž njim, morda mi kaj dá, saj véš, da sem lačen do malega vsak dan!«

Ta ponižna in ginljiva prošnja ni padla na kamen.

»Torej pojdiva skupaj«, izpregovori načelnik straže, »in če ti kaj dá, tudi mi je prav, ker vem, da si res siromak! Vender, da ne bodeta počenjala kaj napačnega, spremijo naj vaju štirje stražniki. Straža, naprej!«

Ko se postavijo stražniki prédenj, reče še: »Frater Konstancij, sedaj grem v mesto na ženski oddelek. Ako bi me iskali, véš, kje me dobiš. Na ženskem oddelku!«

Odpró mu železni paž, in s svojim trebuščkom se valí po poti v mesto. — S profesorjem pa se napotiva k patru polkovniku.

Iz glavnega predora kreneva na levo stran v temen in nizek hodnik. Straža štirih bosonogih vojakov krene za nama.

»Skoro ugledaš spoznavalce blaženega Antona od Kala, in potem rad priznaš, kakó se je človeštvo spopolnilo v zadnjih stoletjih!«

Takó se baha profesor z vseučilišča Svetega Simplicija.

»Dà, dà, človeštvo je popolno, in svetnike imamo že kàr na zemlji.«

»Svetnike?« vprašam začuden.

»Sam se prepričaš in skoro. Zakaj zdajci dospeva k najdražjemu zakladu, katerega straži gologlavi naš polk!«

Radovednost moja je prikipela do vrhunca. Takrat sva prikoralakala na obširni prostor; bilo je to nekako široko dvorišče, nad katerim se je raztezala steklena kúpola.

Na stotine lučic je brlelo po stenah, in svetilniki so viseli od stropa, da se je razširjala žareča svetloba z njih. Po stenah so se šopirili zlati napisi: »Triumf ali največji uspeh teorije blaženega Antona od Kala.« Ves batalijon gologlavih benediktin-

cev je imel tukaj svojo stražo, in malone tisoč bajonetov se je le-sketalo v tem svetem prostoru. Tudi je klečalo po tlaku nekaj po-božnega ljudstva in zamaknjeno zrlo na železni stolp, kateri se je dvi-gal sredi razsvetljenega prostora proti stekleni kúpoli. In v tem stolpu je bil óni zaklad, katerega je stražil ves batalijon gologlavega polka, in o katerem so pripovedovali zlati napisi po stenah, da se kaže v njem največji uspeh teorije blaženega Antona od Kala.

Omenjeni železni stolp je bil razdeljen v več nadstropij, v ka-terih so bivali najpopolnejši spoznavalci te teorije. Stanovanja so bila prikrita človeškim očém; tam notri so bili ti svetniki samí záse. Ondu so izvrševali Bogú všečna dela — vsaj takó mi je pravil moj znanec z vseučilišča Svetega Simplicija — vender jih ni smel nadzi-rati nikdo, kar je bilo tem pametneje, ker se je smel svet leta 4000. p. Kr. rojstvu zanašati nánje brez strahú, da bi ga prevarili.

V pritličji železnega stolpa sem ugledal nekake célice, katerih jedna stena je bila odprta proti občinstvu. Semkaj so prihajali časih spoznavalci blažene teorije, da so s podobo svojo budili zbrano ljud-stvo k posnemanju in gorečnosti. Kadar se je prikazal ta ali óni spoznavalec v célici svoji, takoj se je začulo povelje patra majorja, ki je načeloval stražéčemu batalijonu, in vse kohorte so vzdignile orožje pred njim. Takó so tiste dni častili spoznavalce blagosnc teorije blaženega Antona od Kala!

»Vse célice so prazne!« šepne mi spremljevalec. »Zgoraj mo-lijó! Nekoliko počakajva, in skoro se prikaže ta ali óni, ko je vender obilo vernega ljudstva v svetem hramu!«

Obstanem torej in v naglici prezrem, da je vseučiliški profesor pokleknil na kameniti tlak. Takoj stopi k méni vojak in me sune v rebra, da se mi nehoté upogne koleno in da sem hipoma na tlaku tik znanca svojega. Gotovo bi me bil vojak pretepal še nekaj časa z ročnikom suličinim, da se ni začul glas patra majorja, kličočega stražo k pozornosti. Resnično, tedaj se v sprednji célici odpró vratca v ozadji in — v célico stopi prvi spoznavalec blažene teorije. Méni se je videl čuden svetnik, ali znanec z vseučilišča Svetega Simplicija mi zašepeté: »Svet mož je, toda v stolpu so še svetejši! Sicer je pa dopuščeno, da stopiva bliže!«

Stopiva torej bliže. »To je oče Protazij«, poučuje me profesor Svetega Simplicija. »Nekdaj je bil bogat lep človek in glavo si je mazilil z dišavami, kolikor so jih dobivali po vseh jutrovih deželah. Celó toli pregrešen je bil, da so ga nekdam mestni stražniki izteknilí, ko je pristavljal lestvico k zidu ženskega oddelka, da bi se bil priti-

hotapil k nedolžnim devicam. Da se ni odkupil z denarjem, hudó bi ga bili kaznovali. Slučajno pa mu je tiste dni prišla v roke knjiga blaženega Antona od Kala. Berilo ga je takó pretreslo, da je krenil na stezo pokore. Razvnel se je proti prejšnji svoji nečimernosti in se zaklel, da se neče odslej ni umivati, ni česati, ni prej zavijati v čisto perilo, dokler mu prejšnje ne pade s telesa! In zvest je ostal obétu svojemu, in sedaj ga vidiš pred sabo jako popolnega!«

V tem je blaženi spoznavalec pokleknil v tesni svoji célici in neprestano kričal: »Pokorite se, kakor jaz! Pokorite se!«

Obleka je res kár kapala s tega izvrstnega spoznavalca preizvrstne teorije. Oblečen je bil v zgolj cape, in njega perilo je bilo prav takó črno, kakor je bila črna polt njegova. Nikdar se ni umival, nikdar česal.

»Ta se torej ne umiva in ne češe?« vprašam osupel.

»Prav nikdar!« odgovorí mi profesor.

»Za Bóga! kakó mu je to mogoče?«

»Iz posebnega darú božjega! Dokazano ni, vender menimo, da mu je pripisovati že dókaj čudežev!«

»Čudna zemlja, čudna zemlja!« s tem vzdihom stopim k drugi célici.

»Zaradi perila,« izpregovorí mi profesor, »ne strmi preveč. Dokazano je namreč, da tudi puščavniki v starih puščavah niso nosili boljšega perila, in vender so svetniki v nebesih! Poglejva v drugo célico! Glej očeta Hijeronima!«

Tudi tukaj poklekneva. V célico je stopil drug spoznavalec blažene teorije. Bil je to šibek mož s prav krepko in močno levo nogo.

»Kakšne zasluge ima oče Hijeronim?« vprašam radovedno.

»Velike, velike!« odgovorí mi stari znanec. »Krmàril je nekdam in v gostilni svoji gojil vsakovrstno pregrešno veselje. Posebno rad je plesal, in sumjali so celó, da je plesal ob praznikih in takó grešil. Toda kaj se zgodí? Čital je knjige blaženega Antona od Kala, in takoj se mu je raztajalo srce, in kesal se je in preklinjal tiste čase, ko je plesal in cvetel v pregrehah svojih! Obetal je, da ne bode plesal nikdar več, in da bode kolikor móči živel na jedni sámi nogi. Takó, kakor ga vidiš sedaj, žíví že leta in leta. Na samotnem prostoru je bival, leta in leta stojèč na levi nogi. Dež je lil nánj, sneg je padal nánj, in živel je samó ob tem, kar so mu darovali usmiljeni ljudje. Končno so ga poklicali v stolp spoznavalcev blažene teorije, in v tej célici ga vidiš sedaj malone ob vsaki uri. Večje popolnosti si kár misliti ne moreš!«

Kakor štorcklja sredi močvirja, stal je sveti mož sredi svoje célice, podoben kamenitemu kipu. Niti uda ni premeknil, kár trenil ni z očesom. Bil je popolnoma zamaknjen v svoj pôsel, in šele za kakih šestdeset minut se mu je pričela tresti orjaška leva noga. Omahoval je, končno pa se zgrudil kakor posekano drevó po tlaku célice svoje. Ondu je obležal.

»Kaj li sedaj?«

»Sedaj bode nekaj časa počival, potem pa se zopet postavi na levo nogo. Stal bode dolgo uro takó, kakor si ga videl!«

»Ali ničesar ne govori?«

»Kaj mu je treba govoriti, toli izbornemu in vzpodbudnemu vzgledu!«

»Ako se dobro spominjam, živeli so že nekđaj v sivih časih taki spoznavalci, ki so se postavljali na visoke stebre, vernemu ljudstvu v posnemo?«

»Res je! Ali tisti so stali na obeh nogah. Naš spoznavalec pa stoji na jedni nogi. Prav to je napredek našega stoletja!«

»Priznavam, napredka ni móči utajiti!«

»Čas je, da odrineva. Ako se spoznavalec postavi na levo nogo, ne smé nikdo izpred njega célice, dokler ne omahne po tlaku. Takó je zapóved posebnega nadškofovega dekreta.«

Hitro odrineva k tretji célici. Ko pogledam iz nova proti drugi célici, že stoji blaženi mož na levi nogi, kakor močvirski ptič, prežéč na žabo v mlaki.

»Čuden svet, čuden svet!« vzdihal sem neprestano.

Tudi tretja célica je že imela svojega prebivalca. Bil je mož orjak v najboljši dóbi življenja svojega. Ne smem pa zamolčati, da je moral blaženi mož nekđaj mnogo piti, kakor sem sodil po njega obrazu. Morda je profesor z vseučilišča Svetega Simplicija ugenil moje misli.

»Pijanec je bil nekđaj!« reče mi tiho.

»Zakaj pa neprestano joka?« vprašam prav takó tiho. Oni v célici štev. 3 se je namreč zvijal po tleh, kakor bi ga mučile najhujše bolečine, in jokal in tulil, da me je bilo kár groza.

»Pijanec je bil v mladosti svoji,« nadaljuje učitelj, »in pil je, kar se je dalo piti. Nekđaj je pijan zabredel v ženski oddelek. Čista devica mu pride naproti. Kaj se zgodi? Satan ga zmoti toli hudo, da oberóč goreče in strastno objame to devico. Vrgli so ga v ječo in mu dali v roke knjige blaženega Antona od Kala. Zopet prečudno

spokorjenje! Takó silno se je skesal zločina svojega, da je pograbil ostro sekuro in si odsekal levo rokó, s katero je nekdam objel nedolžno devico. Takó se je spokoril oče Kozma!

»Zakaj pa joka sedaj?»

»Ker po njega mnenji pokora še ni dovršena!»

»Kakó li ne?»

»Saj si vender čul, da je oberóč objel devico. Z obema rokama je grešil, kaznil pa si je samó jedno roko!»

»Naj si pa odseka še drugo!»

»Kakó li, ako si je že prej odsekal levo roko?»

»Res, nemogoče! Oče Kozma joka tedaj zató, ker si ne more odsekati še desnice, s katero je objel nedolžno devico?»

»Takó je, takšen je vir žalosti njegov! Nепrestano si želi še tretje neomadeževane roke, da bi si ž njo odsekal pregrešno desnico!»

»Čuden, čuden svet!»

Sedaj pristopiva k četrti célici.

»Tù je oče Gervazij!» izpregovori spremljevalec.

Na tleh v célici je ležal na pol oblečen človek; samó umazano rjuho je imel ovito okolo sebe. Valjal se je po zelenji; v roki pa je držal bič, s katerim se je tleskal sedaj po suhih kolenih, sedaj po rjavem hrbtu.

»Kaj je to zelenje?» vprašam radovedno.

»Koprive!»

»Kakšne so zasluge očeta Gervazija?»

»Posebnih zaslug nima«, odgovori mi profesor. »Svojo kri pokorí sedaj. V mladosti ni bil nič prida. Postopač je bil in denar — dobil ga je po strijci kanoniku — trosil je s polnimi rokami. To je jedini človek, kateremu se je posrečilo, da je preslepil kohorto starih devic in se v temni in viharni nóči priklatil na ženski oddelek. Porodil se je — pomisli, amice! — porodil se je otrok na ženskem oddelku, in povila ga je devica, ki pri nabóru ni bila potrjena za zakon! Groza in trepet! Prišel je poseben papežev nuncij, da preišče vso stvar, in končno so očetu Gervaziju dokazali, da je on provzročil vse zló!»

»Groza! Groza!» vzkliknil sem. »Kaj se je zgodilo nji?»

»Nji? Vprašaj celó? Kar se je moralo zgoditi! Sredi ljubljanskega pólja so postavili lesen oder, na njem pa so ji cvetoče toda pregrešno teló trli s kolesom, dokler ni izdihnila. Truplo so sežgali in pepel izročili vetru, da ga je raznesel na vse štiri strani. Ali ni bila to pravična kazen nje pregrehi?»

»Dà, dà! Tudi pri nas v Sibiriji kaznujejo prav takó takšna zlo-
dèjstva!«

»Vidiš torej, z življenjem je plačala prestopok grehotnega telesa
svojega! Gervazija pa bi bili morali izročiti krvnikom, da bi ga obesili
na vislice, ujedam v hrano! Takó zapoveduje poseben dekret nadškofa
Jakopa XXXII.«

»Zakaj se ni zgodilo takó?«

»Ali si že čul, da bi bili kdàj obesili človeka, kateremu je bil strijc
kanonik pri katedrali svetega Nikolaja? Nikdar ne, in tudi očeta Ger-
vazija niso smeli obesiti!«

»Tudi v Sibiriji bi ne bili obesili takega netjáka!«

»Obesili ga torej niso. Zaprli so ga v ječo in mu dali v roke
knjigo blaženega Antona od Kala. Čital in čital je, in končno spoznal,
da je človeku kri največja sovražnica. Navdihnila ga je milost božja,
in vpisal se je v bratovščino iskrenih bičarjev, ki si pregrešno teló
bičajo po nezmotnih navodilih blaženega Antona od Kala! Od tedaj
si je neusmiljeno tepel kožo svojo, in izvestno mu je večni Bog že
davno oprostil nekdanjo pregreho. Posebnih zaslug pa vender nima.«

»Kakó se mu je odprl stolp blaženih spoznavalcev svete teorije?«

»Ker je bil najstarejši v bratovščini iskrenih bičarjev. Moj Bog,
spoznavalcev, ki si z bičem mesárijó kožo svojo, imamo po mestu
preobilo: kjer se družijo ulice, tam jih vidiš po dva in še več; kar
izkušajo se, kakó bi se prekósili z najkrutejšimi udarci! Toda vsi pri-
čakujejo iz teška, kdaj bode umrl bičar v svetem stolpu, da bi se iz-
praznilo njega mesto. Vender veliko je poklicanih, malo izvoljenih!«

»Čuden svet! Čuden svet!«

Oče Gervazij je v tem neprestano pokal z bičem po temni svoji
koži in rjúl nekako takó, kakor zabodèn vol, ki je ušel mesarju iz
klavnice.

»Ako ti je po volji, pojdiva v sosedne célice!« ogovori me
učitelj z vseučilišča Svetega Smplicija. Molčé stopam za njim.

»Evo ti očeta Krispina!«

V célici ugledam suhega človeka, katerega so zgolj kosti in
kite. Tičal je v kotu sključen na tleh in neprestano obračal oči proti
nebu, kakor bi ondu zrl Bogá na žarečem prestolu. Upalih lic je bil,
in žolta koža je pričala, da boleha na želodci in jetrih.

»Kakove so zasluge očetu Krišpinu?« vprašam jako radoveden.

»Neizrecne!« odgovori mi spremljevalec ponosno.

»Kakor je videti, mož obilo strada!«

»Le malo jé in živí samó ob travi, kakor rase po divjem polji.«

»Samó ob travi? Ni mogoče!«

»Ni mogoče! Pravičniku ni nič nemogoče! In ali nisi čital v svetih knjigah, da se je kralj Nebukadnecar nekaj let pasel ob sámi travi? Bil je velik grešnik in ni véroval v pravega Bogá. In pravičnik pred Gospodom bodi slabši od kralja Nebukadnecarja? Zatrjujem ti na večno življenje, da živi oče Krišpin ob travi, kakor jo rodé pusta pólja!«

»Kaj je pregrešil, da se pokori takó strogo?«

»To mu je baš neprecenljiva zasluga, da ni pregrešil ničesar! Čudi se mu, zakaj oče Krišpin je najpopolnejši sad, kar so jih obrodile svete knjige blažega Antona od Kala!«

»Kakó to?«

»Popolnoma umevno! Blaženi mož se je vglobil z vso dušo v sveto berilo, in dodelila se mu je izredna milost, da je spoznal pravega duhá, s katerim je pisal blaženi Anton. Spoznal je, da sta človeštvu vir pregrehe govorica in želodec. Odpovedal se je obema, izrekel sveto obljubo, da ne izpregovori odslej nobene besedice, in da si izbere zeleno travo v jedino hrano želodcu svojemu. In ta obet izvršuje že mnogo, mnogo let! Kar je bilo dodeljeno kralju Nebukadnecarju, moglo se ni odreči pravičnemu čestilcu blaženega Antona od Kala! Čudi se stoletju, v katerem živimo!«

»Vedno tedaj molčí?«

»Neprestano, in svoj želodec si krmi samó z zelenimi bilkami. Ali ni to sad svetih knjig, kakor ga ne pozná zgodovina? Ali se ti ne kaže tù steza, na kateri človek niti ne more srečati pregrehe? Oj, blaženi, preblaženi oče Krišpin!«

Res jame sedaj oče Krišpin jesti zeleno travo, katero so na zlatem krožniku postavili prédenj. Vrtil je očf in stokal, kakor bolnik, kateri mora uživati grenko zdravilo.

»Čudna zemlja! Čudna zemlja!«

»Sedaj dospeva k šesti célici!« izpregovori stari moj znanec.
»Čudil se bodeš še bolj!«

»Dobri prijatelj!« odgovorim mu, »doslej sem videl toliko popolnostij, da bi moja duša ne mogla prebiti ničesar! Ako ti je drago, kreniva dalje do patra polkovnika.«

»Škoda! V stolpu je še obilo izvrstnih spoznavalcev svete teorije. Ali željam tvojim sem pokoren hlapec!«

Tedaj si se mi zopet prikazal večni angelj Azrael! Razširila se je kúpola nad mano, in pod jasnim nebom so se mi prožile pred strmečim očem zemlje šire ravnine, kakor tudi goličave, zakrite z

večnim snegom! Na Himalaje najvišjem ledenem vrhu pa je sedel poslanec Gospodov, okrog njega se je tajalo, in vodovje, rešeno stoletnih spon, drlo je nizdolu ter preplavljalo in podsipalo rodovite livade. Azrael pa je pritiskal ognjevito dlan na čelo, za katerim je kraljevala večna modrost, in iz njegovih silnih očij so lile solze, ki so kakor iskre švigale nizdolu na ubogo zemljo. In kamor je padla solza, posušili so se vrelci zelene matere zemlje, in cvetoča pólja so se izpremenila v grozno puščavo! Človeštvo pa je tiste dni vzdihovalo in tožilo, da je večni Gospodar, vsemogočni Bog, poslal sušo v dežele in zatrl, kar bi bila rodila zelena ruša! . . .

Toda to ni bila suša, to je bila solza angelja Azraela, katero je jokal zaradi zaslepljenosti zbeganega človeštva!

VI.

Krenila sva nató iz dvorane svetih spoznavalcev blažene teorije in za bosonogo stražo stopala po dolgem hodniku — kakor jih je bilo brezštevilno v mestnem ozidji — dokler nismo prisopihali pred široka vrata, kjer je zopet stal stražnik z debelo sulico v roki.

»Evo ti stanovanja patra polkovnika!« izpregovori vojak, ki je bil brez dvojbe načelnik straži, katera naju je spremljevala. »Počakajta, da pozvem, ali hoče visokočestiti prelat in polkovnik tebe, tujca, videti še danes, ali ne.«

»In kaj potem?« vprašam boječe, »ako se je odpravil prelat-polkovnik že k počitku?«

»Potem lahko spiš tukaj na tlaku do ranega jutra!« odgovori mi trdi vojak in odide v notranje prostore.

»Tukaj je torej stanovanje patra polkovnika,« prične profesor. »Blagost mu, kdor je polkovnik bosonogi telesni straži!«

»Ali se mu godí dobro?«

»Preizvrstno! Sob ima štiriindvajset in stražnikov tudi štiriindvajset!«

»Toda ali jih mora vzdrževati vseh štiriindvajset?«

»Kaj še vprašaš? Dvanajst mu jih vzdržuje zádruga krojačev, dvanajst pa zádruga čevljarjev.«

Tedaj je prišel načelnik straže iz stanovanja patra polkovnika. Ž njim pa sta prišla tudi dva strežnika, in vsak je imel v rokah rmeno paličico, katera se jako ostro prime človeškega mesá, kadar jo zasučé spretna in močna pest. Toliko da ugledata strežniški duši

ubovega učitelja z vseučilišča Svetega Simplicija, že se razkoračita nad njim v lakajski svoji ošabnosti, katera je bila leta 4000. po Kr. prav takó navadna, kakor v devetnajstem stoletji.

»Ti si tukaj, berač?« zadere se jeden in dvigne z debelo lakajsko pestjó rmeno paličico.

»Odrini!« zadere se drugi in takisto dvigne rmeno paličico. Tedaj bi morali videti modrijana s stolice Svetega Simplicija! Podplate je pobiral po tlaku, prav kakor bi gorelo pod njim, in trtice, s katerimi mu je bilo ovito obuvalo, popokale so in ostale za njim, dočim je hitro meril korake po temnih hodnikih! Za njim sta sopihala lakaja in ga pretepravala z rmenima paličicama, kadar sta ga dohitela. Takó so čestili tiste dni pobožni strežniki učenika z vseučilišča Svetega Simplicija! Od tedaj ga nisem ugledal prej, nego takrat, ko je v prevzvišenih prostorih prevzvišene stolice razkladal vnetim učencem teorijo blaženega Antona od Kala!

Mêni pa je izpregovoril načelnik straži: »Pater polkovnik še ne spi. Ukazal je, da te privedó prédenj! Stopaj torej!«

Šel sem z omenjenima strežnikoma v notranje sobe. Kakšen blesk, ko sem stopal po teh sobah! Zlató in srebró se je lesketalo s sten in se iskriilo tudi s preprog, katere so senčile visoka okna. Obilo dragocenih podob sem gledal v zlatih okvirih, in največkrat tebe, belopolta Suzana, ko sta se ti v kopelji čudila poželjiva starca, ali pa tebe, Faraonova žena, ko si vsa pregrešna zavajala mladeniča iz dežele kanaánske! Vse to se je žarilo v svetlih okvirih, in ponosna telesa čarobnih žensk so vzbujala pregrešne strasti. Takó je stanoval polkovnik, katerega je vezala obljuba vednega uboštvá!

Ko dospemo skoraj do zadnje sobe, izpregovorí mi spremljevalec z rmeno paličico:

»Tukaj notri je pater polkovnik. Veselo je čul, da si mu odštél že šestdeset lir, in zategadelj te je hotel videti že danes. Vstopi torej, nama pa, ki sva te vodila, dáj vsakemu po pet lir, ker je takó propisano v dekretu nadškofa Urbana, in ker si denaren!«

Vzel sem iz pása deset lir in jih odštél lakajema. Jeden mi je nató odprl vrata, in stopil sem v sobo, kjer je bival tisti večer prelat-polkovnik gologlave straže.

Slabo je bila razsvetljena soba, v katero sem stopil. Ostal sem pri vratih, in le polagoma se je privadilo moje okó polmraku, ki je vladal v prostorni dvorani. Ondu pri bogato obloženi mizi sta sedeli osebi, ki se iz početka niti zmenili nista záme. V živahnem razgovoru sta bila možá, in jeden — skrlat, v katerega je bil zavít, pričál je

o visokem dostojanstvu njegovem — bil je jako razburjen. Veliko ga ni bilo v obleki, bil je pritlikovec, in v dvé gubé mu je lezlo neznatno telesce. Na glavi ni imel lása, iz česar sem sklepal, da imam pred sabo polkovnika gologlave straže. Obezal si je glavo z veliko ruto, kar je zopet pričalo, da ga je trgalo, ali pa da so ga boleli zobje, ako jih je še kaj imel.

Polkovnik je bil tisti večer razburjen, in prav tedaj, ko sem stopil v sobo, udaril je z roko po mizi, da so zazveneale steklenice, in da se je zazibalo vino v njih.

»Na mojo vero«, kričal je, »ali se je kaj takega že kdaj pripetilo polkovniku telesne straže, polkovniku, ki je osivel in ohromel v svoji službi, ki se je tolikokrat prehladil v tej službi, da ga trga po udih, prav kakor bi mu lucifer tičal v sléharni kósti? Vprašam te, pater major — natóči mi črnega afriškega vina, katerega mi je poslal kardinal iz Hartuma! — ali se je takemu polkovniku že kdaj pripetilo kaj takega?«

»Nikdar ne!« odgovorí hitro pater major in prav takó urno natóči črnega vina polkovniku in sebi v srebrno kupo. »V nebó vpije krivica, katera se ti godí!«

»Saj se še spominjaš«, nadaljuje polkovnik milo, »kakó izvrstno ti je spekel drozge in druge ptice; niso bile ne premeške, ne pretrde, ne ožgane, ampak rmeno zapečene, kakor da so od samega masla! Sedaj pa pomisli, kakšne so bile pečene ptice, katere smo morali časih jesti v škofiji! Ni bilo ne pečeno ne kuhano, kar se nam je pokladalo, nego osmojeno je bilo in ožgano, da nič takega. Na mojo vero, tega ne prebijem! Vse gorí in tlí v mēni! Natóči mi rmenega vina, tistega, katerega mi je poslal prošt iz Damaske! Na mojo vero, da ni vina na zemlji, obupal bi!«

»Res je takó, kakor praviš!« hití pater major, točèč vino, »poštenemu človeku je sladka ta pijača često jedina tolažba! Toda kakó se je zgodilo vse to, povej mi vender!«

»Kakó se je zgodilo?« odgovorí pater polkovnik. »Vrag se je vteknil vmes, in sedaj sem siromak, da ga nimam vrstnika pod nebeškim solncem! Saj véš, da je pri mēni stara Meta — ničesar hudega ne misli, pater major! — da mi streže, da mi zavija noge v flanelo, ako me tare putika, in da mi poklada kuhana zelišča na glavo, ako me trga po nji!«

»Čul sem že, da jo imaš pri sebi, in tù in tam se je že kaj govorilo o tem.«

»Vrag vzemi vsako govornico! Saj je nimam brezplačno, saj plačujem na leto 1000 lir, da so mi jo dali z ženskega oddelka! Prejšnje čase, ko je bila še mlada, in ko tudi jaz še nisem zavijal svojih kostij v flanelo — toda, káj, saj véš, da so bili prejšnji časi boljši od današnjih!«

»Gotovo!« pritrđi pater major in prav tožno povesi glavo, na kateri se ta hip jako sumnjivo žari veliki bakreni nos. »Res minuli časi so bili lepši, in mladost je tudi lepša od starosti! Ali ne govorim resnice?«

»Sevéda«, odgovori pater polkovnik, »in zató je največja krutost, ako vzamejo človeku še tisto malo, kar ima na starost! Grom in strela!«

»Huda krivica se ti godí!« pravi pater major. »Toda ali imaš še káj tiste črnine? Če se ne motim, dobil si jo s Sicilije?«

»Nimam! Do zadnje kaplje mi je pošla, toda dobra pijača je bila. Vender pij káj drugega, saj imaš še obilo steklenic pred sabo, katerih niti načela nisva!«

Peter major si natoči in pije. Potem vpraša: »Povej mi, kaj se je zgodilo dalje?«

»Torej stara Meta je pri méni in dobra duša je, kakor gotovo je uboga duša moja. Odkar je nadškof Martinus uvédel najstrožje propise blaženega Antona od Kala — temu je sedaj pol leta — prepovedana je ženskam vsaka govornica. To ti je znano! Moja Meta že pol leta ni izpregovorila niti besedice, toda v sebi je nosila besed na milijone. Povsod so silile na dan zaklenjene te besede, pri očeh, pri ušesih, povsod. Kakó se je zvijala, kakó je vzdihala, kakó je zatezala usta, govoriti pa vender ni smela, ako se ni hotela udeležiti smrtnega greha in ako ni hotela zapasti neusmiljeni inkviziciji proti ženski govornici! Smešno jo je bilo opazovati.«

»Haha!« zasméje se pater major.

»Napósled se mi je pa vender le smilila stara ženica, pater major!«

»Haha!«

»Nikar ne misli zlá, pater major!«

»Ne mislim, pater polkovnik, ne mislim! Starost, haha!«

»Dobro moje srce se je topilo, pater major, in dejal sem si: Kaj, ko bi ji izposloval posebno privoljenje, dispenzo, da bi smela vsake tri tedne govoriti vsaj po jeden dan? Bal sem se, da je sicer ne zadene kap, in da je ne zaduší zaprta govornica, kar je vsekakor mogoče pri ženski.«

»Zakaj ji pa ne naročiš tezalnice blaženega Antona od Kala, s katero se usta ženski zamašé tolikanj spretno? Zakaj ne, pater polkovnik?»

»Vidiš, pater prijatelj«, odgovori polkovnik, »tiste stvari nimam rad v hiši, ženski preveč zakriva obraz, in ta je pri ženski vendar najlepše!»

»Haha, pater polkovnik!»

»Ne misli si ničesar hudega, pater major! Kaj bi mi ženska z zakritim obrazom? Potem se ji pa na vratu tudi napravijo rane in žulji, ako bi predolgo nosila tezalnico blaženega Antona od Kala! In lep bel vrat, pater major, to je tudi lepa stvar!»

Pater polkovnik, popolnoma sem tvojega mnenja!»

»No, vidiš! Kaj sem hotel drugega! Prosil sem dispenze in ponudil nadškofovi blagajni petsto lir. Ali vse to se dobi težko, saj véš, kakšni so gospodje na dvorci! Vsak bi rad kaj dobil; ako mu ne daš, upira se ti, da ne opraviš ničesar!»

»Res je takó!« zagodrnjá pater major. »Njega milost, nadškof Martinus, tiči preveč v rokah mladih ljudij, in ti počenjajo ž njim, kar hočejo!»

»To ti je prvi ljubljenc«, odgovori zatem pater polkovnik, »tisti stolni nadvikarij Gregorij! Ta nam nadškofuje; in na Bóga in sveto Trojico, razmerje je to, da bi ga morali naznaniti v Timbaktu, sicer zagazimo s to provincijo, da kar iz blata ne bodeмо mogli! V Timbaktu, pravim! Ali prav govorim, pater major?»

»Tudi jaz pravim, v Timbaktu!« pritrdi major, »ali kaj hočeš? Kje dobiš človeka, ki naj bi odprl usta? Ali jih odpreš ti, pater polkovnik? Predno se zavéš, tičiš v pestéh sveti komisiji za ohranjenje nadškofove časti in niti dvakrat ne treneš z očmi, že ti vzamejo skrlat in te obsodijo na delo v Saharo, da bodeš vozil pesek, in požiral prah do zadnjega dné življenja svojega. Zini torej, ako se ti ljubi! Jaz molčim in kadar srečam nadvikarija Gregorija, tedaj sem mu najslajši in najboljši prijatelj.»

»Saj to je!« vzdihne pater polkovnik, »in dobro sem védel, da Meti svoji — ne misli ničesar pregrešnega, pater major! — ne dobim dispenze, če mi ne pomore stolni nadvikarij Gregorij. Naročil sem torej svojemu kuharju Andreju, naj pripravi, kar je dobrega pod milim nebom, in skuha, speče in ocvrè, kar prihaja na mizo pri največjih pojedinah.»

»In kuhar Andrej?»

»Kos je bil nalogi svoji! Dva dni je klal in skubel, kuhal in pekel, drl in cvrl! Tretji dan smo povabili stolnega nadvikarija Gregorija in smo mu obložili mizo z jedili, kakeršnih ne dobivaš niti pri nadškofu in njega pojedinah! Prišel je in zadovoljnega obraza začul prošnjo mojo, da bi smela moja Meta vsake tri tedne po jeden dan govoriti in da bi se gledé na izredno razmerje odvezala zapóvedi blaženega Antona od Kala, s katero je ženski v večni modrosti prepovedana sléharna govorica!«

»No, in potem?«

»Potem je sédel stolni nadvikarij Gregorij za mojo mizo in jedel kár pol dné in pil do pozne nóči. Prehvaliti ni mogel kuharja in me izpraševal, odkod sem pridobil ta biser kuhinji svoji. Vse je hvalil, vse mu je dišalo! Prevzele pa so me vinske moči, in v oslabeledosti svoji sem združil s hvalo nadvikarijevo tudi svojo hvalo. Jedla in pila sva in neprestano hvalila in povzdigovala do nebá kuharja Andreja, ki nama je pripravil izvrstno kosilo. Kakor rečeno, v pozni nóči sva se ločila; obema so vreli možgani, noge pa so bile trde, kakor je trda zemlja, ako jo pokriva dolgi zimski led!«

»In ali si dobil dispenzo, pater polkovnik?«

»Dispenzo res,« odgovorí polkovnik žalostno, »in sedaj se bojím vsake tri tedne tistega dné, ko je dopuščeno govorjenje stari moji Meti! Če imaš ženíšče v hiši, pater major, takih dispenz ne prósi! Lože in mirneje bodeš spall!«

»Haha, pater polkovnik!«

»No, toda dispenza še ni bila najslabše! Ž, njo sem prejel še drugo debelo zapečatenó pismo iz nadškofijske pisarne. Ko odtrgam pečat in preberem glavo: ‚Nos Martinus, apostolicae sedis gratia‘ i. t. d., menil sem, da omedlim in da se mi razklenejo vezi življenja mojega. Kaj sem čital?«

»Kaj si čital?«

»To-le: Naš milostivi nadškof je sklenil, da se mi vzame kuhar Andrej, ker božjemu hlapcu in polkovniku gologlave straže ni dopuščeno, da sta mu miza in skleda prva skrb. In vzeli so mi ga, pater major, in sedaj cvrè in peče v škofovi kuhinji, kakor je prej cvrl in pekel pri mèni. No, pa tega mi ni storil archiepiscopus, to vse mi je nadrobil archivarius Gregorij, ki se vsak dan pase pri škofovi mizi! Da ga dobim v pest, mi amice, zabelim mu pregrešno dušo, da se bode za vedno spominjal trenutka, ko mi je ukradel kuharja Andreja!«

»Pomiri se, pater polkovnik! Kaj ti hasne, ako mu potareš nekaj kostij v tolstem telesi? Hipno si v pestéh sacri officii defendendae dignitati sacerdotum in potem se le takoj poslóvi od vseh kuharjev in vseh dobrih jedij, kar jih je gospod Bog ustvaril vernikom svojim v slast in veselje! Ali ni vse takó, kakor sem govoril?»

»Vse, prijatelj major, in za Bóga, to mi peče in stiska trpečo dušo, da temu nadvikariju ničesar ne morem, akotudi sem načelnik gologlavi telesni straži in jedini potomec starega plemenitega rodú, ki je cvetel že v časih, ko so plavolasi Germani gospodovali po teh pokrajinah. Kje je bil tedaj še ta nezrelí mlečnik, naš vikarij Gregorij? Na mojo vero! To mi grení življenje, da ne jem in ne spim, kakor bi moral jesti in spatí poveljnik gologlavemu polku. Grom in strela, vrag vzemi to življenje, in če hoče, tudi nadvikarija Gregorija!»

Ves razkačen udari s pestjó ob mizo, da se vse potrese na nji.

»Kdo ti sedaj kuha, pater polkovnik?» vpraša major rahlo.

»Kdo mi kuha?» Pater polkovnik iz nova udari ob mizo, da se prevrne nekaj kup na nji ter curkoma lije črno vino od nje. V svojo nesrečo pa je prelat-polkovnik tistega dné čisto pozabil, da mu veljá v hiši dispensa in da so ravnokar minili trije tedni, odkar je stara Meta izpregovorila zadnjo besedo. Neizrecno je razsrjen pater polkovnik, ko se v steni odpró prikrita vrata in se v njih okviru prikaže gospodinja, stara Meta. Priznati sem moral, da ta srčna ženska — ki isti večer vpríčo obeh gologlavih vojakov ni kazala niti najmanjšega strahú — ni bila še pretirano stara. Orjaška je bila in krepka, in v potezah svetlega obraza ji je kraljevala nekaka silna odločnost; torej sem takoj spoznal, da se patru obristu ne godí predobro, če ga v trenutku prepíra naudadó nje močí. Ne trdim, da je bila tedaj prevestno napravljena, temveč vse na nji je pričalo, da je ravnokar vstala z mehke postelje. Tembolj pa je bila oborožila svojega ognjevitega duhá. Bliski so ji šinjali iz očij, in od srda se je tresla ta izvrstna gospodinja. Toliko da se je prikazala pri vratih, že je omahnila pest, s katero je polkovnik tolkel po mizi in vsa njegova osebica je še bolj zlezla v gubé. Tudi patru majorju ni bilo nič kaj dobro pri srci, in kalne poglede je obračal po steni, kjer mu je visela vitka sablja. V duhu pa je premišljal, kakó bi prišel hitro do orožja, da bi se kar najurneje izgubil pri vratih.

Stara Meta je v tem brez groze in strahú pristopila k mizi, kjer sta bila gologlava starca. Sedaj je pa ona udarila ob mizo, da se niso pretresle samó kupe, temveč da sta se pretresla tudi patra částnika, in sicer ne malo!

»Metika!« zaječí pater polkovnik od strahú . . .

»Sestra v Gospodu!« prosi pater major, »ne srđi se preveč! Saj ga nisva pila čez mero!«

Temno ju gleda nekaj časa, prav kakor jastreb, če ugleda pod sabo golobico, katera mu ne more več unesti življenja. Molčí nekaj časa, bržkone iščoč primernih izrazov. Ti so se ji brez dvojbe ponujali toli obilo, da ni znala, po katerem bi segla najprej. Potem pa so valovi nje duše predrli vse zatvornice, in voda je udarila čez vse bregove!

»Torej také!« pričela je Meta z mogočno zvenečim glasom, »tako se živi v moji hiši! Tukaj se pije in lije, prav kakor bi sodci ne imeli dná! Lepa je ta! Ali sem jaz zadnja v hiši, ali sem menj, nego ta-le pater major, ki si je s tvojim vinom okóval nos, da se mu sveti kakor bakren lonec? Sevéda, záte mora vse biti; ako naj se napase tvoja oseba, potem se ti ne smili nič! Saj ne smé govoriti! Saj mora molčati! Takó se tolažiš! Ako si pa stara Meta poželi novega predpasnika, ali nezatne svilnate rutice, tačas je vse predrago, takrat je prazna mošnja, in zadnja lira je izginila iz predalca! Taka grdoba si ti! In kadar mi je zavezan jezik, da ne smem izpregovoriti pametne besedice, ali si prišel že kdáj in izpregovoril: Metika, izpij kupo vina, saj ga je obilo v kleti in potrebna si ga tudi? Nikdar nisi prišel!«

»Pod smrtnim grehom ti je vender prepovedano, piti vino, ker si ženska!« zastoče prelat-polkovnik v silni stiski.

»Pod smrtnim grehom!« zasmeje se Meta porogljivo. »Kaj se nam pripoveduje z lece o zapóvedí svetega Janeza XCIX? Ali ne govori dekret: ‚Ker se rabi vino pri svetih mašah božjih‘, govori duh blažene Antona od Kala, ‚odslej naj ga pijó samó mašniki božji!‘ Ni li zakon jasen? Odgovóri sedaj, bilka plešasta!«

»Lepó te prosim, mólči, Metika!«

»Kaj bi molčala! Ali nisem v svoji hiši? Ali te nisem čakala in potrpeła, kolikor le more trpeti ženska? Pod smrtnim grehom! Poslušajte, ljudje krščanski! Ti si pa takšen, da se bojiš smrtnega greha! Sevéda!«

»Milo te prosim, mólči, Metika! Saj nisva samá!«

»Měni nič do tega! Presvetlemu nadškofu potožim, ali pa nadvikariju Gregoriju, da zvé ves svet, koliko pregrehe tiči v tvoji usnjati koži! Sedaj hodimo spat, to je navada v moji hiši! Ravnajta se po tem oba! In ti, bakreni nos, glej, da izgineš! Že me srbé vsi prsti, da bi ti pomlatila obraz!«

Že je dvignila pest, ali tedaj je bil pater kakor sapa pri svoji sablji. Niti opasal je ni v sobi, také ročno je izginil pri vratih. Pater

polkovnik pa je vil roke in vzkliknil: »Oj, ti nesrečna dispenza! Ti preklicana dispenza!«

Meto je s tem vzklikom razdražil še huje. »Tebi bi bilo po volji, da bi morala vedno molčati kakor miš v luknji pod zidom! Toda nič ne bode! Ali sem morda jedino zató na svetu, da ti zavijam ude v flanelo? Kaj še! Povém ti, potrpežljivost moja je prikipela do vrha, in nič več ne bodeš pometal z mano! Teh požeruhov nečem v hišo, da véš; ravnaj se po tem! To je zadnja moja beseda! Ako ne, zapójem ti drugo pesem, ti suha dlaka ti! Sedaj se pobéri spat! Toda le urno!«

»Že grem, Metika! Že grem!« hití prelat polkovnik.

Zdajci ugleda nje razljučeno okó mène, ki sem doslej ponižno stal v sómraku pri vratih. V novem življenji mojem je bila to prva ženska, s katero sem imel opravila. Toda kruto me je vzprejela.

»Kaj,« kričala je, »tukaj tiči še drug pojedúh? In opit je že do grla? No, tebi pa odprem vrata drugače!«

Že je iztezala pestí proti mèni, in očí so mi bile v nevarnosti, da mi jih izpraska. Tedaj mi je rešitelj Azrael razširil dušno obzorje, da se mi je še bolj razjasnilo hišno razmerje patra polkovnika.

»Sestra Meta,« šepnem ji na uhó, »pomiri se in bodi oprezna! Strežnik Peter je ravnokar prišel iz tvoje sobe, ali rmeno svojo paličico, znak službe svoje, pozabil je v nji.«

Omahnila ji je pest, in siknile so Meti besede izmed zób: »Da bi vzelo peklo tega tepca!«

Komaj čuti prelat-polkovnik, da se plega nevihta v srci zveste gospodinje, že se mu vzbudí vojaški pogum.

»Res! Kdo je to?«

Rekši skoči k mèni. »Kaj delaš tukaj? Kdo te je poklical?«

»Tujec sem!« odgovorim.

»Tiho! Dokler govorim jaz, mora vsakdo molčati v hiši moji!«

Stara Meta se je v tem izmuznila iz sobe, in ravno zategadelj je kričal pater polkovnik takó hlabro náme.

»Govóri torej, če te vprašam!« zadere se iz nova. »Meniš li, da me bodeš smešil v moji hiši? Kdo si?«

»Tujec, ki hoče v mesto!«

»Tujec! V mesto hočeš! Spominjam se. Na ime Porodnice božje! Sedaj se pa ne spominjam, ali sem poslal kurirja na sveto komisijo! Jezus! Če sem morda pozabil! Več sva pila s tem bakrenim vragom, nego morem prebiti!«

V sobo stopi strežnik Peter. Zopet ima rmeno paličico v rokah in z mirnim glasom naznani gospodu svojemu:

»Sveta komisija je prišla!«

»Tedaj nisem pozabil,« razveseli se polkovnik, »torej sem vendarle poslal kurirja! Moja glava pač misli na vse! Kje je zbrana sveta komisija?«

»V modri sobi!«

»Vêdi tujca vánjo. Sveti komisiji pa naznani, da sem bolan in da se zato ne morem udeležiti seje. Ako se sklene, tujec tudi lahko prenoči pri mêni! Sob imam obilo! Tudi to poróči sveti komisiji!«

Nató se pater polkovnik obrne k mêni: »Koliko si že plačal záme, tujec?«

»Šestdeset lir!«

»Plačaj jih še šestdeset, ker si nastavljal ušesa po mojih sobanah in po kotih, kamor si se vrinil nepoznan!«

Vzamem iz pasa šestdeset lir, da jih odštejem patru polkovniku. Misli je že, da je njegov ta denar, kar se zopet odpró prikrita vratca, in stara gospodinja se nam iz nova prikaže iz svoje spalnice.

»To je pa moje,« izpregovori jako odločno. »Saj ni treba, da bi vse poganjal po grlu, saj lahko tudi kàj daš za hišo! Lire so moje!«

Pograbila je denar in porogljivo pristavila: »Ti spat! Ti, Peterček, pa vêdi tega tujca do svete komisije! Odrinimo!«

Takó se je tudi zgodilo. Ko stopiva s Petrom v modro sobo, bila je ondu že zbrana takoimenovana »mala komisija za preiskovanje tujcev«. Načeloval ji je stari kanonik od svetega Nikolaja, sivolas in dobrovoljen gospod. Zapisnikar je bil nadvikarij Gregorij, mlad in precēj lepo rejen gospod, kateremu se je takoj videlo, da mu jako teknejo pečene ptice, katere obira pri mizi škofovi. Strežnik Peter pové najprej, kar mu je naročil pater polkovnik.

»Lepo! Lepo!« pravi stari kanonik. »Pa naj spi, no, pri patru polkovniku! Kaj pravite, vi otročiči?«

»Jaz pravim,« odgovori nadvikarij, »da se ravnajmo strogo po propisih. Popustnost se često kàr najostreje kaznuje sama.«

»Tudi moje mnenje!« pritrdi svetega Florijana cerkovnik in tretji član male komisije. »Kakó bi sodil o nas blagi nadškof, ako smo popustni proti tujcu, ki je morda krivoverec, ali še kàj hujšega!«

»Obraz njegov ne kaže tega,« brani se kanonik. »Obilo greha ta človeček še ni storil na svetu!«

»Obraz, oče kanonik? Mèni pa ravno ta obraz ni po volji! Gotovo se ne motim, če trdim, da se je ta človek že mnogo šalil s služabniki božjimi!«

Nadvikariju Gregorju pritegne tudi cerkovnik in še dostavi: »Poglejmo le njega dolge lasé! Krščanski človek se striže in brije! Ravnajmo se po propisih blaženega Antona od Kala!«

»Pa se ravnajta po njih, sitneža!« zagodrnjá kanonik. »Sveta komisija za izpraševanje tujcev je itak sklicana za jutri; v jedni nôči mu podgane in miši ne oglodajo kostij! Tajnik Gregorij, sestavi zapisnik in popiši tujca! Ti cerkovnik, pa imej pripravljen pečatni vosek in pečat male komisije! Ta čas lahko nekoliko podremljem.«

Načelnik male komisije précej zaspí. Vender tem marnejši je nadvikarij tajnik. Sestavi obširni zapisnik in mojo osebo vestno popíše do zadnjega lasú. Zmeril je, kakó dolge so mi roke in noge; končno sem moral stopiti še na tehtnico, da se je uradno določila teža mojega telesa. Ko se je vse to lepo zabeležilo in po komisiji zakonito podpisalo, tirali so me v nekako ječo, katero so imeli za takšne namene pripravljeno v mestnem ozidji. Na golih deskah sem moral prebiti prvo svojo noč na zemlji; miši in podgane so mi bile družice, in voda, ki je neprestano kapala od stropa, premočila me je do ranega jutra malone do kože. Težke železne duri so trikrat zaklenili za menoj, in da bi se ne mogla pripetiti zamena, pritisnila je nánje mala komisija petkrat svoj pečat, in prédnje postavila dvojno stražo, ki je vso noč čula pred ječo.

Takó oprezno in modro so leta 4000. po Kr. r. ravnali s tujcem, ki je hotel v belo našo Ljubljano!

Drugo jutro me je vzbudilo na trdih deskah. Vse kostí so me bolele, in glad me je davil. V ječi sem tičal, in najmanjše jedí mi ni pripravila dobrotna roka. Tudi posode z vodo ni bilo, kakeršne so bile pred 2000 leti v najslabšem zaporu. Ko se spustim s plesnjivih desák na ilnata tlà, razprší se tolpa podgan v vse kote; pod stopáli pa mi malone zapluska, toliko je vode po zemlji. Poskušam močna železna vrata, ali bi se ne dala odpreti; toda brezuspešno; zakličem, da bi privabil morda stražnika; razlega se sicer glas po hodnikih, ne priklíčem pa žive duše! Obrnem se na drugo stran, kjer v temnem kotu opazim na pol skrita vratca. Močno se začudim, ko vidim, da niso zaprta; brez vsake težave jih odprem in stopim na nekakšno dvorišče. Po kamenitem tlaku je poganjala redka trava, in pajek je od stene do stene napredel umazano mrežo svojo. Visoko tam góri se je kazalo nekoliko modrega nebá; iz tega se je videlo,

da je to zapuščeno dvorišče še v mestnem ozidji, čegar strmo zidovje ga je obkrožalo. Krenem po tlaku dalje; povsod jednaka zapuščenost in samota! Dospem do kraja, kjer mi visok železen paž zaprè daljši pot. Onikraj paža se razgrinja širen vrt s pisanimi gredicami in belo posutimi stezami. Bila je jesen, ali vendar je po tem kraji kalilo marsikatero cvetje. Zadi se je dvigala s svojimi stebri in stolpiči mogočna in krasna palača; na nji pa se je vse lesketalo od zlatá, kakor bi gledal tempelj, katerega je nekdanj kralj Salomon sezidal Gospodu na čast.

Ko še gledam čarobno krájino pred sabo, zapojó zvonovi z visokih stolpov, da mi zašumi v duši, kakor nekdanj, ko mi je pel še Sv. Vida zvon; solnce se mi je prikazalo izza ozidja, da je bilo takoj vse svetlo, in rahla sapa je zavela, da se je zazibalo stotero cvetje, da se je gibalo tudi vejevje, in da je ž njega padalo zlátó sadje v zeleno trávo. Komu se je priklanjaló cvetje? Tedaj je stopila izza zelenega grmičja déklica, cvetoča in krasna, da je pred njo hipoma otrpnila in onemogla lepota prirodna. Ali naj jo primerjam vitki jelki, kipeči s trde skale proti nočnemu nebu, s katerega se ji naproti lesketá večna zvezda; ali naj jo primerjam plahi srni, ki ob robu temnega gozda z velikim svojim očesom opazuje rodovito polje, kamor si ne upa? Ali naj jo primerjam gazeli, katero je levje rjojenje prebudilo iz kratkega počitka, da od brezmejnega strahú otrpne, kakor bi že čutila v sebi ostre zobé orjaka - krvoloka?

Bila je kakor jelka, in kakor plaha srna je obstala na belem poti; nje veliko okó se je uprlo váme, da se mi je pretreslo srce, in da se je v tistem trenutku v to ubogo, toliko da ustvarjeno srce naseselila ljubezen z vso pozemeljsko srečo in nesrečo svojo.

Stopila je bliže, in nje obličje se je kopalo v jutranji zóri, ko me je tiho povprašala:

- »Ti si tujec, katerega so zaprli včeraj?«
- »Dà, prav tisti!«
- »Moj Bog, kakó si mlad! Ali si res krivovérec, kakor pripoveduje nadvikarij Gregorij?«
- »Poglej na okrog! Bog se nam kaže povsod; kakó bi bilo mogoče, da bi ga ne spoznali?«
- »Torej véruješ v pravega Bogá?«
- »Vérujem!«
- »In v Kristusa, Odrešenika našega?«
- »Vérujem!«
- »In v čisto Devico, katera ga je porodila grešnemu svetu?«

»Vérujem!«

Razjasnil se ji je obraz, in radostno je izpregovorila:

»Sedaj vé m, da te ne sežgó na grmadi, in da mi je dovoljeno govoriti s tabo. Ali te smem vprašati še kaj?«

»Vprašaj!«

»Odkod prihajaš?«

»Z visokega severa, kjer kalí le malo cvetja in kjer je zemlja malone vse leto zavita v sneg.«

»Česa iščeš pri nas?«

»Spoznati hočem kraje in rodove.«

Molčala je nekaj časa, potem pa živahno vprašala:

»Ali si bil že na naboru, in ali so te potrdili za zakon? Ali si pustil domá ženo, v cerkvi s tabo poročeno?«

»Nikogar nisem pustil na dômu, in nikdó ni točil solzá, ko sem odhajal v tuji svet.«

»Torej šele prideš k naboru?«

»V krajih, ki so me porodili, ne poznajo takih naborov.«

»Ženiti in možiti se vam je tedaj sploh prepovedano?«

»Nikakor ne!«

»Moj Bog, kakó pa se ženite in možite? Kje si dobiš zakonsko ženo, če ne pri naboru?«

»Ako se dva poročita na visokem severu, združila ju je ljubezen.«

»Ljubezen! Kaj je to?«

»Z besedo se ne dá povedati. Kakor se posuje spomládi zeleni travnik s pisanim cvetjem, da ne vémo, od kod, takó pride ljubezen v srca naša. Pride sáma hipoma, kakor strela, ki udari iz črnega oblaka!«

»Ostane li potem vedno cvetoča ta vaša ljubezen? In če zvene, če se potem posuší?«

»Prava ljubezen vedno zelení in dan za dnevom poganja nove cvetove!«

»Ni li greh takšna ljubezen?«

»Je li greh, ako cvetè vrt pred tabo? In greh naj bi bilo, če se ti razcvetè srce? Cvetje, jedno in drugo, ustvarja večni Bog, ki je ustvaril človeka, da je deležen sreče.«

Obrnila se je od mène in se zagledala v krájino pred sabo. Belo roko si je položila na zamišljeno čelo, in dolgo časa je premišljala.

»Mislim in mislim«, izpregovorila je končno, »in vender ne morem ugeniti, kakšna je ta vaša ljubezen! Morda je sreča, morda nesreča. Sam Bog to vé!«

Nató dostavi: »Visoko je že priplulo solnce! Brat me čaka, in napočil je trenutek, da odidem. Bog bodi s tabo, tujec!«

Hotela je oditi.

»Pri nas na severu«, izpregovoril sem, »ne poslavljata se takó hladno pravovernika, ako sta se slučajno srečala na poti življenja.«

Prihitela je nazaj.

»Evo ti roke«, rekla je sramežljivo, »in v molitvi svoji se te bodem spominjala!«

Vidno se je pretresla, ko sem se doteknil nje roke, in do lás se ji je zardèl rožnati obrazek.

»Pregrešno je«, zaihtela je, »če podaja ženska roko moškemu, ki ni bil izbran zánjo na naboru!«

»V ta greh ne vérujem«, odgovorim srčno.

»Pri vas tega ne štejejo v greh?«

»Gotovo ne, in pravoverniki se poslavlajo po vzgledu Kristusovem.«

»Kakšen je ta vzgled?«

»Poljubljal je celó sovražnike svoje, in pravoverniki naj bi se ne poslavljali s poljubom?«

»S poljubom?«

Skočila je od ograje, prav kakor da jo je pičil gad v beli prst.

»S poljubom se poslavlimate?« rekla je tiho.

»Takó je navada naša, in božji svečeniki jo odobrujejo. Odrešenik naš je poljubil celó izdajalca svojega!«

»Pri nas pa je prepovedano!«

Srčno odide po peščenem poti. Že sem menil, da me zapusti. Obstala je in se ozrla po vrtu. Potem pa je obrnila zorno lice proti méni, in nje okó me je obsevalo dolgo dolgo. Nató je bila bliskoma pri ograji, in toliko da je čulo uhó nje plašne besede:

»Posloviva se po vaši navadi!«

Že je pritiskala svoje lice k mrzlemu železju, in na to lice, volno kakor ličece dozoreli breskvi, pritisnil sem usta in učakal prvi srečni trenutek na stari materi zemlji. Ona pa je zbežala po zelenih tratinah, kakor vitka gazela.

Azrael, váruj jo in ohrani jo méni, da mi vsaj jedna kaplja osladí grenko trpljenje zopetnega življenja!

Zrl sem za njo, ko je čimdalje bolj izginjala med zelenjem. Časih je postala in se ozrla po méni. Potem pa se je skrila za drevjem, prav kakor boginja, katera se mi je le za trenutek prikazala izmed temnih oblakov.

»Kdo je bila?» vzdihnil sem k Azraelu, da bi mi razkril temo, ali angelj Gospodov ni hotel uslišati vzdihanja mojega.

Vrnil sem se v zápor. Potrte so bile moči mojega duha, in čutil sem prvo nesrečo. Leno je lezel čas, in kaplje, od stropa padajoče, in živali, po blatnih tleh švigajoče, vzbujale so še večjo žalost v osamelih duši moji. Pol dneva je minulo, ko je šele zarožljaj ključ v vratih. Vstopil je strežnik z rmeno paličico in mi naznanil, da me kliče prédse pater polkovnik.

Stopivši v vežico, čul sem polkovnika, ko je ravno izpregovoril patru majorju: »Imeti mora veljavnega zagovornika. Ravnokar sem dobil dekret, da se mu izpit odpušča, in da se mu brez ovire dovoli stopiti v mesto. Kaj praviš ti, amice?»

»Kaj naj rečem?» zagodrnjá pater major. »Bolje bi bilo, da so ga sežgali ali živega zakopali v zémľjo! Po takih tujcih prihaja pohujšanje v mesto, prej ali pozneje! Poslušaj me, pater polkovnik, prej ali pozneje!»

»Dobro govoriš, amice! Saj vedno pravim, da je nadškof Martinus premehak; hodi le po srednjem poti, in ta je dandanes najslabši. Ko bi še živel Jacobus LVII., bil bi drugače podkuril temu tujcu! Drugače, mi Hercle!»

»Sedaj se mu vrne tudi konj s prtljago«, zastoče pater major. »In méni bi bil to takó pripraven konjiček!»

»Ne morem ti pomagati, amice!« odgovori pater polkovnik, »evo ti dekreta; le-tá ti jemlje vsako nádejo!»

Poklical je stražnika v sobo in mu izročil dekret, s katerim me je nadškof Martinus spričo pastirske svoje oblasti oprostil stopiti pred sveto komisijo za izpraševanje tujcev in mi dodelil milost, da sem smel iti brez ovire v njega stolno mesto. Strežnik me je vodil nató po različnih temnih hodnikih, dokler nisva dospela do visokega portala, skozi katerega mi je vabno zasijal krasni jesenski dan.

»Semkaj te moram postaviti po ukazu patra polkovnika«, izpregovori rmeni stražnik; »za ta pot mi znaša pristojbina pet lir. Plačaj!»

Plačam mu in ga odpravim. Stopim na solnce. Bil sem na majhnem trgu tik mestnega ozidja. Pred mano na levo in desno stran so se razprostirale mestne hiše in brezštevne cerkve s stolpi. Ozke ulice so se pričenjale kakih dvajset korakov od méne in držale v središču mesta. Hiše so bile zidane v štiri in še celó v pet nadstropij; od vznožja do vrha so kazale stene samó svete podobe, svetnik je bil videti vštric svetnika, vse v kričočih barvah in izdelano po slabih

umetnikih. Ko zamišljen ogledujem te umotvore, vzbudi me konjsko kopito, katero močno udari ob tlà. Obrnivši se, zapazim ob stráni svojega konjička s prtljago. Povódec pa mu je držal stari moj znanec, profesor z vseučilišča Svetega Simplicija.

»Čakam te že dolgo uro«, ogovori me ponižno, »žival je nestrpljiva in vročekrvna; neprestano bije s kopiti ob zemljo!«

»Ali ne poučuješ na vseučilišči?« vprašam osupel.

»Dali so mi dopust. Oznanilo se je po mestu, da si išče tujec strežnika. Takoj sem hitel v škofijo in se ponudil za ta pôsel. Ponudili so se še drugi, končno pa so vender mênì podelili službo pri tebi, sósebnò zatò, ker sva že stara znanca. Službo imam, in naš rector magnificus se kàr péni od jeze.«

»Kakó to?«

»Ker bi bil sam rad dobil strežniško to službo.«

»Pojdiva v mesto!« izpregovorim nató. »Prav rad te vzprejem v službo. Kam naj kreneva najprej?«

»Najprej morava k slavni policiji!«

»Kaj vraga«, začudim se, »policijo imate tudi?«

»Gotovo! Stari in slavni pisatelji so v imenitnih svojih delih dokazali, da je več tisoč let stara ta institucija, in da so mogle brez nje prebivati samó barbarske države. Naša policija pa je tudi izvrstno urejena, in ko je papeževo brodovje leta 1989. zasedlo države na južnoafriškem nosu, uvédla se je ondu policija po našem vzoru.«

»Čudno! Čudno!«

»Prepričal se bodeš sam o vsem! Odriniva sedaj, in ako želiš kàj pouka, bodi ti moja učenost verna in poslušna strežnica!«

»Hvala ti iskrena! Spominjati se hočem prijavnosti tvoje!«

Napotiva se v omenjene ozke ulice. Pozornost so mi vzbujale podobe po zidovih. Kakor smo nekđaj slikali svetega Florijana z golido pod ostrešja, takó se je kazal malone nad vsakimi vrati droben svetniček, držéč na vrvici majhnega psa.

»Kdo je sveti mož s psičkom?« vprašam svojega strežnika.

»Svetnik še ni,« odgovori mi, »vender menim, da bode skoro.«

»Blažencem ga je uvrstil že nadškof Jacobus LVII.«

»Kakó je ime blaženemu móžu?«

»Blaženi Anton od Kala je to; v tej provinciji ga prištevamo cerkvenim učenikom, ker je spisal obilo svetih in učenih knjig.«

»Čemú vodi s sabo psička?«

»Takoj ti razjasnim! Ko je živel omenjeni sveti mož, napadali so ga brezverci od severa in juga in zasmehovali so njega in svetost

njegovo. Gôri v mestu na severu mu je živel najhujši nasprotnik — svete knjige nam gotovo dokazujejo, da ga je obsedel satan že pri rojstvu — in s pomočjó tega satana je spisal mnogo hudobnih knjig ter takó sejal ljuljiko med pšenico, katera se je vsipala iz rók blaženega Antona od Kala na njivo Gospodovo. Bòj je bil resnice z lažjó. Že je omagovala resnica, ki se kaže v ponižni nagoti svoji, in že je zmagovala laž, ki se kaže v bliščecem, pregrešnem lišpu. Blaženi Anton se pósti nató petnajst dnij, šestnajsti dan pa gré na Sveto Goro, dvigne roke proti severnemu mestu in prosi prekletstva z néba na sovražnika svojega. In glej, zgodi se čudo! Prvo čudo blaženega Antona od Kala! Ponižan je bil satan, in njegov služabnik v severnem mestu je izgubil v tisti uri, ko je sveti mož na Sveti Gori dvigal koščene roke proti oblakom, dar jezika, in namesto tega darú mu je ostalo jedino lajanje, kakor ga čujemo pri svojih psih.

»Ali je to čudo blaženega Antona od Kala dokazano?«

»Nedvojbeno!«

»Hm! Dobro torej! Zató ima psička pri sebi?«

»Prav zató. Imcniten pomočnik je pri pasjih boleznih, kar je sósebno v našem mestu velikega pomena, ker je toliko psov. Glej, tukaj je policijsko poslopje!«

Obstala sva pred prostornim zidovjem, v katerem je tiste dni gospodovala policija ljubljanska.

»Najprej se nama je oglasiti pri patru gvardijanu, da nama dá svoj visum.«

»Pri patru gvardijanu?« začudim se.

»Dà, pri patru gvardijanu. Naša policija je izročena že tristo let očetom kapucinom, ki izvršujejo svoj pôsel na veliko zadovoljstvo premilostivega nadškofa!«

»Kakó je to mogoče?«

»Prav lahko! S takšno policijo je pomagano državi in pomagano tudi redovnikom kapucinom. Kdor zagazi slavni policiji v pravično pest, plačati mora določeno pristojbino, ako je količkaj denaren. Po tem poti ima država brezplačno policijo — pomisli, koliko denarja se je potrosilo prej v surovih časih! — očetje kapucini, ki zidajo sedaj že deseto cerkev, pa imajo redne in stalne letne dohodke.«

»Za Bóga, modra naredba! Razjasni mi še, s kakšnimi pôsli se sósebno bavi vaša policija?«

»Različni so ti pôsli in težavni. Največ opravka dajó grešniki, ki so se pri izpóvedí očistili grehov svojih.«

»Tega ne umejem. Kaj je slavni policiji do izpovedanih grešnikov?«

»Pozná se ti, da nisi čital knjig blaženega Antona od Kala! Večna previdnost ti je zaklenila ta vir modrosti, in sedaj bégaš v temi. Poslušaj! Do tistih dôb, ko je zavladal nadškof Jacobus LVII., bila je izpóved strogo cerkvena ustanova. Izpovednik je odpuščal grehe in pokoro je nakladal grešnikom. Ali se je pa naložena pokora opravljala, ali ne, kdo vé! Kaj pa piše blaženi Antonius? Država ima vso moč v rokah, in nje dolžnost je, s to močjó zabraniti, da se ne dela greh in da grešnika dohití tudi upravičena kazen. To je načelo blaženega Antona od Kala. In ali morda ni utemeljeno v prirodi in božjih zakonih?«

»Utemeljeno je! Toda kakó se uporablja v vsakdanjem življenji?«

»Précej ko je nastopil nadškof Jacobus LVII. slavno svojo vlado, združil je z izpovednico železno pest posvetne vladne moči. Kdor se izpové grehov, njemu naloží breme cerkvene pokore ali naloží se mu tudi breme posvetne pokore. In to breme je težje od prvega!«

»Kakšno je?«

»Zdajci ti povém. Kdor je izpovedan, temu izročí izpovednik bel listič, kjer je zapisano število palic, katere mu našteje posvetno oblastvo v pokoro izpovedanih grehov!«

»Število palic! Je li prav čulo moje uho?«

»Resnično, število palic! Kaj bi bila naša država brez palice! Blagonosno to orodje je steber, dà, glavni steber javnemu življenju našemu.«

»Razlôži mi še, kakó nadzira posvetno oblastvo, da se vsakomur odšteje prisojeno število, kakor določa izpovedni listič?«

»V ta namen se je pomnožilo število fratrov-redarjev. Vsaka izpovednica ima posebnega nadzornika-redarja. Kadar pa se je vsa tolpa izpovedala, odvéde jo frater v to poslopje, da se brez odloga opravi posvetna pokora.«

»Moj Bog, koliko li imate redarjev?«

»Nekaj nad dvetisoč.«

»In koliko je takih, ki delé palice, ki tepó?«

»Hahá! Ti še ne poznaš izobraženosti stoletja našega! Toda pojdiva na policijsko dvorišče; ako se ne motim, to stroji delujejo prav sedaj.«

»Stroji?«

»Dà, stroji! Pojdi in čudi se napredku naših razsvetljenih dôb. Sevéda naju pusté samó na moški oddelek, ali baš ondu so največji in najlepši stroji!«

Konja priveže k zidu. Potem stopiva v vežo. Tukaj se je že slišalo šumenje, kakor bi bučala sapa okrog gorskih vrhov. Vmes je pokalo prav takisto, kakor bi se na Véliki petek počasi gonila ropotulja v visokem cerkvenem zvoniku. Stopivšemu iz veže, razgrnilo se mi je prostorno dvorišče. Kakšno živahno gibanje in življenje se je gnetlo tù! Največjo pozornost so mi vzbujali stroji, razpostavljeni semtertja po dvorišči. Bili so to nekaki zaboji, iz katerih so štrlele palice, težke in debele. Ugledal sem stroj z desetimi palicami, ta je bil najmanjši; pri največjem, pravem orjaku, naštel pa sem celó štirideset palic. V dveh vrstah so gledali častiti drogi iz zaboja, in če je frater-redar zasukal ročico, zavrtel se je leseni hlod v zaboju, in prva vrsta je tlesknila po klopéh, razstavljenih pred strojem. Kadar je zasukal drugič, tlesknila je druga vrsta po drugih klopéh, katerih prva vrsta ni zadela prej. Fratri-redarji so prav tedaj jako ročno razgnali izpovedance v različne oddelke. Oni, ki so imeli na listkih po pet palic, združili so se v posebno tolpo in zasedli prostor pred strojem z desetimi palicami. To je bil isti stroj, pri katerem je štela vsaka vrsta po pet palic. Drugi, z desetimi palicami na listkih, postavili so se pred stroj, iz katerega je štrlelo dvajset palic v dveh vrstah. Tisti izpovedanci, katerim se je prisodilo največ palic, obkročili so stroj s štiridesetimi palicami. Bili so to stari nespokorni grešniki, ki so jako lahkodušno opažali grozne stroje in katerim se je kazalo na lici, da jim ni veliko do tega, ali dobé deset palic več ali menj. Vmes so bili tudi starčki, ki so že iz težka nosili svoje kosti, in slabotni otročiči, katerim se je od groze treslo šibko telesce. Ko je bilo pred stroji vse lepo razvrščeno, oglasil se je pater kapucinec, stojčé na nekaki leci — imenovali so ga patra eksekutorja — in tlesknil z rokami. Kakor strela so udarili izpovedanci med klopi, stoječe pred strojem; vsak si je izbral svojo in legel nánjo. Otročiče in starce, o katerih je bilo pričakovati, da bodo v bolečinah izkušali sredi eksekucije zdrkniti s klopi, privezali so z jermeni nánjo. Ko so bile pri vseh strojih zasedene klopi, dvignil je pater eksekutor roko in zanosljal: »Grešiti se ne smé!«

Te besede so bile fratrom pri ročicah znamenje, da so jih pričeli vrteti. Ali so vam padale palice, prav kakor bi se prala preja pri vodi! Vmes se je čulo škripanje z zobmi, ihtenje, vzdihanje in sósebnó vekanje otrók, ki so se kakor belouške zvijali pod udarci. Ko se je pri prvem stroji ročica zasukala desetkrat in pri stroji orjaku štiridesetkrat, nosil je na tepenem delu telesa vsak grešnik in grešniček toliko palic, kolikor jih je bilo zapisano na belem lističi. Stroji

so se ustavili, privezane grešnike so odvezali, in vsi pretepenčci so se postavili v dolgo vrsto. Frater je rožljaj pred to vrsto z orjaško púšico, in vsak, ki je čutil grenke udarce, plačal je v púšico nekaj drobiža. Pater eksekutor pa je z lece svoje neprestano nosljaj:

»Grešiti se ne smél!»

»No!» ogovóri me profesor Sv. Simplacija, »kakó sodiš sedaj o javnem razmerji našem? Ali ni to vzor, kakó naj se vzajemno podpirata cerkveno in posvetno oblastvo? Ali ni to vrhunec izobraženosti?»

»Dobro! Državi s takimi napravami se moram čuditi. Toda če sem prav videl, morajo tepeni grešniki še nekaj plačati?»

»Prav si videl! Kakó naj bi se drugače živili naši bratje redarji? To je ravno modrost v modrosti te naprave.»

»Povej mi še nekaj! Opazujem in opazujem tolpo izpovedancev, a menim, da so to zgolj siromaki. Kje li so bogatini? Ali ne dobivajo tudi ti svojih palic?»

»Kaj neki misliš! Bogataši se odkupujejo, in sicer s petimi lirami za vsako palico. Prav tukaj je prvi vir dohodkov, katerih toliko potrebuje presvetli nadškof. Ali ni to modro?»

»Modro! Premodro! Tudi to mi razjasni. Ali ne zahajajo duhovniki in dušni pastirji tudi k izpóvedi? In če zahajajo, kakó je z njimi, in kakó je s palicami na belih listkih?»

»Da naši dušni pastirji grešé, dasi malokdaj, o tem ni dvojbe. Zató zahajajo k izpóvedi in dobivajo bele listke. Toda, ali si že čul kdáj, da so topli duhovnika?»

»Nikdar ne.»

»Beli listki veljajo torej pri duhovnikih le simboliški, ker ravno drugače veljati ne morejo!»

»Kakó naj umejem to?»

»Stopaj za mano!»

Šla sva v najoddaljenejši kot dvorišča in obstala pred prostorom, ki je bil ograjen z železnim, pozlačenim pažem. Napravljena je bila od desák streha nad tem prostorom, a na spodnji stráni je bila prevlečena z žametom. Sredi prostora je stal stroj desetih palic, s svilo obvit. Palice pa so bile v pravem pomenu šib'ce, in da se udarec ni čutil, obvijali so jih z volno, da so padale kakor rahla sapica po ónem, ki je ležal na blazinasti klópi.

»Vidiš«, izpregovóri profesor, »tukaj simboliški tepemo izpovedanega duhovnika. Sevéda, takrat ne smé nikdo na dvorišče, in jedini pater gvardijan opravlja svojeróčno pôsel pri stroji. Pri nas je

pravica za vsakogar ista, ali ne? Kaj takega izvestno nimate v sibirski republiki?»

»Res ne!«

»Sedaj odriniva v poslopje, sicer odide oče gvardijan na izprehod, in potem ga danes ne čakava več.«

Oče gvardijan še ni šel na izprehod, zato sva hitro in lahko opravila svoj pošel pri njem. Najlepši uspeh sem dosegel v tem, da mi je izročil pismeno privolitev, s katero so mi bila odprta vrata na ženski oddelek. Za vse to sem plačal samó petdeset lir, kar se mi ni videlo preveliko.

Pred policijskim poslopjem odveže profesor konja pri zidu in me vpraša: »Kam greva najprej? Obilo je znamenitostij v belem mestu, da jih v jednom dnevi ne ogledava. Ako ti je do tega, da poslušáš dober svét, kreniva najprej k pravosodni palači!«

»Dobro! Pojdiva tjà!«

Ko odrineva, opazim, da se je napotilo za nama pet bratov kapucinov.

»Čemú korakajo ti za nama?» vprašam spremljevalca.

»Da naju nadzirajo. Takih redarjev kroži obilo po Emoni, in marsikakšen greh je že preprečila njih roka!«

Ko mu ne odgovorim ničesar, dostavi ponosno: »Dà, dà, izvrstno naše redarstvo vtika svoj nos v vsako stvarco, in niti prah ne pade z mize, da ne bi zvedelo tega!«

»Vse se je izpremenilo!« vzdihnem sam v sebi, »samó slavna policija je ostala ista in vtika prej kot slej svoj nos v sléharo stvar!«

Nató se odpravimo po ozkih ulicah proti pravosodni palači. Nikjer ni videti človeškega obraza, in tudi pri oknih se ne prikaže nikdo. To vzbudí moje začudenje, katerega ne prikrivam spremljevalcu svojemu.

»To je premoder ukaz nadškofa Jakopa!« — pričnè mi razlagati profesor. »Tukaj sva na oddelku zakoncev. Na tem oddelku pa je zopet vsakemu stanu odkazan poseben prostor. Tukaj sva ravno pri krojačih. Da ne tratijo časa pri delu, prepovedano jim je gledati skozi okna, ali pohajkovati po ulicah. Policiji naši pade v pest, kogar zasačijo redarji pri oknu ali na ulicah, če se ne more izkazati s potrebnim opravkom. Zató je redarstvu našem toliko pošla!«

Ozrem se po svoji petorici. Kakor strele jim švigajo pogledi okrog oken in vrat, da bi zasačili plen.

»Kogar zalotijo, ta plača?» vprašam.

»Gotovo, in na sedalu mu zapôje palica.«

Sedaj mi je bilo jasno, čemú so redarji takó strogo čuvali okna. Pokazati se ni hotel prestopnik zakona, in nádejal sem se, da odrine petorica moja praznih rok. Toda ni se zgodilo takó. Tam, kjer so ulice prav zeló tesne, odprè se okno v pritličji, in sicer prav pred nosom učitelju z vseučilišča Sv. Simplicija. Odskočil je, da ga ni zadel vatel, s katerim je nekdo zamahnil iz okna proti njemu. Pri oknu pa stoji dolg, koščten možiček, krojač od nog do glave. Z dolgim vatlom suva na mojega strežnika, ki se mnogo trudi, da se izogiblje udarcem in da na drugi stráni obdrží konja, ki se tudi plaší krojačevega kričanja.

»Grdoba!« vpije junak iglar, »ali sem te vender dobil v pest? Rasejo li tunike po drevji, da jih lahko brezplačno natresaš náse? Dve liri si mi dolžan že dve leti! In jaz stradam, da sem suh kakor igla! Plačaj, sicer ti potarem vsa rebra! Prej se mi ne ganeš, dokler ne plačaš!«

Že se pripravlja, da bi z okna skočil na tlak, in sluga moj trepetá praznega žepa in bledega lica ter čaka, kak se razmota vsa ta stvar. Toda rešijo ga bratje redarji, ki zavijejo prav v tistem hipu okrog ogla, in katerih se ni nádejal ubogi krojaček.

»Dober si za tri lire!« zakričí prvi frater birič in zgrabi iglarja za vrat, da se takoj strese kakor trepetlika na gorskem rebbru.

»In osem palic ti odštejejo«, dostavi drugi porogljivo, »ker si se kazal brez potrebnega opravka pri oknu!«

Pošteni rokodelčič jih zaklinja na vse svetnike in na krvavo stegno blaženega Antona od Kala, da bi mu zanesli. Ali biriči tistih dób so imeli jeklena in neizprosna srca, prav takó, kakor leta 2000. po Kr. r. Rastaja se mi srce, da sežem v pas in plačam redarjem tri lire, da izpusté krojača. Temu samemu pa plačam dolg vseučiliškega profesorja, in srce mu prekípi od hvaležnosti, da kliče náme vse blagoslove blaženega Antona od Kala!

Dospeli smo na kraj, kjer so se ulice razširjale v prostoren trg. Sredi tega trga je stalo znamenito poslopje, na čegar sprednji stráni je bila velikanska presna slika, v živih barvah kažoča našega Odrešenika, ko izganja z bičem prodajalce iz hiše Gospodove.

»Evo ti naše pravosodne palače!« izpregovori ponosno profesor Sv. Simplicija. »Takoj privežem konja k zidu, in potem si ogledava notranje prostore. Prepričan sem, da se ti napolni duša s strmenjem; izvestno mi pritrdiš, da je provincija naša v vsakem oziru najpopolnejša, kar jih ima oče papež na zemlji!«

Toliko da izreče, že tleskne z dolgo svojo osebo po zemlji, da se zakadí prah izpod njega. Takisto storí tudi ónih pet redarjev in se od silne udanosti zvija po tleh. Kaj je povzročilo to nenavadno vedenje mojega spremstva?

Po trgu mimo pravosodne palače prirožljá sedaj težka, srebrno okovana kočija, katero vleče osem tolstih dolgorepih belcev. Pred njo jaha tolpa jezdecev z dolgimi biči v roki. Jeden izmed njih švrkne ž njim proti méni, vender me ne zadene, ker mu je jermen prekratek. Da me je zadel, razmesaril bi me bil brez dvojbe na zadetem mestu. V kočiji sámí na vijoličasti blazini čepí star mož, z zlato verižico ob rami. Izpod belih lás mu gleda mrtvo okó, prav kakor bi se mu nič več ne ljubilo na božji zemlji. Videl se mi je ta starec jednak levu, kateremu je starost zdrobila gladne zobé iz lačne čeljusti!

Njemu ob stráni sedi v nebeški krasoti svoji moja znanka, katero je moje okó prvič ugledalo tisto jutro med cvetjem gospodskega vrta. Zdelo se mi je, da me je opazila in da se je sklonila na sedeži. Tedaj pa zavije voz v tesne ulice, da mi takoj izgíne izpred očíj.

»Sveti Jezus!« tarna strežnik, dvigujé se iz prahú, »kaj si storil, da se nisi zgrudil, kakor smo se mi?«

»Za deset lir si dober!« veself se frater birič.

»In za izdatno število palic!« dostavi drugi.

»Kdo je bil to?« vprašam radovedno.

»Za Bóga«, odgovorí profesor, »saj ti je morala že vse razkriti gola pamet! Bil je to največji naš dobrotnik, naš oče in ljubljeni služabnik božji, nadškof Martinus.«

»In ženska ob stráni njegovi?«

»Sestra njegova, zorna naša kneginja Marija!«

VIII.

»Oglejva si najprej civilni oddelek!«

Takó je izpregovoril učitelj z vseučilišča Sv. Simplicija, ko sva stala v visoki lopi pravosodne palače. Kreneva na desno stran po širokih stopnicah in dospeva na hodník, v katerem se vrsté vrata pri vratih, prav kakor nekđaj na hodnikih samostanskih.

»Tukaj me vse spominja samostana!« rečem spremljevalcu. »Čemú toliko vrat?«

»Pravo si pogodil«, odgovori profesor, »v samostanu sva. Ta oddelek pravosodne palače je izročen očetom iz reda svetega Frančiška, ki pa imajo zavezo, da so nam pridni in pravični sodniki.«

»Kaj?« začudim se, »očetom frančiškanom je izročeno vaše pravosodje?«

»Čemú ne? Pravosodna palača se je morala zgraditi. Ž njo se je dosegel dvojen namen: očetje iz reda sv. Frančiška so dobili svoj samostan, ne da bili kaj plačali; država pa svoje sodnike, ne da bi kaj plačevala. Zopet vzor, kakó se podpirajta posvetno in cerkveno oblastvo!«

»In po kakšnih zakonih sodijo sodniki vaši?«

»Zakonov nimamo nikakih. Nekdaj so jih imeli, ali dokazalo se je, da so vsi zakoni svetá izviralí od hudiča. Sodniki naši opirajo svoje sodbe zgolj na svoje knjige, bodisi na Sveto pismo, bodisi na spise blaženega Antona od Kala. Ker obsezajo sósebno zadnji spisi sámó resnico, pravične so tudi naših sodnikov sodbe.«

»Ne dvojim! Toda kaj je s pritožbami? Je li prepovedan vsakršen priziv do višjega sodnika?«

»Nikakor ne. Zlasti so nam sodniki naši župniki. Kadar župnik neče soditi, ali kadar nisem zadovoljen z njega sodbo, smem se zateči pred sodni dvor očetov frančiškanov, kjer teče vir neizkaljene pravice.«

V tem sva prišla do dvorane, kjer so se obravnavale pravde.

»Plačaj liro vstopnine«, opomni me sluga, »v dvorani pa se védi spodobno, ker je pater predsednik oster!«

Plačam vstopnino fratru, ki je z veliko púšico prežal pred vhodom. Ko sva vstopila, bila je dvorana še prazna, samó tam zgoraj sta sedela pri dolgi hrastovi mizi očeta frančiškana, ki sta vestno prebirala knjige. Morda sta molila, morda sta se le hlinila. Dvorana je bila podobna velikanski kleti; nikjer ni bilo podobe, ne druge dike na stenah. Potisneva se v kot; profesor pa mi pravi: »Šele dva sodnika sta tukaj. Tretjega in patra predsednika še ni. Zadnji pride pater predsednik.«

»Prav takó je bilo pred 2000 leti«, mislim si, »tudi takrat so prihajali predsedniki zadnji k obravnavam.«

»Danes bode malo pôsla«, izpregovori sodnik pri hrastovi mizi. »Ti župniki nam pojedajo vse; kakó bodemo živelí, ako se nam ne izboljša justica?«

»Dà, resnico govoriš!« dostavi tovariš, »že véčeraj je podpisal pater predsednik dekret, s katerim se župnikom po deželi ukazuje, da

se morajo državati sodeb v pravadah, katerih vrednost znaša nad petdeset lir, in stranke vsekdar nakazovati k našemu sodišču!«

Vstopila sta še dva sodnika in frater pisáč. »Patra predsednika še ni«, zajezí se prvi, »vedno stara pesem! Mi se trudimo, pater predsednik spi; mi se oblačimo v haljo od kozje dlake, pater predsednik v svilnato kuto. Kje je tù pravica, confratres?«

»Ničesar bi ne rekel«, dostavi drugi, »ako bi bil mož le kos nalogi svoji! Vse zmêde, kar mu pride pod palec, in jaz mislim, da takega nezmožnika še nismo imeli na predsedniškem stolu. Kaj menite, confratres?«

»Takó je«, oglasí se tretji, »le nekoliko potrpite, pa bodeite videli, kakó zmlinčí denašnji slučaj, dasi je jasen kakor modro nebó.«

»Da bi mu premilostivi nadškof le skoro dal boljšega naslednika! Vsakdo izmed nas bi smel po večji pravici sedati na njega stol. To je senca, nikar predsednik!«

V tem mnenji so se strinjali vsi. Ko pa je takoj potem vstopil pater predsednik, videti bi jih morali, kakó so planili s sedežev in kakó so se priklanjali svilnati halji! Toda leta 4000. je bilo prav takó, kakor leta 2000. po Kr. r.! Pater predsednik še opaziti ni hotel globokih poklonov, češ, predsedniki so na svetu jedino zaradi tega, da se jim drugi klanjajo!

»Pričnimo!« Pater predsednik séde, suhi frater pisár pa hiti na hodnik, da pokliče stranke. Prvi vstopi župnik Svetega Jakopa. Vsi sodniki in ž njimi pater predsednik vstanejo ter se mu poklonijo.

»Kakšna ti je zahteva, reverende?« vpraša predsednik sladko.

»Nocoj mi je nekdo pobil okna. Vém, da mi tega ni storil drug, nego sosed Emilij. Že nekaj časa mi nagaja, kjer more. Škode mi je 50 lir, toda zaradi posebno hudobnega namena naj mi plača 100 lir!«

»Pravična je tvoja zahteva, reverende!« oglasí se predsednik, »scriptor, zapiši sodbo, cum jure executionis. Emilius plačaj 100 lir. Obravnava je končana!«

Dočim se je pisala sodba šentjakopskemu župniku, vprašam svojega strežnika: »Ali se ne zasliši tudi tožena stranka? Naj li Emilij plača, ne da bi se mogel braniti?«

»Si li slep«, odgovorí mi, »ali ne vidiš, da je tožnik mašnik, ki ne more govoriti drugega, nego resnico? Pri nas, v tej vzorni papeževi provinciji, smé zahtevati vsak mašnik, da se mu takoj izročí sodba s pravico do izvršbe, ne da bi se toženec klical pred sodišče. Ali si že čul kdàj, da bi mašnik božji hodil po stezah krivice?«

»Nikoli ne!«

»Zató vidiš, da so naše naredbe v tem oziru premodre! To je najhitrejša justica — proti sodbi ni dovoljena nobena pritožba — kar si je le misliti moremo. Ni li res takó?«

»Res! Čujva, o čem obravnavajo sedaj.«

V dvorano je v tem stopil človeček suhe rasti; lakota in jediščina mu je gledala pri sléharni gubi z bledega obraza. Ž njim je vstopil trebušast mož; polna skleda se mu je odsevala s tolstega in zalitega obraza. Oba obstaneta pred sodiščem.

»Kdo toži?« vpraša predsednik.

»Jaz«, odgovori suhi možiček.

»Koliko troškov si založil?«

»Dve liri! Vse, kar sem imel!«

»Dve liri!« zagodrnjá pater predsednik. »Hek! Dve liri! Hek! Ako nimaš več, čemú se pravdaš? Vidi se mi že, da si slepar! Vender bodisi, obravnavajmo in forma pauperum! Kakó ti je imé in kaj si?«

»Hieronim Corvus! Vodo in stare cunje prodajam po mestu!«

»Nezaslišano!« zakliče predsednik, »kakšni ljudje se dandanes že pravdajo! Odstopi! In ti, toženec, koliko troškov si založil?«

»Petnajst lir! Čast bodi Bogú in Materi božji! In še ni šla zadnja iz hiše!«

»Frater scriptor«, ukaže predsednik, »prinesi stol zatožencu, da séde! Kakó ti je ime?«

»Deodatus Bos! Pomočnik sem florijanskemu cerkovniku, katerega mi Bog ohrani še mnogo let!«

»Sédi, Deodate! Ti, Corve, pa nam razlóži, čemú tožiš takega možá? Toda kratko, ker nismo tukaj, da bi poslušali prazne besede. Hitro torej!«

»Vodo prodajam«, prične tožitelj, »in stare cunje kupujem. Vse moje imetje je konjiček, ki mi nosi vodo. Če mi pogine, tedaj sem berač. In sedaj sem kupil na dan svetega Lavrencija od tega človeka konjička in mu pošteno plačal kupnino. Bilo je 150 lir! Vse moje imetje! Bog se me usmili! Pogojeno je bilo, da je konjiček zdrav in brez hibe. Ali slep je na obe oči, in zatoženec ga neče vzeti, kar bi bi bilo pošteno in pravično! To je moja tožba, poštena in pravična je! Pomagajte mi, patri sodniki!«

»Kaj odgovarjaš, Deodate?«

»Tožba ni pravična. Zmenila sva se, naj tožitelj konja ogleda, in da mu nisem porok za hibe, katere lahko opazi sam. ‚Oglej si konja‘, dejal sem mu dvakrat in trikrat, ‚oglej si konja, konj ne more

ogledati tebe! In res ga ni mogel, ker je bil slep. Govoril sem resnico, in zato menim, da je župnik-sodnik pravično sodil, ko je zavrnil tožitelja.«

»Je li res takó? Ali je res govoril, da si oglej konja, ker te konj ne more ogledati?«

»Takó je bilo!« zaihtí tožnik, »ali to so bile le zvijačne besede, nič drugega!«

»Odstopita!« zarenčí predsednik. Vsi gremo iz dvorane. Po jako kratkem posvetovanji nas pokliče predsednik iz nova pred svoj sodni stol.

»Začujta sodbo! Hek! Hek! V imeni premilostivega nadškofa, očeta našega Martina! Pritožba — hek — Hieronima Corvusa je neupravičena — hek — in nedopustna, zato se zavrže. In to vse iz razlogov — hek — prvega sodnika in na podlagi Svetega pisma — hek — ki ne dopušča, da bi kdo trpel škodo, ako je govoril resnico! Hek! Obravnava je dognana!«

Hieronimus Corvus ječí, kakor zajec, če ga pes ujame. Deodatus Bos pa vsakemu sodniku poljubi roko in patru predsedniku celó obe. Potem gré žarečega lica iz dvorane, dočim se Hieronim solznih očij opteka za njim.

»Spominja me to postopanje nekoliko sodišč leta 2000.«, govoril sem sam v sebi, in čudo ni, da sem se dolgočasil na civilnem oddelku. Izrazil sem željo strežniku, naj bi odrinila na kazenski oddelek. Zapustiva torej patra predsednika in njega sodnike ter kreneva po stopnicah v lopo in potem po drugih stopnicah v prostore, kjer je sukala pravica krvavi svoj meč. Pri tem morava prekoračiti neko temno in zatohló sobano. Ko se je moje okó privadilo sómraka, kazali so se mi tukaj zgodovinski znanci. Od »železne device« do »španskega čevlja« sem opazil vse slavnoznané člane nekdanje torture v novih in spopolnjenih oblikah!

»Čemú rabi to orodje?« vprašam profesorja z vseučilišča Sv. Simplicija.

»To je naša tortura«, odgovorí zavestno, »in nánjo smo sósebno ponosni!«

»Pri kakih zlodejnikih jo rabite?«

»Pri tistih, ki izvršujejo hudodelstva v duhu in mislih. Takim se zločinstvo dokaže prav težko!«

»Ali se s torturo posreči dokaz?«

»Vselej brez izjeme. Vidiš tedaj, da torture ni móči pogrešati v dobro urejeni državi. Ali ni res takó?«

»Tako je, kakor si govoril!«

Potem vprašam: »Sedaj mi še povej, ali so očetje frančiškani tudi sodniki na kazenskem oddelku, in če ne, kdo sodi ondu?«

»Očetje frančiškani imajo s civilnim oddelkom obilo pòsla in tudi toliko dohodkov, da lahko izhajajo. Sedaj gradé že dvajseto cerkev svojo. Zatò je nadškof Jacobus kazenski oddelek izročil svojim kanonikom, ker so itak slabo plačani in imajo le pičle dohodke.«

»Čital sem, da imajo po nekaterih državah državne pravdnike, ki s svojimi obtožbami preganjajo zločince. Kakó je v vas?«

»V nas je državno pravdníštvo prepuščeno očetom jezuitom proti temu, da jim kanoniki ustopajo nekaj dohodkov, katere jim pri-
naša kriminalna justica. Toda v tem oziru so vedni prepiri, ker očetje jezuitje neprestano stokajo, da dobivajo premalo in da se jim državno pravdníštvo ne izplačuje. Ali sedaj hitiva! Zvedel sem, da se ravnokar prične druga obravnava v stvaréh kapelana Primoža. Zanimiva bode, ker se kapelanu očita dolga vrsta hudodelstev, zlasti veleizdaja in krivoverstvo!«

Po hodniku, kamor sva dospela, gnetli so se fratri redarji, ču-
vajoči red. Ker se je danes sodil kapelan, prišlo je mnogo občinstva. Pri vходу je tudi tukaj prežal nekakšen cerkovnik z veliko púšico v roki. Plačati se je moralo pet lir vstopnine, kar je odgnalo nekaj ra-
dovednežev, ki so tudi hoteli poslušat. Dvorana, kjer se je sodilo, bila je večja od óne na civilnem oddelku. Stene so bile prevlečene krvavo-
rdeče, kar je spominjalo tega, da se v teh prostorih vrší krvavo pra-
vosodje. Sodniki so sodili pri dolgi hrastovi mizi, pogrnjeni z rdečim prtom. Takisto so bili stoli rdeče prevlečeni, in sodniki sami so no-
sili rdeče talarje; vse je bilo krvavo-rdeče, sam pater državni pravdnik je nosil črno haljo in sedel na črnem stolu, jednak črnemu vranu.

Razprava se je pričela prav tedaj, ko sem vstopil. Sodilo je sedem kanonikov Sv. Nikolaja; sodišču je načeloval prošt Ambrož, zapisnikar pa je bil stari naš znanec, nadvikarij Gregorij. Zatožne klopí ni bilo: tiste dni so morali zatoženci stati pred krvavim sodi-
ščem, in s težko verigo so jih na nogi priklepali k velikemu železnemu obroču, ki je bil v ta namen zabit v tla pred sodno mizo.

Danes je nosil težko verigo kapelan Primož in če se je nekoliko prestopil, vlekla se je za njim, kakor črna kača. Bil je še cvetoč mla-
denič. Težko breme ob nogi ga ni trlo preobilo. Kakor vitka jelka je stal pred sodniki svojimi, in niti za trenutek se mu niso na krasnem obrazu kazala znamenja strahú ali groze, s katero je združen kraj, kamor so ga pritirali.

»Sedaj se pričnè v imeni našega gospoda in nadškofa obravnava proti tebi, kapelan Primož!«

Takó zanosljá prošt Ambrož in še vpraša: »Ali so troški založeni?«

»Dvestoinpetdeset lir se je vložilo v kapiteljsko blagajnico!« odgovori nadvikarij.

»Kdo jih je založil?«

»Prodali smo mu kravo in voziček in vse, kar je imel v kapelaniji svoji.«

»Dobro, dobro« nosljá prošt, »torej je vse v najboljšem redu!«

Tukaj mu seže v besedo zastopnik državnega pravdníštva. Kakor suh pajek se razvije s črnega stola in zakličè porogljivo:

»Dvestoinpetdeset lir! In naš red je dobil za to obširno in težavno stvar samó trideset lir, dasi mu gré po dekretu nadškofa Jakopa šestdeset lir! Kdo ima v žepu ostalih trideset lir?«

Nató se tudi predsednik prošt Ambrož razkorači:

»Pater državni pravdnik«, odgovori mu pikro, »obravnavo vodim jaz, prošt Ambrož. Brez mojega dovoljenja ne smé nikdo govoriti, in tudi ti ne, pater državni pravdnik. Ker si pa govoril in nisi prosil dovoljenja, kaznujem te z globo tridesetih lir, o katerih trdiš, da jih mora še dobiti tvoj red. S tem je vse urejeno. Nadvikarij zapiši, kar sem govoril!«

Od srda kipèč vzklikne jezuvit-državni pravdnik: »Nadvikarij, piši tudi, da se državno pravdníštvo pritožuje!«

»Dobro, dobro!« reče prošt, »le piši, Gregorij, dasi menim, da je taka pritožba nedopustna. No, o tem bode sodišče ukrepalo pozneje!« —

»Kapelan Primož«, obrne se nató k zatožencu, »ti včš, zakaj si tožen?«

»Vém«, odgovori le-tá z zvenečim glasom. »Očita se mi, da sem v srenji svoji oznanjal besedo božjo v národnem jeziku in ne v tujem jeziku latinskem.«

»Jezik, katerega govori cerkev, nam ni tuj«, izpregovori državni pravdnik ostro, »ne smé nam biti tuj.«

»Ali poznaš izgovor«, vpraša predsednik, »s katerim opravičiš početje svoje? To ti je znano, da je slavni nadškof Jacobus tisti stari gorjanski jezik obložil s prekletstvom in ga sósebnó strogo prepovedal služabnikom božjim?«

»Znano mi je«, odgovori zatoženeč srčno, »toda dotični dekreti nadškofa Jakopa so krivični in méni neveljavni!«

Ta odgovor vzbudi veliko iznenádenje in strmenje také v občinstvu, kakor pri sodnikih.

»Pater Primož«, zatogóti se proš, »pokóri si jezik! Vse to te utegne spraviti na grmadó!«

Zopet se oglási pater državni pravdnik: »Besede toženčeve so nespoštljiva kritika nadškofovih dejanj, kar utemeljuje hudodelstvo veleizdaje. Tudi na ta slučaj razširjam óbtožbo svojo!«

Kakor vidíte, bil je to državni pravdnik po volji božji, prav kakor bi se bil izvežbal v póslih svojih že leta 2000. po Kr. r.

»Kaj še navajaš v svoje opravičflo?« vpraša predsednik zatoženca.

»Sklicujem se na svetnike. Sveto vero sta nam prinesla v te kraje sveta brata Ciril in Metod. Nista je oznanjala v jeziku latinskem, nego v jeziku národnem. Ako sta mi v vzgled brata svetnika, Ciril in Metod, ne vé m, kakó me tožite?«

Sodišče je po tem odgovoru nekako zmédeno. Državni pravdnik pa se oglási porogljivo:

»Brata svetnika! Pater Primož, tvoje teološko znanje stojí na slabih nogah. Saj ni čudo! Ako bi bilo drugače, ne bi bil zagazil na mesto, kjer te gledam danes krvavečega srca! Brata svetnika — zdajci povzdigne glas, da kár grmi po vsi dvorani — »brata svetnika! Ali ti je neznan petdeseti dekret nadškofa Jakopa? Kaj ti govóri ta znameniti dekret? Da je svetništvo vzeto bratoma Cirilu in Metodu za to provincijo, in to vzpričo skrivnega razodenja, katerega je bil deležen nadškof Jacobus!«

Ponosno séde pater državni pravdnik. Sodniki-kanoniki mu hvaležno pritrjajo in majú s tolstimi obrazi, da je videti miza sodniška kakor pomladanska njiva, kjer giblje sapica cvetočemu máku rdeče glavice. Tudi proš predsednik si oddahne. Bilo je toliko dekretov nadškofa Jakopa, da mu je le-tá o bratih Cirilu in Metodu izginil iz spominal

»Brata Ciril in Metod«, izpregovóri proš, »nista več svetnika v nas, in slabo izpričevalo si daješ, pater Primož, da si v tem nevednik, četudi si bil mašnik božji! Ta izgovor te torej ne opravičuje.«

»Pred vami«, odgovóri kapelan Primož ponosno, »pred vami morda ne, pač pa pred mojo vestjó in pred mojim Bogom, ki je postavil mašnike zaradi svojega ljudstva, in ne ljudstva zaradi mašnikov svojih. To je moj dekret, reverendissimi!«

Kakor osa se zatogóti pater jezuvit na črnem svojem stolu: »V teh besedah je obseženo iz nova zločinstvo veleizdaje, in obsežen je v njih tudi prvi, ali naglavni greh proti propisom blaženega Antona

od Kala, ki zapovedujejo, da mora rimski katolik vselej in pri vsaki priliki vérovati, da je ustvarjeno ljudstvo zaradi mašnikov in ne mašniki zaradi ljudstva. Zató predlagam vzpričo tolIKE trdovratnosti, naj se bivši kapelan Primož takoj po obsodbi izroči torturi in naj se dene za dve uri v španski čevlji. Ali ni prav takó, očetje sodniki?»

Makovo cvetje okrog sodniške mize se zopet zmaje, in vsi sodniki pritrujejo predlogu patra državnega pravdnika.

»O tem pravičnem predlogu«, nosljá prošt Ambrož, »ukrepalo bode sodišče ob svojem času. Sedaj prestopimo k drugi točki. Zatoženec Primož, ali ti je znano, česa si zatožen nadalje?»

Zatoženec se nekoliko zamisli, potem odgovori: »Ničesar mi ne očita vést.«

»Haha!« grohotá se državni pravdnik, in ž njim se smeje vse rdeče sodišče. »Veleučeni in prevzvišeni prošt predsednik, obnovi mu spomin, in poostri mu vést! Za Bóga, in taki ljudje so mašniki v denašnjih dóbah!«

Morda bi se pater državni pravdnik še bolj razžaril v tistem hipu, toda prav sedaj se na iztežaj odpró visoka vrata v rdeči steni, katerih dosihdob niti opazil nisem. Strežniki prinesó zláto pretkan prestol, in ga postavijo na vzvišeni prostor za sodno mizo.

»Nadškof Martinus prihaja!« zajeca profesor z vseučilišča Sv. Simplicija in pade na kolena. Že kleči vse, in tudi jaz se sklonim v prah; samó zatoženi kapelan Primož stoji kakor smreka na svojem mestu in neče upogniti kolena, obteženega z verigo. Jezuit državni pravdnik, zvijajoč se v práhu, sikne nató:

»Tudi ta slučaj veleizdaje pridenemo zatožbi svoji!«

Skozi visoka vrata vstopi sedaj nadškof Martinus, zavit v vijoličasto obleko. Hodil je ob palici, ker je bil v visokih letih. Na pragu obstane in dvigne okó proti nebu, prav, kakor bi iskreno molil. Potem leze k svojemu prestolu, in s pomočjo strežnikov iz težka séde na mehko blazino.

»Vstanite!« izpregovori zaspano, »in pričnite tam, kjer ste prestali! Ta slučaj je tóžen, ta slučaj kričí v nebó! Spanje mi jemlje v poznih nočéh, da imam takšne mašnike v provinciji svoji!«

V tem se je visoko sodišče dvignilo s tlaka in iz nova zasedlo rdeče stole svoje. Tudi državni pravdnik je kakor pajek splezal na črni svoj stol.

»Evo nam človeka«, govóri stari prelat počasi in tiho, »od katerega je prišlo pohujšanje! Málinski kamen naj se mu obesi na vrat, in potopí naj se v globočino morjá! Kaj predlagaš, državni pravdnik?»

»Dosedaj, celsissime«, odgovori pater jezuit udano, »hotel sem predlagati pregnanstvo v Saharo in dveurno torturo. Toda slučaj se počóstruje od trenutka do trenutka, in neprestano prosim svetega Duhá, da bi mi odkril pravi pot!«

»Pregnanstvo v Saharo«, oglasí se nadškof, in sliši se iz njega trdega glasú, da je malone nejevoljen, »pregnanstvo v Saharo! To bi bil nekakšen srednji pot, pater, ali véruj mi, srednja steza je najslabša steza! Prošt, nadaljuj!«

Prošt Ambrož segne po zavitku, ležečem na mizi pred njim.

»Tebi, pater Primož, vést ne očita ničesar?«

Tukaj se oglasí stari nadškof: »Prošt Ambrož, ti ga imenuješ patra? Vzdevaš mu torej pridevek, ki je častna svojina neomadeževanim pravim mašnikom? Pater Gregorij, koliko troškov pripade proštu predsedniku?«

Proštu Ambrožu obledí rdeče lice, zakaj njega duša že čuti bližnjo nevihto.

»Petdeset lir, celsissime!« odgovori nadvikarij.

»Zapiši, nadvikarij, da se oddá teh petdeset lir moji blagajnici! Ti pa, prošt Ambrož, pazi, da mi prihodnjič spretneje vodiš kazenske sodbe. Prošt, nadaljuj!«

Prošt Ambrož se sam v sebi rotí na starega nadškofa, ki mu je pred nosom požèl plod naporne razprave, in mu vzdeva priímke, zaradi katerih bi se moral stokrat posaditi na zatožno klop. Ves ta vihar pa se ne kaže na zunaj; predsednik Ambrož je miren in ponižen ter hvaležno udan vzprejme sodbo višjega pastirja. Nadškof Martinus, saj se je vedelo, bil je precèj skop in je rad spravljal zveneči denar v svoja predala. Zaradi njega je zahajal k razpravam, in ako se mu sodnik ni védel po volji, vzel mu je plačo in jo prisodil samemu sebi. Takó se je pripetilo tisti dan tudi ubogemu proštu Ambrožu.

»Tebi, zatoženi Primož, ne očita vést ničesar?« ponovi predsednik svoje vprašanje.

»Ničesar!«

Nató vzame prošt že omenjeni zavitek in razvije staro in raztrgano knjižico. Bog zná, kdaj se je tiskala, in kakó da je niso dosihdob zmléli krutih časov ostri zobovi!

»Kakšna knjižica je to?« vpraša predsednik jezno.

»To so poezije Franceta Prešérna!« odgovori zatoženec mirno.

»In kje smo izteknili te poezije?« zagrmí jezuit državni pravdnik. »Niso li tičale v predalu tvoje mize, ko smo ti preiskali kapelanijo? Govóri, zatoženec!«

»Ne tajim!«

»Kakó je zašla bogokletna ta knjiga v tvoje stanovanje?« vpraša prošt Ambrož temno.

Mirno odgovori zatoženec: »Za drag denar sem jo kupil. In božja Porodnica mi je priča, da sem jo čital v bridkih svojih urah, bodisi podnevi, bodisi v trdih nočéh. Ali obhaja me strah, da je morda to zadnji Prešéren, katerega je še dobiti na slovenskih naših tleh. In vi ga sežgete, vi krvoloki!«

Debele solze se utrinjajo kapelanu Primožu po velem lici. Ihté dostavi: »Ni mi do življenja, vendar da položite na grmado dela možá, ki je bil toliko boljši od vas, to mi grení smrtne trenutke!«

»Vsi ste čuli«, dvigne se zastopnik obtožbe, »kakó govori zatoženec. Odkrito priznava pregrešuo svoje početje in niti ne tají, da je na srci nosil bogokletno knjigo. Zapóvedi blaženega Antona propisujejo smrt temu zločinstvu. Takó bodi v imeni pravičnega Bogá in našega presvetlega nadškofa Martina!«

»Smrt, res, pravo si pogodil!« oglási se nadškof Martinus. »Kdor seje plevel med ovčice Gospodove, tega pobéri smrt. Sodbe ne potrebujem nikake. Na podlagi moči, dane mi po Gospodu, sodim in razsodim, naj se bivši kapelan Primož v svarilo hudobnikom in v tolažilo dobrim vérnikom sežgè, kakor kos lesá na grmadi sredi polja emonskega! Zajedno ukazujem, da se pregrešna knjiga — in prosímo Bogá, da bi bila zadnja! — sežgè in da se nje pepel raztrese na vse štiri strani svetá! Takó bodi po božji in moji volji! Obsojenca odvedite!«

Zdajci prihité fratri birlči in z velikim ključem odklenejo verigo, s katero je bil kapelan Primož prikovan na tlá. Potem mu okujejo roke še v veliko težje verige, da resnično omaguje, ko ga tirajo v ječo. Prestopivši prag smrtnonosne dvorane, objema še z zadnjimi pogledi oskromno knjižico, v kateri si ti, France Prešéren, pred več nego 2000 leti združil vse žarke svoje, po Bógu oblagodarjene duše!

Ko se zapró vrata za obsojencem, zadnjim zavednim Slovencem, dvigne se nadškof Martinus s sedeža in udari s palico, na katero se je navadno opiral, po deskah, da zamolklo zazvení po vsi dvorani. Hipoma priskočijo strežniki in kanoniki, drug postrežnejši od drugega. Toda strast mu je toliko napela vse žile po osušenem telesi, da brez strežniške pripomoči prileze do mize, kjer ležé poezije Franceta Prešérna. S tresočo roko pograbi stari nadškof staro knjigo, ki se je z umazano in raztrgano zunanostjo svojo čudila bržkone sama najbolj, kakó je zašla v to belo roko in blizu iskrečih dragih kamenov na prelatovih prstih.

»Anathema sit!« izpregovori nadškof in migne fratrom biričem. Ti so tega namiga že pričakovali in bliskoma uderó iz dvorane po orodje, nalašč pripravljeno za take prilike. Skoro prinesó majhno ognjišče, na katerem plapolá plamen, že prej zanečen. To ognjišče postavijo pred škofa: vse občinstvo, vsi kanoniki z biriči in državnim pravdnikom, vse poklekne in moli Bogá, da je dodelil papeževi provinciji čast in slavo in da je zopet pokončal knjigo, toli škodljivo in hudobno! Svojeróčno vrže nató nadškof Martinus knjigo na žareče oglje, da se zvijajoč skoro izgubi v rdečih plamenih. In ko ni belega ostanka o nji, razprostré sivi prelat roke proti stropu in zapóje zmagonosno:

»Te Deum laudamus!«

Takó so blagoslovljenega leta 4000. po rojstvu našega Odrešenika slovesno in veličastno sežgali zadnjo knjižico poezij

Franceta Prešérna!

IX.

Čudo se je zgodilo! Nadškof Martinus sam je hotel govoriti z mano in zató me je pozval v svojo palačo, obloženo z zlatom. Káj jednakega se ni do tistega dné pripetilo še nikdar. Učenjaki so brskali po arhivih in prečitali na tisoče starih listín, toda nikjer niso mogli zaslediti, da bi bil nadškof emonski kdáj vzprejel tujca, ki je bil vsekdar neljub gost v belem mestu!

Méni pa se je zgodilo takó-le: Po obsodbi kapelana Primoža sem se hotel še nekoliko ogledati po mestu.

»Kam sedaj?« vprašam učitelja-strežnika, ko pred justično palačo odvezuje konja s stene.

»Morda v taverno našega presvetlega nadškofa, da si okrepčava teló. Moje mesó že peša, in povem ti, da danes še nisem zaužil ničesar.«

»V taverno nadškofovo!«

»Dá, jedina je v mestu, ker so si svetli nadškofje naši vedno pridržali pravico do dohodkov, katere daje jedina dopuščena gostilna starodavne naše Emone!«

»Dobro! To gostilno si oglejva! Spotoma pogledava nekoliko na vseučilišče, morda na medicinski oddelek! Rad bi védel, kakšne zdravnike imate v tej razsvetljeni dóbi?«

»Zdravnike! Čital sem o njih v starih knjigah. Toda že dolgo jih ni, in dandanes vé malokdo, kaj so bili nekdanji zdravniki.«

»Kdo pa vas ozdravlja, kadar bolehatе, in kdo vam pripravlja hitrejšo smrt, kadar je bolezen prehuda?»

»Videti je, da prihajaš iz barbarske Sibirije. Čemú bi bili zdravniki? Kdo je vse ustvaril? — Bog. Kdo vzdržuje vse? — Bog. Kdo zapoveduje: ti živi, ti bodi pokončan? — Bog. Bog vse dela, in kar hoče, to se zgodi, in kar se zgodi, to je po volji Njegovi!»

V mojih sibirskih možganih se je pričelo daniti. Odgovorim mu: »Tvojim besedam se ne dá ugovarjati, ker obsezajo zgolj resnico.»

»Vidiš torej, če izhaja vse od Bogá, tedaj te vprašam, odkod izhajajo bolezni naše? Od Bogá! Če pa imajo ta izvir, ali smeš dvojiti, da je naš Gospod Bog sam, ki hoče imeti bolezni? Kdor bi jih odpravljaj, upiral bi se volji božji, in zdravniki niso bili drugega, nego uporniki proti jasno izraženi volji božji. To ti je vendar umevno?»

»Popolnoma. Bog torej pošilja bolezni, in če Mu je taka volja, jemlje jih zopet. Ako bi se zdravniki vtikalí vánje, bili bi strežniki Belcebubovi, ker bi motili pota božje volje?»

»Takó je, kakor si govoril! Hudičevi služabniki so bili zdravniki, in v naši starodavni Emoni so leta 2930. na trgu pred škofijsko cerkvijo poslednjega z vóli raztrgali na štiri kóse! Od tedaj se ni upal nikdo več lotiti zdravniškega pôsla, in od tistih časov so nam jedini zdravniki Bog in Njega svetniki, ki nam pošiljajo bolezni in jih tudi ozdravljajo, če je takó določeno v brezkončnih sklepih božjih!»

»Medicinske fakultete torej nimate?»

»Hvala Bogú, da ne!»

»Tedaj v taverno nadškofa Martina!»

Solčni žar notranje sreče se je razširil profesorju po vsem obrazu. V duhu je že sedel za mizo v škofijski gostilni, in točaji nadškofa ljubljanskega so postavljali prédenj sklede, iz katerih se je prijetno kadilo in še prijetneje dišalo. Usoda mu ni dodelila te sreče. Ravno ko sva hotela odriniti, obsula nas je hipoma precejšnja straža. Načeloval ji je sam cerkovnik Svetega Nikolaja, ki je bil zajedno tudi nekakšen praefectus praetorio škofijske palače. Naznanil mi je, da je nadškof ukazal, naj me tirajo prédenj.

»Deležen bodeš torej sreče«, nadaljuje cerkovnik, »da bodeš gledal nadškofu in vladarju našemu v obličje. Po propisih blaženega Antona od Kala stane ta sreča sto lir. Plačaj!»

Plačam. Nató mi zavežejo očí in me tirajo v sveto palačo po skrivnih hodnikih, držečih iz justičnega poslopja v nadškofijski dvorec.

Ko mi odvežejo očí, stojim v bliščeči dvorani. Nadškof Martinus sedi na prestolu, in obkroža ga deset proštov in štiristo kano-

nikov. V svojem ornatu je bil in pastirsko svojo palico je držal v roki. Z levico migne proštu Ambrožu; le-tá stopi prédme in hohnjá dolgo vrsto latinskih besed. Bal sem se že, da zadremlje nadškof Martinus in vseh štirih sto kanonikov okrog njega. Pozneje se mi je povedalo, da je proš Ambrož izganjal hudiča iz méne. Bil sem tujec, in zató se je moralo ravnati oprezno, da bi »sacrum palatium« ne padel satanu v oblast, če bi se bil hotel slučajno z mojim mesom v moji osebi pritihotapiti na to sveto mesto!

Ko je dokončan naskok prošta Ambroža, izpregovori nadškof: »Poklicali smo te pred prěstol svoj. V imeni Bogá, pristopi in odgovarjaj nam po vésti in pravici!«

Stopim bliže. »Mlad si še in cvetočega lica. Hercle! Kje so časi, ko smo tudi mi cveteli v mladosti! Starost je zima, ledena zima! Čemú smo te poklicali? Mnogo je skrbij, in tarejo nas, ko čuvamo neprestano, trenutek za trenutkom, to provincijo, dano nam po Bógu. Poslušaj in odprl dušo besedi naši!«

»Duša moja je kakor njiva, in zrno modre besede se zasěj vánjo!«

»Torej poslušaj! Obilo smo užili blagoslovov božjih na zemlji. Polja so nam obrodila, ljudstvo naše nam je izkazovalo neprestano pokorščino, in vojske naše so premagale vsakega sovražnika. Sreča naša je cvetela kakor roža spomládi, in časih so se nam dvigali upi takó visoko, da se nam ni zdel nedosežen biserni prěstol v starodavnem Timbuktú! Takó je bilo. Toda sedaj nas je objela starost, in morda se nam danes, morda se nam jutri zapró življenja vrata. Fiat! Fiat! Življenje ni vredno mnogo in prekratko je tudi!«

»Čemú smo te poklicali? Ozri se! Okkroža naš prěstol deset proštov in štiristo kanonikov; vender je še drugih deset proštov in drugih štiristo kanonikov, katere smo pregnali izpred obličja svojega. In to nam teží dušo, in ne hoteli bi stopiti iz življenja, predno nismo poravnali pereče te stvari!«

Deset proštov in štiristo kanonikov je bilo pri teh besedah nadškofa Martina jako nemirnih. Šepetali so in kazali, da jih tare skrb. Nadškof pa je nadaljeval:

»Pregnali smo jih izpred obličja svojega, in sedaj nam razriva dušo nemir, je li bilo to delo naše Gospodu po volji, ali ne. Strankarstvo nam divjá po državi, mladi in stari se boré neprestano. Prvi posnemajo vzgled blaženega Antona od Kala; drugi se sklicujejo na ljubezen, češ, da je le-tá prva zapóved božjim mašnikom. Kje je resnica? Kolikokrat smo vstajali z ležišča svojega o polnoči in prosili Bogá, naj nam pošlje svojo zvezdo, da se razsvetlí temna steza

naša. Ali molitve niso sezale do Gospoda, in prej in potem nas je obkoljala temà, in prej in potlej so nas glodale dvojbe. Odprli smo srce skrajni stranki, in sedaj ne vémo, nismo li pregnali pravičnikov, katerih dela prijajo Gospodu nebá. In sedaj ne znamo, ali ne nosimo na srci svojem pisanega gada, ki grozi vsak hip izliti smrtni strup svojega zobá v zdravo naše mesó?«

Deset proštov in štiristo kanonikov je kár obledelo pri teh besedah nadškofa svojega. Vsi so se šteli v vrstah stranke „mladih“ in vsi so se tresli za mogočni svoj vpliv, iz katerega so jim izvirali mogočni dohodki.

Ali nadškof Martinus nadaljuje: „Čuj in poslušaj! Tudi v tej nóči nam spanje ni hotelo okrepiti udov. Vstali smo in vzdihovali pred svetim razpelom, naj nam Gospod razkropí z žarkom svoje milosti temò in nejasnost. Skrivnostna tolažba se je vlila v trpeče naše srce, in ko smo legli na trdo svojo posteljo, objelo nas je takoj sladko in rahlo spanje. In nebeška svetloba nas je občila, da smo ugledali vse svetove, kolikor jih je razsejanih med zemljo in med gorečim prestolom, kjer kraljuje naš Oče nebeški. Po vseh teh svetovih pa je prihajal angelj Gospodov in ob roki je vodil človeka. V dalji je bil velikan, v bližini pa se je skrčil v osebo, ki je svojska nam pozemeljskim sinovom. In pred nami je obstal angelj Gospodov ter izpregovoril:

„Privedem ti tujca, nadškof Martin, le-tá ti prežene vse dvojbe! Njega poslušaj! Že je izpregovoril in že je ugasnila nebeška luč, in svetovi so razpadli v večno temò!«

„Čudo! Čudo!« hité kanoniki. In deset proštov dostavi: „Naš nadškof je svetnik! Bog se mu razodeva! Hosana!«

„Tiho!« zapové nadškof ostró. „Končali še nismo govora svojega. In sedaj vprašam tebe ali si ti tujec, katerega smo gledali v srečnih sanjah ob roki božjega angelja?«

Azrael, to je tvoje delo! Zatorej odgovorim srčno:

„Sem!«

„Ali ti je znan pomoček, da se razkropé moje dvojbe pred resnico, kakor se razkropé deževni oblaki pred solničnimi žarki?«

„Znan mi je!«

„Razodeni ga in ne prikrivaj ga žejni duši naši!«

„Ne morem, ne smem!«

„Kakó to? Za Bóga, kakó to?«

„Zapovedano mi je, razodeti ti resnico od obličja do obličja.

Tuje uhó ne smé čuti mojih besed!«

Takoj izpregovori nadškof Martinus: »Ves dvor odstopi! Komur je ljubo življenje, odstopi! Na najkrutejšo jezo našo, odstopi!«

Zaječalo je deset proštov in štiristo kanonikov. In strupeni pogledi so se bliskali po mēni, ko je njih zbor zapuščal svetlo dvorano. Dolgo dolgo sva se razgovarjala z nadškofom, vendar tuje uho ni čulo, kar sva govorila. Končno se mi je odkazalo bogato stanovanje v škofijskem dvorci, in moj strežnik, profesor z vseučilišča Svetega Simplicija, smel se je vtaboriti v škofijski kuhinji, kjer je pomival skledo in krožnike, kjer se mu je pa tudi godilo takó dobro, kakor še nikdar v življenji.

Tisto popóldne so zagrmeli topovi z mestnega ozidja, in z nešteti zvonikov so zapeli nebrojni zvonovi. Po ulicah so begali tekáči, kurirji in trobentači, nabijali na stene in razglašali nastopni

Dekret nadškofa Martina.

Mi, Martinus, po apostolskega sedeža in po milosti božji nadškof te provincije, ukazujemo in hočemo, da bodi takó!

Pozdrav in blagoslov vsem mašnikom, cerkovnikom in drugim! Prijalo je Bógu, da se je nas usmilil in našo dušo potegnil iz temé. Človeku ni dobro biti samemu, in vzpričo skrivnega razodenja božjega smo spoznali, naj se tudi mašnikom, če samí želé takó, ne krati pravica, da bi bili deležni dobrot, ki izvirajo človeštvu iz tega, da je Gospod nebá in zemlje Adamu dal tovarišico, rožnato Evo. Mi, višji vaš pastir in kralj, nečemo se podvreči temu dekretu. Vsakdo izmed vas, bratje, izprašaj si vest, in če mu ni živeti, kakor je živel sv. apostol Pavel, dovoljujemo mu, da si izbere družico, dasi je iz rodú Benjaminevega!

Takó je ukazano! Takó je zapisano! Jutri, v dan blaženega Antona od Kala, zglási se vsakdo pred našim obličjem, da mu dodelimo posebno privolitev in ga odvežemo pregrehe in zlóbe!

Tudi to je ukazano!

Dano v imeni blaženega Antona od Kala, po njega smrti leta 1992.

Martinus,

archiepiscopus et rex.

* * *

Napočil je drugi dan. Nadškof Martinus je zopet sedel na svojem prestolu v bliščeči dvorani. Danes ni bilo niti proštov niti kanonikov. Sam je bil na zlatem stolu in tam v kotu pri mizi je tičal nadvikarij Gregorij, da bi zapisal vse, kar bi se pripetilo pri denšnjem vzprejemu. Tudi mēni se je dovolilo, da sem bil deležen tega vzprejema

Pri oknu sem stal in zrl na škofijske vrtove, kjer se je izlivalo solnčnih žarkov zlató po cvetočih gredah in zelenih tratinah in kjer se je tedaj zopet izprehajala zorna kneginja Marija, krasna in míla, kakor dan mladé pomládi. Toda moral sem ostati tukaj in gledati veli in dolgočasni obraz nadškofa Martina, ko je dremal na prestolu svojem.

»Morda vender nikogar ne bode!« vzdihne nadškof na svojem prestolu. »Torej sem jim delal krivico, hudo krivico. Pravični so, in prišteval sem jih grešnikom!«

Tedaj takisto nadvikarij Gregorij pri svoji mizi vzdihne prav globoko. Močni ta vzdih zaveje tudi nadškofu okrog ušes. Mehko povpraša:

»Kaj ti vznemirja dušo, služabnik Gregorij? Mlad si, in življenja cvetna steza se ti odkriva! Kakšna ti je sodba o našem dekretu; ali ga odobruješ v srci svojem?«

»Svetlost vaša!« zahiti vročekrvni Gregorij, »cvet modrosti je ta dekret, in še pozni rodovi bodo občudujé pisali o njem!«

»So li resne besede, katere so ti sedaj prekoračile mejo belih zob?«

»Resne, svetlost, resne!«

Nadškof Martinus obrne obraz proti stropu. Da ga ni preobladala strast, zapaziti bi moral nadvikarij Gregorij, kakó so se podaljšale poteze na svetlem obrazu. Toda opazil ni ničesar. Srčno je nadaljeval:

»Dobrotni ogovor, s katerim me je osrečila vaša svetlost, daje mi srčnost . . .«

»Govôri! Govôri!«

»V prahu ležêč dvigam roke proti svetlosti vaši in prosim, naj sem deležen dobrote presvetlega najnovejšega dekreta.«

»Ti se hočeš oženiti, nadvikarij?«

Že hoče vzkipeti višji pastir in le iz težka pomiri visoke valove v duši svoji. Zamisli se in izpregovori napósled:

»Mlad si še in satana še nisi vdušil v svoji krvi. Concedatur! Katero si izbral za družico?«

»Pater polkovnik gologlave straže ima gospodinjo, in le-tá se je prikupila srcu mojemu!«

»Zapiši, da ti je dovoljeno! Léta že ima, in ako ti jo je naš Gospod odmenil za pokoro, čemú bi ti branili! Concedatur!«

In srečni nadvikarij Gregorij zapiše srečnega srca, da smé biti deležen dobrot najnovejšega presvetlega dekreta. Tedaj vstopi strežnik

in naznani nadškofu, da prosijo prevzvišeni prošnje, ali bi smeli pred obličje svojega škofa in vladarja.

»Vseh deset proštev?« zaječi stari nadškof.

»Vseh!«

Vstopilo je vseh deset proštev, in razvrstili so se pred prestolom svojega nadškofa, prav takó, kakor se zberó lastavice na jesenski vršnji, ko se odpravljajo na solčni jug.

»Kakšna je želja tvoja, prijatelj in proš Ambrozij?« S tresočim glasom je govoril nadškof te besede. Takrat pa so se pozlačeni stropovi velikanske dvorane razkrojili pred pogledom moje duše, in hipoma se ji je razgrnilo zeleno zračno mórje, sezajoče daleč tjá do modrih vrhov orjaškega Himalaja. In staremu Himalaju na ledeni glavi si sedel še vedno v nebeškem svojem svitu, veličastni angelj Azrael! In zornožareče peruti si razprostiral v sinji zrak, da moje človeško okó niti ni moglo ugledati krajev, kamor sta v tistem trenutku sezala rdeča meča tvojih rámen! Angelj Gospodov pa je upiral bisernato okó na starega nadškofa in prošte njegove, zbrane kakor jesenske lastavice okrog svetlega prestola. In vsaka črta se je gibala božjemu angelju na večnem obrazu, in pristen nebeški nasmeh je pregnal vsako ostrost z njega. Azrael, poslanec Gospodov, smijal se je, in njegov nasmeh je šinil kakor gorka južna sapica stari zemlji po otrpli vršini, in v pozni jeseni je zacvetela livada, pognalo sléharo drevó!

»Kakšna je želja tvoja, prijatelj in proš Ambrozij?«

Stari proš skloni svoje teló in izpregovori sladkó: »Prihajamo čestitat tvoji svetlosti in visokosti!«

»Čestitat?« začudi se nadškof, »in na čem?«

»Na modrosti tvoje svetlosti in visokosti!«

»Kakó se kaže ta modrost?«

»V najnovejšem presvetlem dekretu!«

»Tudi vi se divite temu dekretu?« zaihtí sivi nadškof.

»Divimo se mu in povzdigujemo ga do néba, celsissime!«

»Vi vsi se hočete poprijeti dobrot tega dekreta?«

»Deset nas je tukaj proštev«, zahití Ambrozij, »in vsi smo, razsvetljeni po blaženem Antonu od Kala, sklenili soglasno, da se poprimemo teh dobrot.«

Nadškof stisne roko v pest in izpregovori osorno: »Za Bóga! Natura non dedit!«

»Kaj?« in že se hoče razvneti priletni gospod, ako bi se ne spomnil še v pravem hipu, da stoji pred višjim pastirjem svojim. Pobožno udano zavije očí proti nebu in reče ponižno: »Dedit! Dedit!«

Prav takó so govorili licemerci devetnajstega stoletja, zavijajoč oči, zmiraj Boga nosèč na jeziku, in grešèč za sléharnim plotom, če je ravno prilika nanesla!

Vladika se nekaj časa zamisli, da pomiri valove svoje jeze, ki mu pluskajo po razburjeni duši.

»Odstopite vsi!« izpregovorí končno, »in služabnik Gregorij, zapiši, kakšno družico si izbere vsakdo proštov naših. Nadškofjo svojo odločbo sklenemo in izrečemo pozneje!«

Deset proštov obkoli nadvikarija Gregorija; ta pa zapiše imena izvoljenk, katere so bile namenjene za emonske proštije.

V tem vstopi zopet sluga in naznani, da si želí štiristo kanonikov pred škofa svojega.

»Vseh štiristo!« zaječí nadškof Martinus.

»Vseh!«

Res prikoraka v dvorano polnoštevilna tolpa rdečih kanonikov. Takó se vsipljejo pred vladiko svojega, kakor se vsiplje zreli sad z drénovega drevesa, če ga otreseš v pozni jeseni.

Izbrali so si svojega govornika, gospoda rdečih, zalitih lic in okroglega trebuha. Vso noč je koval primeren ogovor; čuda torej ni, da mu teče sedaj beseda kakor méd. Najprej blagoslavlja sebe in ves kapitelj »strožje observancije«, da so po božji milosti ućakali čase najnovjšega presvetlega dekreta. Zahvalja višjega pastirja za milosti in dobrote, katere odsevajo iz tega dekreta. Na dolgo in široko razklada, kakó je nekje v stari knjigi izteknil izrek, da podpira gospodinja hiši tri ogle, mož pa samó jednega. Bistroumno, kakor je bilo dano gospodu rdečih lic in okroglega trebuha, dokazuje, da je omenjeni izrek pristno zlató, ki bodi čislano tudi v sedanjih dóbah. Prestopivši na podrobnosti, našteva opravila, bremeneća sléharno korarsko hišo. Koliko je treba pometati, beliti, čistiti, umivati, prišivati gómbov, pospravljati, in vse to dan za dnevom! Koliko se pogubi, koliko pokrade! Kakó vse drugače bode, če se dobí gospodinja, ki bode hiši podpirala tri ogle in katero bodo s hišo družile marsikatere dobrosti. Nató prestopi na vzvišeno stališče ter hvali Bogá in škofa, da se mašnikom sedaj godí takó dobro. Dokazuje pa zopet toli bistroumno, kakor po navadi, da so bili nekdam krutejši časi, ko so mučili in morili Gospodove služabnike. Živo popisuje poslušalcem, kakó je bilo tedaj, ko so barbari pribili svetega Petra na križ in obglavili svetega Pavla. Govorí o preprostih dušah, do cela preprićanih, da se takšni časi ne morejo več vrniti. Govornik pa razklada jako ognjevito, da živé mašniki sedaj še srečno in mirno, da se pa lahko čez noč izpre-

mení razmerje, da se vzpeta barbarstvo in liberalstvo do nekdanje mogočnosti svoje. »In ako nas bodo«, govori svetlolični mož, razvnet od svetega ognja, »in ako nas bodo preganjali, kakor so nekdanj preganjali Kristusove apostole in učence, ako nas bodo vlačili po shodnicah in nam grenili vsak trenutek življenja, kje naj si iščemo prave ljubezni in tolažbe, če ne pri tovarišicah, podeljenih nam po najnovejšem svetlem dekretu?« Nató se postavi na strogo cerkveno stališče, ki je vselej in povsod odločilno kanonikom »strožje observancije«. Po njega prepričanji bi smel in mogel trditi le duševen slepec, da bi bil najnovejši presvetli dekret cerkvi kot takšen na kvar. Ravno narobe! Ponovil bi se óni čisti in blaženi Benjaminov rod, odprl bi se studenec, iz katerega bi sveta cerkev zajemala svoje mašnike, po rojstvu že namenjene za svoj pozív. »Ako bi sam blaženi Anton od Kala« — takó končá kanonik svoj govor — »zasedel stolico Svetega Nikolaja, menimo, da bi izdal prav ta presvetli dekret, s katerim si je tvoja prejasnost in premilost pomnožila slavo in mir!«

»In vi hočete biti deležni dobrot svetega dekreta?« vpraša nadškof.

»Hočemo! Soglasno smo sklenili!«

»Vsi?«

»Vsi!«

»Stopite k služabniku Gregoriju, in ta piši!«

Vseh štiristo kanonikov se gnete okrog mize ubogega Gregorija, in ta piše in piše, da ga prstje bolé in da mu znoj kaplja na beli popir, kamor zapisuje svojih kanonikov srčne želje.

Sivi nadškof pa v tem vzprejema druge prosilce. Prihajali so, kakor prihajajo osé na medeno hruško, in vrata so si podajali iz roke v roko. Polnoštevilno se je zbrala vsa »skrajna« stranka, in vsakdo v nje vrstah je gojil željo, da bi se udeležil dobrote najnovejšega presvetlega dekreta. Višji pastir pa je pod težo svojega zlatega ornata kár omagoval na zlatem prestolu, in zeló sem se čudil, da ga ni tedaj treščila káp v smrti temne prepade. Iz težka dvigne trudno lice in z mrtvim pogledom premeri zbrane prosilce v širi dvorani. Vsi pričakujejo, težkó pričakujejo končne odločbe.

»Vsi ste zbrani«, prične archiepiscopus, »in polnoštevilno vas vidim pred svojim prestolom. Niti jednega ne pogrešamo! Pač, pač, Andrej, stari kapelan Svetega Jakopa župe, ta je izostal, njega pogreša naše okó! Benedicite! Benedicite!«

Prezgodaj se je razveselil nadškof Martinus! V tistem hipu se namreč odpró vrata, in v dvorano prisope — ker komaj hodi — stari

kapelan Andrej. Putika mu je mučila ude, zato mu je postrežnica Anica s flanelo ovila malone vse teló. Pri vsakem koraku zaječi in bi se brez dvojbe zgrudil na svetli tlak, da se ne opira na svojo postrežnico Anico. Ta je kár prišla s svojim gospodom, in ker je imela ravno dan svoje dispenze, nismo se čudili, da je govorila prav veliko.

Ko prijčita in prikrevsata pred nadškofa, zaščeblija takoj:

»Evo naju, in sedaj govóri, gospod Andrej!«

Gospod Andrej ne more takoj dobiti besede in gleda kakor zaboden voliček v škofa svojega.

»Govóril!« zajezi se le-tá. »Govóril!« zajezi se tudi postrežnica, »sedaj je čas, da govoriš.«

»No, no,« prične Andrej, »tvoji svetlosti je itak vse jasno. Hvala za najnovejši presvetli dekret! Dober je, samó da bi človeka ne drla putika in tisti preklicani kašelj vsako jutro!«

»Kaj bi se plazil okrog oglov,« zatogoti se Anica, »govóri naravnost! Káj meniš, da je bilo prijetno, ko sem te ovijala deset let? Rada bi vedela, kdo bi te bil! Govóri, toda hitro!«

»Saj govorim! Evo dekreta vaše presvetlosti in dober dekret je to. No, če ni drugače, saj se tudi oženim, celó osemdesetletnemu Davidu so dali mlado deklico . . .«

»Kaj? Mlado hočeš?« zatuli postrežnica Anica. »Dokler sem bila mlada, bila sem dobra, sedaj, ko sem stara, hočeš pa imeti mlado! Lepa je ta! Ali toliko ti povem, če mi jo privedeš v hišo, tedaj me šele spoznaš! Zavijem ji vrat, izpraskam oči in na kosce jo razrežem. Tebi pa ne vém kaj naredim! Vse! Mlado, glejte no, mlado!«

Zdajci se stari ženski storí takó milo, da se spustí v glasen jok.

»Sedaj, ko se mi nudi velika sreča, sedaj me neče! Je li to krščansko?«

Otira si debele solze z velega obraza in ječi: »To ti povém, gospod Andrej, dragó mi plačaš ta trenutek! Mlado ženo in pozneje kópo otrók v hišo, sevéda, to bi bilo po tvojih mislih! Ali takó ne bodeva vozila, gospod Andrej, ker véš, kakó je, in véš, kaj vse vémo, ti nehvaležnik!«

»Sedaj mine potrpežljivost staremu prelatu; zato velí strežniku, naj odvéde čudno dvojico iz dvorane. Čuli smo še pri zaprtih vratih, kakó je grmela postrežnica Anica na svojega gospoda Andreja, katerega je stokajočega spravljala po stopnicah. Na svojem sedeži pa se je dvignil nadškof Martinus. Navzlic svoji starosti je stal kakor hrast sredi ravnine. Srd mu je ojeklenil vsak živec, in bliski so mu švigali iz očíj.

»Sedaj je končano. Hvala božji Porodnici, da se nam je odkrila resnica! Satan sam nam je zatemnil pogled, da smo bégali v temi. Sedaj pa je solnce resnice posijalo v sléharni koticék, in pred nami stojite v goloti svoji! Služabnik Gregorij, dáj nam, kar si zapisal!«

Trepetaje prinese nadvikarij Gregorij dolgi dolgi svoj zapisnik.

»Ta zapisnik«, pravi škof, »bodi podlaga preiskavam, ki naj se zvršé nemudoma. In naša škofja beseda vam bodi porok, da bode ostrost naše vodilo! Kdor je v pregnanstvu, ta se povrni na naš dvor. Vas vse, za rane Kristusove, preženemo pa s svojega dvora, kakor se prežene iz čede gobova žival. Govorili in védli ste se, kakor bi bili svetniki, ali v srci ste nosili satana v gorkem gnezdu. Prve izkušnjavice, ki je prišla na vas, niste mogli prebiti, in Bog vas je dal v pravične naše roke. Pregnani ste vsi, ali bojimo se, da se bode morala zapaliti marsikatera grmada na emonskem polji in da bode treba sežgati obilo gobovih grešnikov, katere štejemo v okuženi sredi vaši! To je naša odločba, to je sad najnovejšega našega presvetlega dekreta! Poberite se izpred našega obraza, in jok in škripanje zób bodi med vami, ki ste vsi veliki grešniki!«

Takó govoreč se zgrudi višji pastir na mehko blazino, tiščèč v beli svoji roki beli zapisnik, s katerega se razširja luč na skrivne stezice in temne koticéke. Proštje, kanoniki in vsi drugi prosilci so odhajali, prav kakor bi jim za hrbtom že gorele grmade. Vsi so kazali blede obraze, na katerih jim je besnela togota, ali pomagati si niso vedeli. Bil je to poraz »skrajne« stranke, kakeršnega še ni čakala zgodovina do tistega dné . . .

Azrael pa je še vedno sedèl na najvišjem robu sivega Himalaja, in smeh mu je pretresal nebeško teló, da se je stari Himalaja kár majal pod nebeškim tem smehom!

X.

V nóči prej je govoril Azrael v sanjah z menoj. Odkril mi je prihodnjost in mi naznanil, da bode skoro izpolnjena dóba moje druge ustvaritve, takó da se mi bode zopet vrniti v večnost. Ustrašil se nisem druge svoje smrti; kar sem opažal po zemlji, ni me mikalo, in ukoreninilo se mi je v srci prepričanje, da zemlja ni vredna, da bi bil človek dvakrat ustvarjen zaradi nje. — Kaj mi je pomenila smrt, ko sem vender videl, da je národ slovenski že davno poginil in da se

ne vzbudí več po grobéh, kamor so ga zagrebli blaženega Antona od Kala nevedni učenci! Kdo bi torej v takem razmerji ne umiral radostno?

Moral sem se potruditi, če sem se hotel še delj ogledati po stari Emoni. Poklical sem profesorja z vseučilišča Svetega Simplicija in mu razodel željo, da bi si ogledal takó imenovani ženski oddelek. Ker sem imel plačano privolitev za vstop, bilo ni nikake težave, in takoj tisto popóldne — predpóldne se je bila ujela stranka blaženega Antona od Kala v past najnovejšega presvetlega dekreta — kreneva na pot, pustivši v škofjem dvorci konja in drugo prtljago. Vprašam spremljevalca, kje je slavnoznani oddelek neomoženega ženskega spóla.

»Torej,« vpraša me ponosno, »tudi v vašo ledeno Sibirijo je že zaslúl ta zavod, ki nam jamči, da se naše ženstvo dobro in npravno vzgoja in vzreja? V nas je ne poznamo, tiste mesene ljubezni, ki je omadeževala prejšnja stoletja!«

Opisal mi je potem na dolgo in široko léžo ženskega oddelka, naznanil mi število samostanov in božjih hramov — ki so vsi stali v tem oddelku — in mi govoril, kakó široko in dolgo je ozidje okolo njega. Iz gostobesednega popisa sem posnel, da je ženski oddelek na starodavnem našem Gólavci in da se razteza na desno in na levo v ravnino, kjer se širijo pólja in vrtovi, obdelovani po neomoženem ženstvu. Vse to je bilo obzidano, in kohorta starih devic je stražila pri vsakem vhodu, da se ni pritihotapil na oddelek neoženjen človek.

Izkušal sem spoznati krájino, po kateri sva hodila. Po moji sodbi — imela sva grad ob levici svoji — stopala sva po cesti, ki je nekdam vodila proti imenitni naši Kurji vási. Kakor sem se prepričal pozneje, bila so vélika vrata na ženski oddelek prav tam, kjer je tlačeni rod, če je hotel iz Kurje vasi čez most v belo mesto, moral plačevati drago mitnino leta 1900. po Kristusovem rojstvu.

»Kakó imate vse to urejeno? Kdaj oddajate otroke posameznim oddelkom?«

»Vse to«, odgovorí mi strežnik in profesor, »vse to je urejeno preizvrstno. Kadar je otroku pet let, vzamejo ga roditeljem in ga oddadó po spolu, bodisi na neoženjeni, bodisi na neomoženi oddelk.«

»In koliko časa ostane tam?«

»Dokler pri naboru ni potrjen v zakon.«

»In svojih roditeljev ne vidi nikdar več?«

»Dokler je na oddelku, ne. Roditelji so največkrat prav radostni, da izgubé breme iz hiše. V nas se težkó služi vsakdanji kruh, in davek, ki ga plačujemo, da se vzdržujeta oddelka, velik je!«

Zdajci doideva tolpo, ki se varovana po gologlavi straži počasi pomiče po prašni cesti. Štela je kakih dvesto mladeničev in mož. Nekateri so bili že precěj priletni, drugi pa še prav mladi, pravi bledoličniki, kakor da so ravnokar prebili dolg zápor in po dolgi dóbi zopet prišli na čisti zrak. Klaverno je stopala ta tolpa pred mano. Govorili niso, samó časih so z mogočno zvenečim glasom zapeli pretožno pesem: »Miserere, miserere.« Zdeli so se mi kakor pogrebci, ki nesó k pokopu svojega srca najdražje in najljubše bitje.

Postala sva nekaj časa, da so naju zopet prehiteli. Zaradi gostega prahú ni bilo móči hoditi ž njimi.

»Kdo so ti nesrečniki?« vprašam spremljevalca. »Izvestno hudodelniki, katerim so prisojene ostre kazni, morda celó zločinci, ki odhajajo v pregnanstvo v puščavo Saharo? Čemu pojó miserere, in čemu jim tičí groza na bledih obrazih? Govóri, prijatelj, in pojasni mi vse to!«

»To niso hudodelniki,« prične profesor z vseučilišča Svetega Simplicija, »in tudi ne obsojenci, katerim je nastopiti trdi pot v peščeno Saharo. To so mladeniči na poti k mesečnemu naboru, da bi jih potrdili za zakon.«

»Vsak mesec imate takšne nabore?«

»Vsak mesec. Oglasiti se smé vsakdo, komur je drago stopiti v sveti zakon. Komur je sreča mila, dóbi prijetno družíco, komur pa usoda ni prijateljica, naloží mu na ráme staro in grdo devico, da mu grení življenje, kolikor more.«

»In čemu pojó miserere?«

»Kakó naj se ti izrazim? Zakon je tudi pri vas v Sibiriji negotova stvar, prav kakor bi se človek napatil v slabotnem čolnici na mórje, kjer ga čakajo viharji. Ni li res takó?«

»Pametno govoriš! Tudi pri nas v Sibiriji so združeni zakoni z viharji.«

»Vidiš torej! In takó je bilo vedno in drugače nikdar ne bode. Se li sedaj še čudiš, da pojó ti ljudje miserere, kadar korakajo k naboru?«

»Ne čudim se!«

»Toda letos imajo ti mladeniči še drug vzrok, da niso prera-
dostni na poti, kjer sva jih ravno došla.«

»Odkrij mi tudi ta vzrok.«

»Letos je sploh slabo leto. Preveč se jih je oddalo v župnišča in kapelanije. Tjá so vzeli najmlajše in najlepše, tú pa so ostale starikaste in pegaste, ki človeku nikakor ne morejo ogreti srca.«

»Kakó naj te umejem?«

»Potrpi! Vse ti odkrijem. Mlada in krasna ženska ima na svetu več prilike, da zagazi v pregreho, nego óna, ki je priletna, in kateri ne cvetó rože po licih. Ali ni to res?«

»Popolnoma res!«

»Kolikor lepša je ženska, tem več ima izkušnjav. Taki ženski se mora vzeti vsaka prilika in odkazati ji je mesto, kamor ne sezajo valovi pregrešnega vsakdanjega življenja. In kje bi bila varnejša nego v hiši, kjer ni prepira, ne jeze ne strasti?«

»Imate li obilo takih hiš?«

»Imamo jih! To so naša župnišča, kapelanije naše. Vse te svete hiše ne morejo biti brez postrežne in delavne ženske roke!«

»Izvestno ne!«

»Zató so razlagalci svetih knjig blaženega Antona od Kala napósled izvédli, da pristoji župniščem in kapelanijam, kjer vladajo gospodje ‚strožje observancije,‘ prednost pri naboru za zakon, takó da si smejo postrežnice in kuharice izbirati izmed devic, prihajajočih na nábor. Ali ni to modro?«

»Premodro!«

»Mnogo pregreh se prepreči takó. Toda letos, kakor sem ti že pravil, bilo je dôkaj služeb izpraznjenih, in zató so župnišča in kapelanije pri mesečnih naborih prav pridno asentirale záse, sevéda na škodo moškemu spolu, v kolikor se je udeleževal naborov!«

Po teh pojasnilih sva dospela do mesta, kjer je visoko ozidje obkrožalo širen prostor. Spomini iz devetnajstega stoletja so mi govorili, da so se na tem mestu razprostirali nekdanje zelene naše »Prule«. Bile so sedaj obzidane okrog in okrog, in izza ozidja je šumelo, kakor šumé buče v panji.

»Kaj se godí za tem zidom?« vprašam spremljevalca.

»Tukaj je naborni prostor!« odgovorí mi profesor. »Oglejva nábor! Poučen prizor je, in ko se vrneš v sibirsko svojo domovino, vzpodbujaj sodržavljane, naj nas posnemajo! Dovolitev za vstop se nama itak ne more kratiti.«

Pri nizkih vratih je stražilo nekaj gologlavcev. Tisti debeli poročnik, s katerim sem se bil seznanil že prvi dan v mestnem ozidji, veleva je danes na tem mestu. Moj strežnik se izkaže s policijsko privolitvijo, in ko poročniku še posebe plačam deset lir, smem vstopiti.

Po prostoru, odločenem naboru, mrgolela je množica, vendar so bili možjé strogo ločeni od ženâ. Poslednje so nadzirale redovnice, katerih po obleki nisem mogel spoznati. Bog vé, kakov red je bil to,

ker so se ženski redovi tedaj takó pomnožili, da jih je bilo samó v Emoni nad tristo. Moštvo pa je nadziral naš gologlavi poročnik, ki je časih stopil tudi med ženstvo, kjer je s strokovnjaškim očesom pregledoval blagó, tisti dan postavljeno na trg.

S strežnikom stopim mirno na stran, pričakujé, kakóv bode zanimivi ta nábor. Takoj opazim, da je ženstva mnogo več od moštva. Malo je bilo krasnih obrazov in res so bila župnišča in kapelanije to leto posnele vso smetano záse. Vender so bile iz večine mlade in čvrste, in samó po nekod je stala v vrsti devica, ki je že mnogokrat propadla pri naborih in sedaj že omagovala pod obilimi leti. Te stare device so stale povešenih očij sramežljivo v vrsti, ali v srci so iskreno molile, da bi vsaj danes ne propadle pri usodnem naboru.

»Morda pričnemo, soror Evlalija?« vpraša poročnik. »Iz župnišč in kapelanij ne pride nikdo, saj je že potekel čas, v katerem nam je bilo čakati teh gospodov. Danes itak ne bode nikogar, saj nimajo kaj vzeti. Pričniva torej, soror Evlalija!«

»Pa pričniva, pater poročnik!« odgovori redovnica. »Tudi jaz menim, da ne bode nikogar.«

Že hoče pater poročnik ukazati, naj se naborniki in nabornice postavijo v dolgi vrsti, in že hoče izreči, da je potekel čas, v katerem so smela župnišča in kapelanije rabiti pravico svojo, kár potisne župnik z Vrhniko skozi vhodna vratca potni svoj obraz, rekoč: »Za Bóga, vender še niste pričeli? Malone bi bil zamudil tudi to priliko!«

Obstane sredi tolpe in si briše čelo z velikim modrim robcem.

»Oj, pater poročnik, pozdravljam te! In tebe, soror Evlalija, tudi! Ali sta zdrava? Veselí me, veselí! Začeli pa vender še niste?«

»Nismo!« odgovori soror Evlalija.

»Dobro! Kakó li sem hitel! Kár studenci lijó od méne!« In zopet si otira z modrim robcem potno lice.

»Kakó je kaj, soror Evlalija? In tebi, poročnik?«

Kakor vidite, imela je Vrhnika tudi v tisti dóbi zgovornega župnika. Niti odgovora ni pričakoval.

»Dobro, kakor vidim. Méne, soror Evlalija, méne pa je zadela huda nesreča. Kár obupal bi, žalosten sem, da nič takega.«

»Kakšna nesreča?« vpraša poročnik radoveden. »O tebi nismo čuli ničesar zadnje dni.«

»Velika nesreča!« odgovori župnik. »Stara moja Jera mi je umrla. Moj Bog! V najboljših letih je še bila, pa so ji nogé otekle, in zadnji petek sem jo pokopal!«

»Jera je umrla!« izpregovori redovnica sočutno. »Pomilujem te!«

»Hvala ti! Ali si danes kaj čednega privêdla semkaj? Kaj praviš ti, poročnik, ki imaš strokovnjaško okó?»

»Oglej si zbrano ženstvo in izbiraj! Takšna je pravica tvoja!« odgovorí pater častnik černo.

»Potrebujem je res, vérujte mi! Ona mi je umrla, in hiša je velika! — Kakó pa je z najnovejšim presvetlim dekretom, hihí?»

»Ali nisi bil pri avdijenciji?»

»Žal, prišel nisem za časa!« jezí se župnik. »Konjička sta mi opešala, in prisopihal sem v Ljubljano, ko je bila že vsa ceremonija završena! No, povedalo se mi je od strani, da se nekaj kisa. Deo gratias, da sta mi opešala konjička!«

V tem se je ženstvo postavilo v dolgo vrsto, in župnik z Vrhnike je hodil ob tej vrsti. Pregledoval je obraz za obrazom, neprestano govoreč: »Kakó vam je, dekletca? Ali rade molite, ali rade častite Bogá? Hej, soror Evlalija, kaj mi svetuješ? Ti me poznaš! Katera bi mi bila prava gospodinja, hej?»

»Soror Evlalija, mène priporóči!« Takó se jih oglasi nad trideset, govoreč vse zajedno. Ščebljanja ni ne konca ne kraja; do malega vsaka bi šla rada za gospodinjo na Vrhniki.

»Veseli me!« sladká se župnik, »da me imate rade! Le počasi, da vas nekoliko pregledam, nekoliko preiščem! No, pa ti kaj zini, pater poročnik! Ti si veščák v takih stvaréh.«

»Izberi si jo, kakor ti drago!« zagodrnjá pater poročnik, »toda izberi si jo hitro! Saj vidiš, da se mudí! In kdaj se potem doženi nábor? Ali naj tičim do pozne noči tukaj zaradi tebe, ki si prišel takó pozno? Podvizaj se!«

»Ne huduj se no, pater poročnik! Pojdeva pa nató v škofijsko gostilno, in plačam ti, česar ti poželi srce.«

Takó tolaži župnik z Vrhnike tolstega patra poročnika. Sklonil se je k njemu in mu zašepnil: »Ne bodi takšen, ne bodi! Saj vidiš, da mi je težko izbirati. Ničesar posebnega nimate pod rokó danes! Hudika, da je res! Hehe!«

Po dolgem preiskovanji in premišljanji odloči se vrhniški župnik za devico, ki je bila po moji sodbi, izvirajoči iz devetnajstega stoletja, brez dvojbe najboljša, kar jih je bilo dobiti na denšnjem nabóru. Polnolična in lepo rasla, cvetela je v zorni mladosti, takó da ni čuda, ako je okó častitega gospoda »strožje observancije« naposled zadovoljno obtičalo na nje lici.

»Ta bodi gospodinja na Vrhniki!« vzdikne župnik radostno. »Soror Evlalija, zapiši v svojo knjigo, da si jo danes izberem na podlagi svoje sloboštine! Kakó ti je ime?«

»Ambrozija!« vzdihne izbrana devica, ki je v tem prav močno obledela.

»Ambrozija!« razveseli se gospod z Vrhnike. »Da bi mi neprestano kuhala zgolj ambrozijo v vrhniški moji kuhinji! To ime mi bodi dobrega pomena! Soror Evlalija, piši, piši!«

Soror Evlalija stopi k mizi, kjer leži debela knjiga. V njo hoče zapisati, da si je župnik vrhniški izbral Ambrozijo za gospodinjso svojo. Da se je to zapisalo v knjigo, bila je Ambrozija za denašnji nábor izgubljena, in nikdo bi je ne smel več zahtevati v sveti zakon.

»Je li komu znan kakov zadržek?« zahohnjá pater poročnik. »Kdor vé za takšen zadržek, vzpričo katerega ni smeti zapisati tega, kar hoče zapisati soror Evlalija, ta ga povej. Nedolgo, in prepozno bode! Tebi, župnik, pa častitam; dobro gospodinjso dobiš v kuhinjo! Měni in sestri Evlaliji plačaj po pet lir! To so stare naborske pristojbine! Kaj je z zadržkom?«

»Kaj bode z zadržkom?« odgovori župnik in že išče po širokem žepu svojih deset lir, da bi ž njimi poravnal staro naborníno. »Kakšen zadržek — hudika, kje pa imam denar? — Kdo naj pové zadržek, ko vidim deklé šele danes prvič? Piši Evlalija, piši! Potem pa spravita denar, in v najlepšem redu je vse, akotudi vama odkritosrčno povem, da je nabornína preklicano visoka!«

»Jaz poznam zadržek!« izpregovori nekdo v množici. »Nič se ne zapiše v knjigo, to vam rečem!«

»Kdó govori takó?« vpraša pater poročnik ostro. Mož se je že bal za svojih pet lir.

»Jaz govorim takó!« Iz moških nabornikov se pririje bledoličen mladenič pred gospoda vrhniškega in se oblastno postavi prédenj.

»V knjigo se ne zapiše nič!«

»Kdo si?« vpraša pater poročnik.

»Kovač Miha sem!« odgovori vprašanec, »in svojo kovačnico imam tik ozidja ženskega oddelka!«

»Kakšen je óni tvoj zadržek?« oglási se župnik skrbno.

»Trden, prav kakor bi ga prikoval z železom!« Takó se odreže kovač.

»Govóril!« zadere se nánj pater poročnik, »in Bog ti bodi milostiv, ako lažeš!«

»Čemú bi legál, ko vender nisem počenjal ničesar pregrešnega?»

»Govôri torej!»

»Kovačnico imam tik ozidja ženskega oddelka. Tam kujem. Ambrozija pa je zahajala na ozidje, in časih sva se gledala. Prijala mi je devica, in srce moje se je veselilo nje lepote.»

»Ako ni drugega, to ni nič!» oddahne se gospod z Vrhniko.

»Ugajala mi je devica, vender tudi jaz sem ji bil po volji!»

»Vse premalo!»

»Obetala sva si zakon!» dostavi kovač, »in sicer obetala prav resno!»

»Vedno še premalo!»

»Tik ozidja je moja kovačnica, in tik kovačnice rase stara češplja. Po tem drevesi sem splezal v temni noči na ozidje. Čemú tudi ne, ker sva si resno obetala zakon?»

Župnik z Vrhniko si mane roke jako nemiren.

»Zakon obêtala, resno obetala,« zajeca končno, »to še vedno ni nič!»

»Nekaj je že! Gledé na resni obet sva se udala po propisih blaženega Antona od Kala ljubezni, ki je dovoljena samó v zakonu, ali pa tedaj, kadar se je zakon resno obetal. Ravnala sva se strogo po propisih blaženega Antona od Kala, in sedaj menim, da je deklé moje. Takó je resnica, in vsak hip jo potrdim s prisego!»

»Ambrozija,« vpraša soror Evlalija, »ali govori ta mladenič resnico?»

»Resnico!» zaihti Ambrozija in se spusti v rahel jok.

»Torej moramo po propisih blaženega Antona od Kala deklé prisoditi kovaču Mihi,« dostavi poročnik, »in ti, župnik, izberi si drugo!»

»Izberi si jo ti!» zatogoti se župnik, »med takšno starino naj bi izbiral! Rajši nič.»

Obríše si z modrim robcem potno čelo, potem pa odkoraka hudo jezen, pustivši vse druge device silno razvnete, ker tudi leta 4000. po Kristusovem rojstvu niti jedna devica ni hotela biti stara!

»Kaj, starína?» ščokotale so vse zajedno. »Bogá hvali, ako sploh dobiš žensko, ki ti pojde pod streho! Kaj pa meniš, da si, ako si župnik na Vrhniko? Glejte no! Starína, starína!»

Gospod z Vrhniko se podviza prav močno, da izgine pri vstopnih vratih, zakaj resnično se mu je bati, da bi mu ves nábor ženskega spola z nohti ne razpraskal rdečega obraza. Takó se je osvetila teorija blaženega Antona od Kala na vrhniškem župniku!

Sedaj se prične nábor. Soror Evlalija naznani, da je izpraznjenih šest zakonskih mest, ki se bodo iz nova spopolnila na denšnjem nabóru.

»Kakó naj umejem to?« vprašam svojega slugo.

»V naši državi,« odgovori mi, »urejeno je vse izborno. Pri nas imajo zakonci poseben oddelek, takisto imajo vdovci in tudi vdove svoj poseben oddelek. Ako si vdovec, iti moraš takoj iz bivališča na oddelku zakoncev in se preseliti na oddelek vdovcev. Ali ni to pametno?«

»Gotovo!«

»Ondu si zopet med zgolj vdovci, in ni ti prilike, da bi grešil. Ali ni to premodro?«

»Premodro!«

»Takó se nekaj zakonskih mest izprazni mesec za mesecem, in nabóre imamo mesec za mesecem!«

»Kakó se vršé ti nabóri?«

»Vsak nabórnik in takisto vsaka nabórnica ima svojo številko. Danes izžrebajo šest moških in šest ženskih števil. Zánje potem vadljajo. Ali bi počakala? Takoj se pričnè srečkanje.«

»Jasno mi je vse! Čemú bi čakal srečkanja? Pojdiva rajši na ženski oddelek!«

»Tudi dobro! Saj itak ne utegneva dosti. Vidiš, takó je pri nas urejeno vse izvrstno, in malo je mest, kjer bi se greševalo takó malo, kakor v naši Emoni!«

Nató odrineva na ženski oddelek.

XI.

Dà, ondu, kjer se je nekdam raztezala slavna naša Kurja vás, tam je bil tiste dni vhod na imenitni ženski oddelek. Visoko ozidje je kipelo pred mano proti nebu, in velikanska vrata so se šopirila v tem ozidji, nekako tam, kjer so nekdam trdosrčni služabniki trdosrčne države iztiskavali mitnino ubožnemu kmetiču iz lačnega žepa! Mogočni stebri od marmorja in granita so obkrožali vrata; le-tá pa so bila lita od težkega bronu, in mnogo krasnih podob se je kazalo po njih. Na obokanem okviru, ki se je krožil vrhu vrát, opazil sem orodje, nekako podobno šlému, kakor so jih svoje dni nosili vitezi, ko so napadali trgovce in strežne njih hlapce. Bil je ta orjaški šlém pozlačen, da se je svetil daleč tjá v barjanski svet.

»Kaj pomeni viteški ta šlém?« vprašam spremljevalca.

»Za Bóga, to ni šlém, to je vender tista vsemu olikanemu svetu znana tezalnica, katero je izumil blaženi Anton od Kalal!«

»Ali jo naše ženstvo še nosi?«

»Potrebno bi bilo; ali sveta navada je vendar nekoliko ponehala, odkar je umrl nadškof Jacobus LII.«

»Kakó to?«

»Da ti govorim resnico: Sedanji nadškof ima sestro, kneginjo Marijo. Le tá je odločno nasprotovala sveti tezalnici, in nadškof Martinus je premehak, da bi se upiral ródni sestri svoji. Mlajše ženstvá pa je itak potegnilo ž njo, takó da ima dandanes tezalnica blaženega Antona prav slabe čase!«

»Ali jo še nosijo?«

»Po nekod vsekakor še dobiva staro devico, ki je prepadla pri vseh nabórih, takó da ji sedaj zgolj zavist goni jezik, kakor goni voda málinsko koló!«

»In te nosijo tezalnico?«

»Dà, dà, iz vzroka javne varnosti! Vender so še druge, ki so ustanovile takó imenovani deseti red blaženega Antona od Kala in so se sveto obljubile, da bodo svetniku svojemu na čast neprestano nosile njega tezalnico.«

»Ali so to mlada dekleta?«

»Vse priletno, vse póstarno! Skrivoma ti bodi rečeno, moč blaženega Antona od Kala nekaj peša, odkar je umrl blaženi Jacobus LII.«

»Kakó to?«

»Vzbudila se je sekta, ki dokazuje, da je blaženi Jacobus LII. prav tiste cene, kakor blaženi Anton od Kala.«

»In sedaj se prepirajo jedni za tega, drugi za ónega?«

»Istina!«

»Nasledek temu pa je, da peša češčenje takó blaženemu Jakobu LII., kakor blaženemu Antonu od Kala?«

»Takó je!«

Prekoračiva most čez Ljubljano. Pri vratih se izkaževa s pis-meno privolitvijo in plačava stari nuni, prezebajoči pri samotni mizi, vstopnino štirideset lir. Prestopiva prag velikanskih vrat. Zdajci stojiva pred poslopjem kohorte starih devic! Tedaj sem prvi ugledal ženske te vojaže! Odlikovala jih je res prav zrela starost, in videl sem obraze, kakeršne je mogel gospod Bog ustvariti le v togoti svoji! Sive kite so imele vrhu glave spletene v nekakšen turban, kar je dajalo grdim obrazom vtisek še večje grdobe! Hodile so bosé in gologlave. Jedina oprava jim je bila nekakšna rdeča samostanska halja, oborožene pa so bile z dolgimi sulicami in kratkimi méči za pasom.

Vsa kohorta je bila tisto popóldne po konci. Na širem prostoru med svojimi vojašnicami so si bile napravile taborišče. Zapalile so trideset ognjev, nad katerimi so na drogovih viseli velikanski kotli.

»Kaj se kuha v kotlih?« vprašam svojega slugo.

»Arabska kava!«

»Kaj? To imate še tudi na zemlji?« začudim se.

»Glavna menaža je pri kohorti! Sicer pa ti svetujem, amice, da odstopiva. Poskusiva se tihotapski umekniti, zakaj vidi se mi, da je kohorta razljučena.«

»Čemú neki?«

»To zveva takoj! Samó za tisto grmičje stopiva!«

Skrijeva se za grmičje. Dvajset korakov od naju se pali prvi ogenj. Kakih petnajst glav ženske soldateske sedi okrog njega. Dolge sulice so naslonile na bližnjo steno, mečev pa niso odložile. Tù in tam ga katera potegne iz nožnice in vihti po zraku. Nekatero nosijo loncu podobno orodje na glavi, da jim je zakrit ves obraz.

»Čemú imajo te lonce?«

»Na vse svetnike, ali še sedaj ne poznaš tega orodja? Blaženega Antona od Kala tezalnica je! Te s tezalnico so najhujše izmed njih. Neprestano jih razjeda notranji srd, ker bi radi govorile, toda ne smejo ziniti vzpričo slovesne obljube!«

»Poslušajva, o čem govoré!«

»Najbolje bode, ako odrineval! Ti ne véš, kakšne so, kadar besné!«

»Čemú bi besnele ravno danes? Poslušajva!«

»Volja tvoja mi je ukaz!«

Živahno se razgovarjajo.

»No,« togotí se soror Kordula — takó jo kličejo druge — »ali je obsezal ta dekret kaj pregrešnega? Ako ga je nadškof izdal, čemú ga je zopet preklical?«

»Ali ni že zakon zapovedan v svetih knjigah?« oglasi se druga — klicale so jo tovarišice za soror Teodoro — »in kaj bi bilo to posebnega, ako bi se ženili tisti, ki imajo največ dohodka?«

»Prav tisti« — izpregovori tretja — dejale so ji soror Fortunata — »prav tisti, ki ima kaj dohodka, naj se žéni, da žena ne bode stradala! Najpametnejši dekret je bil, kar jih je kdàj izdal nadškof emonski!«

»Kaj bode takšen nadškof« — izpregovori četrta — soror Andrea — »kaj nam hoče takšen star človek? In ali mu podpiramo

prestol zató, da nas vodi za nos, da nam vzbuja up, katerega nam précej zopet zaduší?«

»Kdo je rešil državo?« vpraša soror Kordula ponosno, »ko se je uprl vikarij Luka?«

»Kdo drug, nego naša kohorta!« odreže se soror Teodora prav takó ponosno. »In sedaj se nam takó plačuje?«

»Koliko prezebamo, koliko prestradamo! Kaj imamo lepega na svetu, kaj dobrega? Ničesar!«

Takó kričé vse. Tiste pa, ki zaradi tezalnice blaženega Antona od Kala ne smejo govoriti, dvígajo od slepega srda pestí proti nebu, ali pa vihté gole mëče po zraku.

»Za Porodnico božjo!« zajčí profesor z vseučilišča Svetega Simplicija, »ako naju sedaj opazijo, ubijejo naju.«

Ko se nekoliko potolažijo, vpraša soror Teodora: »Kakó je prišlo vse to?«

»Takoj vam razjasnim vse!« pričnè soror Kordula. »Iz pravega vira sem zajela resnico. Povedal mi jo je prijatelj, nadvikarij Gregorij! Danes zjutraj še sva govorila o tem.«

»Govóri! Govóri!« hité vse. Ta poziv privabi mnogo poslušalk od sosednih ognjev. Vse se gnetó okrog sestre Kordule, ki pripoveduje takó-le:

»Dà, nadvikarij Gregorij mi je povedal vse! Da imamo njega za nadškofa, potem bi se dalo živeti!«

»Vikarij Gregorij bodi nam nadškof!« kričé nekatere. »Kdo naj se nam ustavi, ako hočemo mé takó?«

»Poslušajte me!« kričí soror Kordula, »poslušajte me, tovarišice in device! Potem sodite!«

»Govóri!«

»Nadškof Martinus ponóči ni mogel spati; morila ga je starost. Ko ga obide spanje, prikaže se mu blaženi Anton od Kala v nebeški svetlobi. Svetnik sam mu je pokazal zláto ploščo, kjer je bil doslovno zapisan dekret, katerega je izdal drugi dan nadškof Martinus!«

»Ali čujete?« zakričí razdražena tolpa, »svetnik sam!«

»Svetnik sam!« nadaljuje Kordula, »in zató je bil dekret izraz božje volje sáme, bil je dejanje, kakeršno prija Bogú samemu!«

»Čemú ga je preklical nadškof Martinus?« zatogotí se soror Fortunata.

»Čemú?« hočejo vedeti vse.

»To se je zgodilo takó-le: V mesto se je priklatil tujec, Bog vé, kakó. Gologlavi vojak, ki je v pozni nóči stražil na mestnem ozidji,

pripoveduje, da je ugledal Belcebuba samega, ko je kakor goreča metla krožil nad mestom in se potem spustil vánje, kjer je odložil tistega tujca. Drugi zopet pripovedujejo, da se je satan v podobi učitelja z vseučilišča Svetega Simplicija priplazil v mesto in s seboj privédel tistega tujca. Bodisi kakorkoli, gotovo je, da tičí satan vmes!

»Kaj je počenjal tujec nató?« vpraša soror Andrea s tankim glasom.

»Priplazil se je v sveto palačo našega nadškofa in ga premotil — kakó bi bilo to sicer mogoče, da ne tičí vmes gospodar peklà s kopitom svojim? — premotil ga je, da mu je odprl uhó. Dà, nadškof Martinus je odprl peklenskemu tujcu uhó, in le-tá ga je s sladko besedo pregovoril, da je preklical blagonosni dekret!«

»Nezaslišano! To vpije v nebó! Oj, da bi nam sveti Bog dal v pest tega tujca!« vzklikne soror Teodora. »Na drobne kósce ga razsekamo, hudobnika, ki nam je zavédel nadškofa Martina!«

Bliskoma potegnejo svetle mëče in prisezajo, da me razsekajo na drobne kósce, ako me dobé v pest.

»Na večne bogove!« zastoka profesor ob mëni, »v lepi pasti tičiva! Ko bi le mogel natihoma odriniti s tega kraja! Kàr zemlja mi tlí pod nogami!«

»Tiho!«

»Ali naj sedaj vse to prebijemo molcé?« prične sestra Kordula iz nova. »Sodba moja je ta, da ne, stokrat ne!«

»Ne, ne!« zakričí vsa kohorta.

Tedaj se razvname po mestu čuden hrup. Čuje se iz dalje krik in vrišč, kakor da vpijejo brezštevilne množice. Vmes zabučé zvonovi iz vseh zvonikov obširne Emone, in z mestnega ozidja zagrmé topovi.

»Kaj pomeni vse to?« vprašuje ženska soldateska začudena.

»Streljajo! Kričé! In mé spimo tukaj!«

V tistem hípu prisopiha na plan pri visokih vratih stari naš znanec, pater poročnik pri gologlavi straži. Prah mu je obsul obleko, in znoj mu zaliva tolsti obraz. V roki vihtí golo sabljo, na katero si je privezal bel robec. Pri tolpi obstane in se v prvem trenutku brez-uspešno trudi, da bi iztisnil besedico iz zaprašene ga grla.

»Kakšne novice nam prinašaš, pater poročnik?« vpraša sestra Teodora. »Kdo kričí po mestu, in čemú pokate s topovi raz ozidje?«

»Tovarišice, device!« zasope poročnik, »dovolite, da se oddahnem! Poslanec sem polka gologlave telesne straže.«

»Kaj nam poročíš?«

»Nekoliko duška, nekoliko duška, sicer me zaduší!«

„Mirujmo! Ali glej, da se skoro oddahneš!“ Takó reče soror Kordula.

„Čuli ste,“ povzame poročnik, „o najnovejšem dekretu nadškofa Martina. Ali ste vé za ta dekret, tovarišice in device?“

„Smo, z dušo in srcem!“ To je jednoglasni odgovor.

„Tudi mi smo za dekret. Zató se je uprl gologlavi polk, in sedaj je obča vstaja po mestu.“

„Kakó je s prošti in kanoniki?“ vpraša ženska, ki je doslej nosila blaženega Antona od Kala tezalnico na glavi. Zdajci jo potegne z obličja in jo trešči pod kotel v ogenj, rekoč: „Odslej ne nosim več tega lonca! Vas pa vprašam, kakó je s kanoniki in prošti?“

„Nadškof Martinus“, odgovori pater poročnik, „zavleči je velel prošta in kanonika v temnico, kjer so jih ovili z železjem. Ali naš polk je udaril v ječo in siloma oprostil vse!“

„Bene, valde bene!“ pritrjuje kohorta.

„Kakó je z nadškofom Martinom?“ oglesi se sestra Fortunata. „Naj li ta stari človek še vedno prespi svoje dneve na škofovskem prestolu?“

„Siloma smo mu vzeli vlado“, odgovori oče poročnik, „in prav sedaj so se zbrani proštje in kanoniki v slovesnem izprevodu — njim buče zvonovi in grmé topovi — napotili v katedralo, da si izvolijo novega nadškofa. Nadškofa Martina pa smo pehnili v ječo in ga vkovali v železje, da se mu godí takó, kakor je želel drugim.“

„Bene, valde bene!“

„Vé se torej pridružite vstaji?“

„Z dušo in srcem!“ odgovori v imeni vseh žensk sestra Kordula. „Ali glejte, tukaj dohaja nadvikarij Gregorij!“

Res je prihitel ta služabnik božji proti zbrani kohorti in klical že iz dalje: „Tovarišice in device! Pomagajte nam! Tisti satanski tujec tičf med vami! Z dovolitvijo ordinarijata se je pritihotapil na vaš oddelek, in moji vohuni mi poročajo, da še ni šel iz ozidja vašega. Primate ga in izročite ga sveti pravici!“

„Smrt mu bodi!“ Kakor hijene hité k sulicam in neprestano kričé po življenji mojem. Tedaj si hoče učitelj Svetega Simplicija pomagati iz zágate in kakor zajec, ko začuti pse v logu, ukradel bí se rad z nevarnega mesta. Molcé se splazi od mène in na vso moč beží proti vratom. To mu je bila poguba! Ugledalo ga je okó sestre Kordule: „Glejte ga, tam beží!“

In uderó se za njim, in mečejo nánj ostre svoje sulice, da je takoj obsut s smrtnimi ranami. Zadelo ga je orožje v pleče; od bo-

lečine raztegne roke, potem se zgrudi z obrazom v prah, kjer obleži v krvi in milo ječi.

„Ta ni pravi!“ izpregovori nadvikarij. „Vender tudi ni škoda, da umrè!“

„Umiram!“ vzdihuje profesor, „in najhujše mi je, da umiram lačen!“

Takó žalostno mi je poginil jedini prijatelj, katerega sem si pridobil v drugem svojem življenji!

Opazivšemu krutost razburjene tolpe, vzbudi se mi ljubezen do življenja po vsem telesi. Bil sem samó umrjoč človek, akotudi sem že nekoliko poznal skrivnosti božje večnosti! Takšen strah me obide, da mi zastane sléharna kaplja krvi, da se mi ježé lasje in da mi zdajci čelo oblije mrzli pot. Pobegniti in rešiti se, to je jedina misel, ki se še more poroditi v trpeči duši moji. Kakor plaha srna pobegnem po beli stezi navpik. Ne oziram se niti na desno niti na levo; neprestano hitim dalje, da malone čujem glasni trepet plahega svojega srca. Za sabo slišim rjojenje besnih žensk, slišim tudi nadvikarija Gregorija, ki opominja razljučeno tolpo, da me ne smé umoriti, ker bi bila škoda, ako bi se polagoma ne spekel in ne sežgal na goreči grmádi . . .

Že mi omagujejo moči, že se mi delajo črne lise pred pogledom, in že mi grozen obup oklepa dušo, ko dospem do kraja, kjer se iz zelenja blišči zlata ograja. Za ograjo med zelenjem pa stoji krasna vila, kjer je z zlatimi črkami zapisano: Hiša kneginje Marije.

„Kneginja Marija!“ Tukaj se mi nudi rešitev! Bliskoma splezam preko ograje in begam po vrtnih gredicah proti malemu poslopju, čegar okna se leskečejo v jesenskem solnci. Pribežim do vhoda, in po marmornih stopnicah me podita strah in groza. Hipoma sem pri nji v krasni nje sobi, kamor je prepovedano vstopiti moškemu spolu. Zamišljena sedi, sanjajoč v jesensko nebó.

„Kneginja Marija!“ vzkliknem in omahnem na svetli tlak pred njo, „kneginja Marija, reši me!“

„Ti si, tujec!“ reče mi rahlo. „Pri tebi je bila ravnokar duša moja! Vém, da je pregrešno, ali moje misli so neprestano pri tebi!“

Nebeška ljubezen ji zasije iz očij; skloni se k méni in mi položi mehko roko na glavo.

„To menim, da je ljubezen!“ šepče sama v sebi. Méni pa je sreča zatopila srce, da sem pozabil vsega, da sem pozabil celó nadvikarija Gregorija, kateri mi je s tulečo tolpo stregel po življenji. Dvignem se; od sreče se zliva okó v okó. Bil je trenutek ljubezni; bil je najslajši hip, kar sem jih prebil po drugi svoji ustvaritvi!

»Evo nam ptiča v kletki!« zagrohoče se nadvikarij. Svojemu ženstvu na čelu je prilomastil v sobo, in sedaj preži kakor jastreb pri vходу.

»Kneginja Marija, tudi dnevi tvoje ošabnosti so minili!« izpregovori nadvikarij. »Nadškof Martinus je v ječi, in ti pojdeš za njim. Uklenite obá!«

Stare hetare planejo v sobo in naju jako spretno uklenejo v težko železje. Ponosno je vpričo te svojati trpela kneginja Marija tožno svojo usodo in niti besedice ni odgovorila na zbadanje starih žensk.

»Sedaj ju odvedite v temnico!« zapové nadvikarij. »Čakajte še nekoliko!«

Ugledal je zdajci težki moj pas, iz katerega sem doslej zalagal troške dragega bivanja v beli Emoni.

»To se mora ohraniti v pravih rokah!« pravi Gregorij, in od veselja se mu razširi tolsti obraz. Rekši stopi k mēni in mi svojeručno odpaše denarnik. Roka mu omahne pod težo mojega pasa.

»Služabniki satanovi imajo dosti denarja! Haha!«

Smeje se, da se mu kár trese trebušček.

»Poglejmo si to zlató! Odslej bodi Bogú na čast!« Séde k mizi, da bi nánjo izsul zveneče zlató. Zdajci odprè pas in ga iztrese, toda namesto zlatá se vsuje iz njega kùp umazanega sirovca! Obraz nadvikarija Gregorija pa je bil v tistem trenutku čistega zlatá vreden . . .

Hvala ti, Azrael! —

XII.

Upor proti nadškofu Martinu se je posrečil. Slovesno so odstavili starega vladiko, in zbrani proštje in kanoniki so izvolili namesto njega — Bog vé, po kakih pritiskih — nadvikarija Gregorija. Prvi čin tega nadškofa je bil ta, da je ustanovil sveto inkvizicijo, ki naj bi sodila nas jetnike. Izpraševali so nas, pokladali nas na torturo in nas končno prepričali, da smo v zvezi s hudičem. Čuda torej ni, da so nam prisodili smrt na grmádi. Saj smo tudi pošteno zaslužili takovo smrt! —

Napočil je večer smrti. Debela megla je legla na emonsko polje in zakrivala velikansko grmádo, katero so zgradili hlapci svete inkvizicije. Na tej grmádi sem pričakoval smrti, in z mano so je pričakovali nadškof Martinus, kneginja Marija in kapelan Primož. Okrog in okrog po jesenskih njivah se je zbralo na tisoče radovednikov, ki so kurili svoje ognje in pri njih kuhali večerjo. Vse je bilo pomešano, moški in ženske, in vse je čakalo iz težka, da bi se zanetila grmáda, kjer bi poginili nasprotniki blaženega Antona od Kala!

Noč že lega po zemlji, ko se pripelje iz mesta nadškof Gregorij. In ž njim se pripelje deset proštov in štiristo kanonikov. Zasedejo vzvišene svoje prostore, in mladi nadškof takoj migne birtčem, naj zapalijo grmádo. Takó se zgodi. Obkroža nas dim, in v podobi plamená se zvija smrt okolo nas.

»Kneginja Marija,« izpregovorim družici svoji, »ne bój se umreti! Večnost je pravičnejša od zemlje!«

»S tabo umreti mi je sladko!«

Usmilil se je nas Gospodar svetá in poročil ukaz angelju svojemu. Azrael je tedaj zapustil sedež na sivem Himalaji, razvil peruti in se spustil v nižino. V podobi bliska je treščil na grmádo sredi polja emonskega in nam rešil dušo iz trpečega telesa.

Rahlo nas je vzel v naróčaj in potem kakor vihar krenil med svetovi v večni eter. Iz dalje se je videla smešna in malenkostna zemlja kakor rdeča pičica, prav kakor atom, izgubljen med orjaki svetovi.

Krasni obraz se Azraelu raztaja od nebeške miline, ko me vpraša: »Je li želja tvoja, da se še kdáj vrneš na zeleno zemljo?«

»Nikdar več!«

»Torej spite, dokler vas ne vzbudi trobenta, da ste navzočni, ko bode Gospod sodil pravičnike in licemérce!«

Izpustil nas je, in zadremali smo v večni tēmi, kakor zadremlje trudno dete v gorki postelji . . .

Vidimo pa se tedaj, ko pogine človeštvo apokaliptičkim jezdecem pod kopiti in ko pride Gospod v zarji svoji, da sodi pravičnike in — licemérce! —

